

ULDUZ

№02 (609)

WWW.AZYB.AZ
WWW.AYB.AZ

AYLIQ ƏDƏBİYYAT DƏRGİSİ FEVRAL 2020

- ✓ Cavanşir Yusiflinin ekspertizası
- ✓ Hikmət Məlikzadənin özüylə söhbəti və şeirləri
- ✓ "Yazı masası"nın 100 yaşlı qonağı
- ✓ Qəmabad sakini Məhəmməd Hadi
- ✓ Qısa fikirlər xəzinəsi
- ✓ Dərgidə kitab

BU SAYIMIZDA

3

Cavanşir YUSİFLİ
Sadəlik və ciddiyət

8

Hikmət
MƏLİKZADƏ
özüylə söhbəti
və şeirləri...

11

Günel EYVAZLI
Qəmabad sakini
Məhəmməd Hadi

23

Tural CƏFƏRLİ
Günorta

26

Bəsti ƏLİLBƏYLİ
Arkadaşım
böcək

17

Vəfa
MÜRSƏLQİZİ
Dilemma

30

Namiq
HACİHEYDƏRLİ
Mu qıtəsi

21

Fərqliyə YUSİFQİZİ
Uzaqların adamı

33

yazı masası

38

Xəyalə SEVİL
Sənə demişdim
axı...

qısa fikirlər
xəzinəsi

40

44

Məti
OSMANOĞLU
Ömrün tərs
üzünün yazıları

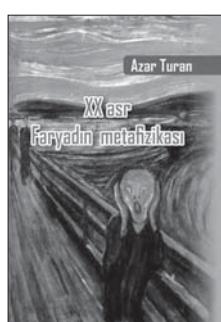
48

Ənyər
ÇİNGİZOĞLU
Camışvarlı
Çərkəz ağa

Semih İPEK
TÜRK ELİ

51

54

İbrahim
İBRAHİMLİ
İnkaredilməz
inkar

Təsisçilər:

Azərbaycan Yaziçılar Birliyi və
"Ulduz" jurnalının kollektivi

Baş redaktor

Qulu Ağsəs

Redaksiya heyəti

Təranə Vahid

(Baş redaktor müvavini)

Həyat Şəmi

Elçin Mirzəbəyli

Xəyal Rza

Səhər Əhməd

Xanəmir

Rəsmiyə Sabir

Elxan Yurdəoğlu

Nuranə Nur

Anar Amin

Elmar Vüqarlı

Ələmdar Cəbbarlı

Qılman İman

Hafız Hacxlal

Nisəbəyim

Cavid Zeynallı

Məshəti Musa

Elşən Əzim

Nargis

Seyfəddin Altaylı

(Türkiyə)

Xaqani Qayıblı

(Estoniya)

Baloğlan Cəlil

(Başqırdıstan)

Saodat Muxammadova

(Özbəkistan)

Nilufər Şıxlı

(Moskva)

Günay Səma Şirvan

(Voronej)

Bədii redaktor

Ədalət Həsən

Ünvanı: AZ1000, Bakı,

Xaqani küçəsi, 25

ulduz_dergisi@mail.ru

dursul@mail.ru

www/ayb.az

Telefon: 498-72-43

Çapa imzalanıb: 24.02.2020

"Ulduz" jurnalı redaksiyasında

yığılıb sahifələnib.

"ASPOLIQRAF LTD" MMC-də

çap olunub.

Sifariş №5, Tiraj: 300

Qiyməti: 2 man.

1967-ci ildən çıxır

Şəhadətnamə № 238

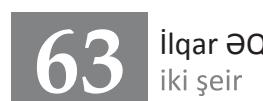
58

Aytac SAHƏD
Ellada

60

Firuz MUSTAFA
tribuna

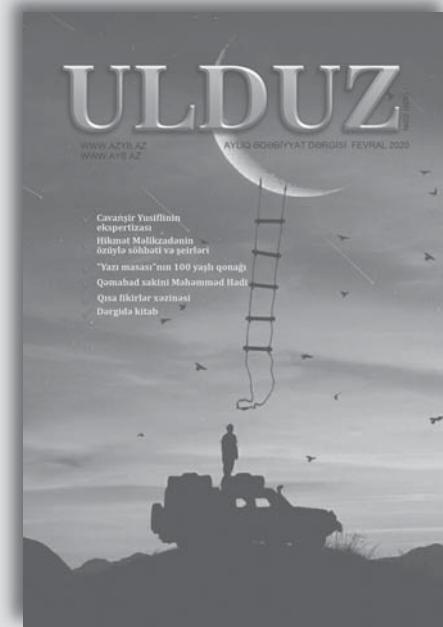
63

İlqar ƏQLİKƏM
iki şeir

64

Şəfa VƏLİ
dərgidə kitab

**"AZƏRMƏTBUATYAYIMI"
AÇIQ SƏHMDAR
CƏMİYYƏTİ**

"Ulduz" jurnalına abunə olmaq üçün respublikanın bütün şəhər və rayon "Mətbuatyayımı" şöbələrinə müraciət etməyiniz kifayətdir.

**"QAYA"
MƏTBUAT YAYIMI**

"Ulduz" jurnalına abunə olmaq üçün respublikanın bütün şəhər və rayon "QAYA" mətbuat yayımı şöbələrinə müraciət etməyiniz kifayətdir.

**"EKSPRESS"
MƏTBUAT YAYIMI**

"Ulduz" jurnalına abunə olmaq üçün respublikanın bütün şəhər və rayon "EKSPRESS" mətbuat yayımı şöbələrinə müraciət etməyiniz kifayətdir.

Jurnalın

1 aylıq abunə qiyməti – 2.00 man.

6 aylıq abunə qiyməti – 12.00 man.

Bakı şəhərində abunə yazılməq istəyənlər:

**440 – 27 – 85
440 – 39 – 83
440 – 46 – 94**

**564 – 63 – 45
598 – 35 – 22
556 – 67 – 13
564 – 48 – 96**

**437 – 28 – 10
408 – 17 – 51**

nömrəli telefonlara zəng edə bilərlər.

ISNN 0134-522 İNDEKS AZ 1000 2 AZN

Cavanşir YUSİFLİ

SADƏLİK VƏ CİDDİYYƏT

(“Ulduz”un yanvar sayı haqda qeydlər)

Edmon Jabenin belə bir aforizmi var: “Mənim üçün fransızca danışmaq – danışmadan danışmaqdır”. Gözəl ifadədir və dilin daxili mistikasını ifadə etmək baxımından mükəmməldir. Ancaq mən daha bu kimi qanadlı sözlərə inanmırıam. Çünkü onlar hadisəni yox, onun elə indicə yox olacaq təzahürünü diqqət mərkəzinə çəkir və bir azdan hadisə yerli-dibli unudulur. Eynən hər hansı poetik hadisədən, deyək ki, Musa Yaqub şeirindən danışanda da əsas bu şeirlə yaranmış, hər misrasında hecalanmış yeni dilin bax, indicə unudulacaq təzahürlərindən vaz keçə bilməlisən.

Söhbətə “Ulduz” jurnalın yanvar sayında Ülvi Babasoyun “Musa Yaqubun “Mən də eləyəm” şeirində vizual və akustik poetika” məqaləsi ilə başlamaq istərdik. Şeirin vizuallaşması və ya akustik tərəfinin qabardılması onun bətnindəki informasiyanı ötürmək, göründürmək, səsləndirmək ehtiyacından doğur və kökləri ilə həmdə barokko sənəti ilə bağlıdır. Səttar Bəhlulzadənin rəsmləri bir məqamda necə “şeirləşirdi-

sə”, Musa Yaqubun şeirləri (şübhəsiz ki, xüsusi olaraq bir qrupda cəmlənə bilən poetik mətnləri, axı, sadəcə, qiraət üçün yarayan mətnlərdə vizual poetika aramaq mənasızdır) o şəkildə vizuallıq kəsb edir. Onun müsahibələrinin birində bunun açarı da verilib. “Şeir necə doğulur, onu necə yazırınsınız?” sualına şair “mən təbiətin qoynunda tək-tənha olduğum zaman o şeiri görməliyəm, bu, mütləq şərttdi” demişdi. Deməli, şair “gözünə görünənləri”, yəni içində dolan hissin vizual formasını sözə çevirir, daxilindən, bəlkə, heç işiq düşməyən yerdən gələn səsi o vizual platformaya yükləyir və bu təsadüfdə vizuallıq səs, akustika eyni zamanda, paralel şəkildə bir-birinin içində girir və beləliklə, təbiət obrazlarıyla oyun başlayır.

Ülvinin dediyi kimi, Musa Yaqubun “Mən gərək yanımda bir ağaç əkim” şeirində rus poeziyasının təcrübələrindən fərqli olaraq (məsələn, A.Voznesenski), görüntü, vizuallıq (viodeomalar...) mətni üstələyə bilmir, mətnin dedikləriylə vizuallıq yanaşı addımlayırlar, akustika isə bənd-

lər daxilində sözlərin müvafiq şəkildə parçalanmasından meydana gəlir. Amma bu, fikrimizcə Musa Yaqub şeirində aparıcı keyfiyyət deyil.

Jurnalın bu sayının dizaynı, mətnlərin yer-ləşdirilməsi, bir-birini hansı ardıcılıqla əvəz etməsi, bir sözlə, kompozisiyası bir hədəfə yönəlikdir: kifayət qədər sadə mexanizm daxilində sözü, gəncliyin sözünü, gənc şairlərin orijinal dəst-xəttini nümayiş etdirmək. Burda həm heç bir söz demədən, rəy yaratmadan onların ən üzdə olan, köhnəlmış ifadə ilə desək, "ümid doğuran" nümayəndələrinin mətnlərini təqdim etmək stixiyası, həm də məlum dizayn daxilində bir-birini əvəz edən mətnlərin səsləşməsi və əkslik təşkil etməsiylə bu imzaların üslubunu təqdir etmək cəhdii var. Mürəkkəblikdən, qəliz kom-binasiyalar qurmaqdan və ideyanı bu biçimdə görükdürməkdən fərqli olaraq, sadə mexanizm dəqiqlik (bəzən ifrat) tələb edir və nəticədə ortaya ciddi, hökmən cavablanmalı olan sualları meydana çıxır. Məsələn, elə jurnalın bu sayında şair Şəhriyar del Gerani ilə müsahibədə suallar son dərəcə konkret və dəqikdir, şairin mətnlərini ciddi şəkildə oxumadan bu sualları

vermək mümkünsüzdür. Belədə iki yol qalır: ya ciddiliyi qəbul etmək, öz mətnlərin haqqında kənar müşahidəçi kimi düşünə bilmək bacarığına yiylənmək, ya da sualdan qaçaraq, hər şəyi ütüləmək, pafosa, patetikaya varmaq. Şəhriyar del Gerani bizim ədəbiyyatın çox istedadlı bir nümayəndəsidir, onun çap edilmiş bir romanı və ciddi müsabiqədə yer tutmuş hekayəsi bu istedadın masstabından xəbər verir. Amma Şəhriyar "Mən nəsrə yox, nəzmə inanıram" deyir və arada poetik təfəkkürlə bağlı maraqlı nüansları yada salır: "Şeir yaddaş hadisəsidir, yaddaş da ritmik olur, harmonik olur, nəgməli olur, sərbəst olmur, şeir yaddaşa hesablanan məsələdir...". Amma, zənnimizcə, şeir – həm yaddaş (keçmiş), həm də davamedici zamandır, bitməyən keçmişdir. Nəgməli forma (şərti olaraq-!) onu dinlədikcə uzaqlaşır, qaçır, çünkü elə Şəhriyar demişkən, toxunaraq nələrisə oyadır, onu dinlədikcə uzaqlaşdığınıñ da şahidi oluruq. Sərbəst şeir isə tamam başqa xassəlidir, bu formada gerçəkliyə toxunmaq, onun əlini tutmaq şansı, sanki bir az da yaxın olur. Bu təsadüfdə sən məlum forma qəlibindən çıxır, şeirə istədiyin formanı verir-

3 Şirindil Alişanov
Yeni söz
sorğunda

7 Farid Hüseyin
Gəncələr
ayaında şeirlər

8 Ravan Cavid
şeirlər

9 Fuad Cəfərli
Növbəti yoxluq

11 Üviq Babasoy
“Mən da eləyim”
şərhində vizuel və
aküstik poetika

13 Şairlər və şeirlər
haqqında aforizmlər

16 Şəhriyar del Gerani
Mən nəsər yox,
nəzəm inanırım

20 Tural Turan
... və bir də
bu dünyaya
qayıtmayanlar

21 Məhmməd
Şirinzadə
Yalnızlıq
mənzili o biri
varlığını

sən. Bu məqam sərbəst şeir anlayışında əsas məqamlardan birincisidir və bunu təhlillərdə nəzərə almaq lazımdır. Bununla belə, sərbəst şeirdə əsər üçün qaçılmaz və münasib hesab edilən alliterasiya, qafiyə, kadensiya və ritmdən də istifadə edilir və bu, əsərin, bədii mətnin dərinliyindən gələn "poetik məntiqə" tabe tutulur. Keçən əsrin əvvəllərində Malarme bu hadisəylə bağlı elə belə də demişdi: "Nəhayət, biz şeirə toxuna bildik". Yaxud Ezra Paundun eksperimentlərini yada salın. Onun "Bağ" şeiri nəgmə süsündən tamamilə uzaqdır, bu mətnində vizual və akustik oyun gerçekliyin bir parçasını elə "təşrih" edir ki, dünyanın gerçek halı poetik biçimdə görünə bilir. Şəhriyar bəzi mülahizələrində yanlış yol verir. Diqqət edin: "Qurani-Kərimdə" in də öz nəgməsi olmasaydı, onu əzbərləmək çətin olardı, bəlkə də, mümkün olmazdı. O da olardı "Səfillər". İstər-istəməz sual meydana çıxır: burda, yaxşı, "Səfillər"in nə günahı var?!

Bu dəm jurnalın bu sayındakı eyni köşə: şairlər və şeirlər haqqında aforizmlər gəlir. Alfred Adler: şairlər yalan danışır, ancaq onların yalancı xoşagələndir... Anna Axmatovanın fikri: kaş bir bilsəydiniz, necə zibildən şeirlər göyərir... Yaxud müdrik Cibrən aforizmi: alim və şair arasında yaşıl çəmənlik var: alim onu keçə bilsə, müdrik, şair keçsə, peyğəmbər olar... Ən nəhayət, poeziya üçün ideya hər şeydir... Poeziya ideyaya duyğular qatır...

Deyildiyi kimi, jurnalın bu sayının hazırlanmasında imzaları tanıma, onların mətnlərindən və ən əsası axtarışlarından xəbərdarlıq ön planadır. Və bir məqam daha əhəmiyyətlidir: şeirin, poetik mətnin yaşı, gənclərin düşüncəsini, dünyaya, ədəbiyyata baxışını dürüst ifadə edən mətnlərin təqdimi. Bu şeirləri yalnız bu yaşda olan, dünyani var gücü ilə bu az təcrübənin, aşılıdaşan hissələrin burulğanına yerləşdirmək istəyən insan yaza bilər. Gözün görə bilmədiklərini hissələrin gücü, intensivlik dalğalarıyla tutmaq cəhdidə, zaman dalğalarındaki frekansları içində çəkib yoxlamaq cəhdələri Fuad Cəfərlinin uzun şeirinə (sərbəst şeir!-) xasdır:

Məni çox yoxluqlara öyrəşdirildilər...

Əslində gedənlərin hamısı

Məni daha çox yoxluğuna öyrəşdirərək

Ömür kimi hiss etdirmədən

Hər gün bir az gedirdilər.

İndi sən də...

Sus,

Lazım deyil, zövqünə əziyyət vermə,

Ürəyin necə istəyirsə, get...

Jurnalı vərəqləyirik və birdən bu mətnlə həməhəng olan bir fikir çıxır qarşımıza. Şairlər və şeirlər haqqında aforizmlər (Xanım Aydının tərcüməsində). Jorj Batayın fikri: şair kütlə deyil. O, amansız (bəlkə də, ümdisiz olmalıydı) dərəcədə tənhadır...

Jurnalın bu sayının bir çox məziyyətlərinə danişmaq olar. Ən vacib olanı isə, jurnalın bu sayında onu nəşrə hazırlayan Gənclər Şurasının zövqü, dəqiqliyinin bilinməsidir. Fevral ayı - qış fəsli gənclər ayıdır və kollektiv (Gənclər Şurası) bu sayı bütünlükə şeirə həsr edib. "Gənclər ayında şeir" yazısında deyilir ki, "Biz ədəbiyyatımızı - Yazıçılar Birliyinin Gənclər Şurası olaraq - milli və dünyəvi mənada dəyərləndiririk, klassiklərimizə və müasirlərimizə ehtiramla yanaşıraq, ədəbiyyatımızdakı təməl meyarları və yaradıcıları yüksək qiymətləndiririk. Jurnalın bu nömrəsi kiməsə həddən artıq dünya poeziyasına, yaxud gənclərə yönəlik görünə bilər, amma biz ümumi şeir mənzərəsinə əks etdirmək üçün bu yolu tutduq...". İzlənilən istiqamətdə dünya ədəbiyyatı ilə milli ədəbiyyatın inkişaf tempi, stixiyasını bir neçə nümunədə nəzərə çarpdırmaq əslində çox çətin, bəlkə də, müşkül məssələdir. Ancaq yuxarıda vurğuladığımız kimi, qəliz və mürəkkəb təqdimatlara, filoloji ayrıntılara getmədən kollektiv sadə yolla imzalarla yanaşı bədii mətnlərin məziyyətini əsas götürüb, onların maksimum daxili səsləşməsinə nail olmaq cəhdində bulunub. Yəni imzalar fərqli ola bilər, ümumi yaradıcılıq fonunda uyğunsuz da görünə bilərlər, ancaq bədii mətnlərdən müəyyən uyar xətlərin seçiləsi, səhifələr çevrildikcə bu xətlərin qovuşması

və ayrılması artıq mənzərənin – dünya və milli poeziyanın modern vəziyyətinin şəkli aydın görünür. Bayaq sözümüzə Ülvi Babasoyun yazi-sı ilə təsadüfi başlamadıq. Onun, bu gənc filolo-qun akusitika və vizuallıq haqqında klassik və modern poeziyada fərqi az sezilən formada “tut-duğú” detalları biz daha çox Rəvan Cavid, Fuad Cəfərli, Allahşükür Ağa, Tural Turan, Emin Piri, Günel Şamilqızı, Mehman Rəsulov, Firdovsi Rə-sul və başqa gənclərin mətnlərində müşahidə edirik.

Rəvan Cavidən:

**Rəngini dəyişir gecəylə gündüz,
Balıqları atır sahilə dəniz,
Noyabrda tapşırır canını payız,
Sən yoxsansa...**

**Bir evin sükütu canımı sıxır,
Pəncərə ağlayır, qapı kor baxır,
Küləkdi, yağışdı, çöldə qar yağır,
Noyabrda qış olur?!
“Neçə belə illərə...”
Ad günü təbriki də
Bəd dua, qarğış olur,
Sən yoxsansa...**

Rəvan Cavidin obrazları assosiativlik üzərin-də qurulur. Bir ideyanı, özü də məlum, çox işlənmiş ideyanı duygu selindən keçirib dəyişdirir, həqiqətin ən dürüst dilində oxucuya təq-dim edir. Bu mətnlərin içində fikrin, duyğunun özü müxtəlif müstəvilərdə görünür, şəkil dəyişir, fərqli libaslarda görünür, şeirin məhvərindəki daxili “çərxi-fələk” obrazı detallarda canlanır, əsiliklənir və bütövləşir, bu proses şeirin əvvəlin-dən sonuna qədər dinamik axınla davam edir. Fuad Cəfərlinin şeirində isə hissələri fraqment-lərə bölərək təqdim etmək özəlliyi var, sanki müəllif mətnin içindəkiləri nəfəs alıb-verərək söyləyir, hətta arada “nəbz itmə” məsələsi də meydana çıxır, danışılan tarix-hekayət qırıntı-lardan yüksəlir və sair...

Tural Turanın şeirində daim “itik axtarılır”, assosiativ axın bu istiqamətə yönəlir:

**İndi naməlum əsgər məzarına dönüb
Uşaqlığımızın xatirələri.**

Hamısı

**Soyadını unutduğumuz küçələrdə uyuyur:
O küçələrdə ki
Göz yaşlarımızı
Kimsəsizlər evində qoyub qaçmışdıq...**

Bu xətt tərcümə mətnlərində də özünü göstərir. Gənc fars şairi Məhəmməd Şirinzadənin şeirlərində forma xüsusi önəm daşıyır, ideya formadan doğur, yəni müəllif formadan keçib əksini tapan ideyalara, bunların poetik biçimdə ifadəsinə diqqət çəkir. Dünyanın min bir rəngini, dünya adlı koleydoskopun dibini göstərmək üçün şair “yeknəsəkliyə” qaçır, ancaq yağışdan yazar.

**Yağışın ən son daması
Yerə düşməmiş
Öp məni.
Ola ki
Yenidən yağmağa başlaya –
Sənin
Öpüşünlə!**

Nərmin Saribaşın türk şairəsi Didəm Madak haqqında yazısı bu sayda gedən şeirlərin daxili intonasiyası ilə uyardır, bir taledən, dünyani, başına gələn hadisələrin dumanından görməyi üstün tutan bir yazarın taleyindən bəhs etsə də, bir qadının – özü də anasını itirən, atası ilə münasibətləri korunan, sıxıntılı bir cəmiyyətdə azadlıq axtaran bir qadının içinin ən dərin qatlarından sözüllən kədərin izharına həsr edilən yazı mükəmməl detallarıyla maraqlıdır. Diqqət edin Didəm Madakın öz kəlmələrinə: “O dönməm şeir mənə hər kəsdən və hər şeydən daha çox azadlıq vəd edirdi. Yaşamaq mənim üçün azadlıq idi. Məhz buna görə heç nəyə fikir vermədən, qarşısına çıxan kişiye kömək etmək üçün əlini uzadan yaşılı qadınlar çox sehrli gəlmışdı mənə...” Məhz buna görə tez qocalmaq, yaşılanmaq istəyən qadın həmin o sıxıntılı toplumda azad olmaq üçün başqa yol görmür, ancaq 41 yaşında

dünyasını dəyişir.. Didəm Madakın arası kəsilmədən (Rəvan Cavidin mətnindəki bir-biri doğuran assosiativ yaştılar, çərxi-fələk obrazı...) içində "bölnən şeirləri" (diqqət edin: *heç borcu olmayan, buna görə də ağrıyan şeirlər*) azadlığın, xüsusən qadın azadlığının nə olduğunu bütün faciəsi, ağrıları ilə əks etdirir.

Bir də Allahşükür Ağa və Emin Pirinin şeirləri. Fərqli, bir-birinə bənzəməyən şairlərdir (niyə də bənzəsinlər?!). Emin şeirdə, belə deyək, mümkün həzin notlardan silkinib çıxmağı sevir, yəni insanı kövrəldəcək məqam və detalları başqa rakursdan verməyə cəhd göstərir. Onun bu sayda verilən hər iki şeiri buna nümunə ola bilər. Bəli, çoxlarının üzərində dayandığı (bəzən sui-istifadə formasında-) belə bir ayrıntıdan vaz keçir, həmin detalları həyatla, yaşam psixologiyası ilə bağlayır.

**Qar istəyir uşaqlar
Yalansız,
əlcəkli qar.
Yağırsansa, belə yağ, qar!**

Allahşükür Ağanın şeirindən:

**Məncə, çiçəklərin
ən gözəl xatırəsi sənin əllərində.
Həm çiçəyə bənzəyir,
Həm də boş qalıb indi
Çiçəklərin yuvası kimi.**

Bura onun haqqında vaxtilə yazdığını sətirləri əlavə edirəm: Allahşükür Ağanın şeirlərində sükut səsin batana qədərki tarixçəsini əks etdirir, bu səslər eşidilməsə də, duyulur və məhz belə olduğu üçün bütün ağrısıyla hiss edilir. Bu mətnlərdə insanlar bir-birlərindən xəbərsizdilər, bu mətnlərdə hamı dərin fikir içindədir, dərd, kədər bütün məmləkət torpaqlarını şumlayıb, ümid yalnız sərcələrin hələ çıxmamış qanadlarında, dünyaya hələ gəlməmiş uşaqlar üçün darıxb dükanda atılıb qalan, onlar üçün darıxan paltarların qırışlarındanadır.

Bu gənc şairlərin yaradıcılıq stixiyası ən müxtəlif fərqli məqamlarla, keyfiyyət və cizgilərlə səciyyələnsə də, onları bir ümumi cəhət birləşdirir; - deyə bilərik: əsrin, dövrün, zamanın stixiyasını dərindən hiss etmək çabası. Yəni şeir yazan, poetik təfəkkürü olan, metrikanı... gözəl bilən insan məhz həmin məqamda zamanın sürətini, mahiyyət və dərdini dərindən hiss etdiğdə şair olur. Bizim və dünyanın ədəbiyyat tarixlərində o qədər şair olub ki, məhz bu məqamdan yrixılıb, ədəbi tərcüməyi-hallarını yarada bilməyiblər. Şair bu dünyani tərk edəndən, bu göy qübbəsinin altından çəkildikdən sonra şeirləri onun haqqında bu mətnləri qələmə aldığı zaman içini doğrayıb-kəsən hiss təşnəlik dərəcəsi ilə danışır. Məsələn, ispan şairi Migel Ernandes. Onun şeirlərində hər şeyə sürətlə, becidliklə qoşması, tələsməsi aydın şəkildə bilinir.

**... taleyin üç adı var:
Həyat, ölüm və sevgi.
Qəfil coşan dəniz küləyi
O qədər sürətlə əsdi ki,
Hər üçünü silib apardı...**

Migel Ernandesin şeirlərini ispan dilindən Səxavət Sahil tərcümə edib.

Sonra: "Söz"ün şairləri: Günel Şamilqızı, Mehman Rəsulov, Firdovsi Rəsul, Rüstəm Hacıyev. Bu sayda bu ədəbi layihənin manifest səciyyəli bəyəni verilsəydi, zənnimizcə, daha yaxşı olardı. Eyni zamanda fotoları, özkeçmişləri və sair.

Fikrimizcə, AYB Gənclər Şurasının hazırladığı (redaktor: Fərid Hüseyn) yeni ilin yanvar sayı gənc şairlərin yaradıcılıq axtarışları, ədəbi kimlikləri və s. haqqında dolğun məlumat verir və uğurlu sayılmalıdır.

Hikmət MƏLİKZADƏ

ÖZÜYLƏ SÖHBƏTİ...

Ağlım kəsəndə ruhumdan qopan səmimiyyət məcbur elədi ki, səmimi olum. Sonra bəlli oldu ki, səmimiyyət qarın doyurmur. Dedim, onda zülmətin işığından sıyrılmağa can atan sevda köçürü olum, xəyallar səssiz xatırə vulkanları kimi qəlbimin qapısını taqqıldatdı, gözlərimi məchul bir nöqtəyə zillədim, zənn etdim, Allah bir əncam qılar. Özümü acı hisslerin əlindən almağa çalışdığını anda gördüm, çayım soyuyub, ürəyimə şəh düşüb...

...Açığı, mən xəyal adamıyam, kövrək duyğuların, ürkək arzuların əsarəti altına tez düşürəm. Bu “əsarət” məni indi də saf, vicdanlı hissələrlə üzüzə qoyur. Həmin an yolum da işıqlanır, baxışım da... Ancaq başımın üstündə kölgə kimi duran məkrili adamlar bu işıqda görünmürlər...

...Elə anlar olub ki, təlatüm yuxulu duyğuları təmiz hava kimi ciyərlərimə çəkmişəm, həmin an da ədəbi ruhumun gen küçələrində xəyal qatarının səsini eşitmışəm. Bu səs məni özümün özümlə dava saldığım vadilərə aparıb. Bu səsdəki ləngər, çılgın

haray, dəlisov-düşüncəli məmnunluq, bir də acı həqiqət hissi məni özümə dönəməyə vadar edib. Buna görə tez-tez zülmətin işığından sıyrılmağa can atan sevda köçlərinə qoşuluram. Arada əmin oluram ki, əllərimin Allaha qalxmaq gücü artır. Bu, bəlkə də, mənim pak duaların hənirində bir acı ömür cila-lamaq istəyimdir... Hər halda, yaddaşımın qapılarını astadan çırpıb parlıtı verən aləmlərə gedirəm... Mənə elə gəlir ki, şair fəhmimdəki dürüstlük tarixlərin yaddaşında çırpinan gerçəklərə çağırışdır. Çünkü bu zəmində ikən fikirlərimdə məna yükü tapır, ovqat təzələyir, duyu itiləyir, öz xəyalımın “əsiri” oluram. Beləcə, vücudumda oyanan ləngərli ağrılar məni gen vadilərdə üşүyen xatırələrə sığal çəkən Hikmət poeziyası ilə qarşılaşdırır...

Mən təkcə öz içimdə çabalayan hissələrlə cəngdə deyiləm, həm də duyğularımı ətrafdan gələn təsirlərə qarşı möhkəm sıpər edirəm. Ancaq məglub olmaq niyyətim yoxdur. Bəlli ki, bu cəsarətimə görə qəlbimin gen sahillərində üzən tale gəmisi məni təlatümü okean suları qədər vahiməli olan hüdudlara çəkir. Sanki qarşida daha ləngərli hissələr məni zülmətlə işığın səddində böyük cəngə çağırır... Əminəm ki, döyüskən ruhumdakı həlimliklə, həlim duyğularında qabarən ədəbi sərtliklə zülmətə və işığa doğru gedirəm və insallah, o “vuruşdan” da qalib qayılacağam!

...Və Şeirləri

İçimin dağına iz düşür hərdən,
Qəmin yolu olur, sürəyi olmur.
Sənin nə vecinə, qəmin ki yoxdu,
Qəmi olmayanın ürəyi olmur.

Evim min il əvvəl günahdan uçub,
Bu evdə ibadət yeri də varmış.
Mən geri gedirəm, kölgəm irəli,
Bəxtimdə irəli, geri də varmış.

Bir ortaq yönü yox aqla qaranın,
Demə, ağdan qopub qaraya gedək.
Nahaq köç edirik bu yer, bu göydən,
Getməli hara var, haraya gedək?

Məndən uzaq salib yuxular məni,
Arabir yuxuma gir, bilim, kimsən.
Ya məni biryolluq tərk elə, gedim,
Ya da divanə et, bir bilim, kimsən.

Zaman yad biçimdə görünür gözə,
Elin təmənnası eləmi olur?
Mən günah adamı deyiləm əsla,
Qız, günah adamı beləmi olur?!

Əl yelləmə arzuların xam çığı,
Qəmi ölüm çıçəyitək qoxlama.
Səndən yaxın, səndən uzaq kimim var?
Məni hicran üzüdəndə yoxlama.

Sən bilməzsən əzab nədir, zülm nə,
Yağış evin daşın döyür, ya damın?
Kölgəm baxır, küçəmizdən qəfil keç,
Şeytani var, Allahi var adamın.

Külək çölün kız vaxtında ulamaz,
Duman susar axşam üstü təpədə.
Ürəyini əzrailə verən kız
Çarə tapar sahil öpən ləpədə.

Divanəsən, gözlərindən od yağır?
Nədən səndə iman azdı, səbir yox?
Bəlkə, quru təsəllidi bu həyat?
Adamların sayı qədər qəbir yox.

Edam günü qabaqdadı bu canın,
Yad adımı yad baxışla oxlama.
Səndən yaxın, səndən uzaq kimim var?
Məni hicran üzüdəndə yoxlama.

Min ildi yolum eyni,
Gül tutub ar ağacım.
Mən kəndir axtarıram,
Bar vermir dar ağacım.

Cəllad baltası kimi
Arzuma qora düşüb.
...Sən də gördün, yuxuda
Elçilər tora düşüb...

...Yuxuda məni görmə,
Yuxular qədim ki, qız.
Mən sənə ürək açdım,
Ürək vermedim ki, qız...

PUL VER, ÖZ YASIMA NƏMƏR YOLLAYIM

Kiminsə kölgəsi yanıb,
Hər yerə külü çırtdayır...
Adamlar tabut aparır,
Torpağın gülü çırtdayır...

...Bu boyda göyün altında,
Bir dam yox, başımı soxum.
Qəbrimdən bir az aralı
Yer qoyun, daşımı soxum...

Zatından qopuram, Tanrı,
Mən insan deyiləm yəni?
Ya Allahlıq elə, ya da
Burax öz başıma məni...

Mən ta son duamı etdim,
Sonuncu tikə yeyildi...
Ölsəm, başdaşıma yazın:
“Kasıbdı, adam deyildi...”

Ağ kölgə kimiyəm gör, neçə vaxtdır,
Bəlkə, hissərimə kəmər yollayım?
Neynim, üzüm gəlmir əl açım şərə,
Pul ver, öz yasına nəmər yollayım.

Mən dünən ölmüşəm, indi bilirlər,
Ruhum ilmə tutub hanamdan betər.
Şəklimin yerindən kitab asıblar,
Şeytan ağı deyir anamdan betər.

Duyğumu bükməyə ağ axtarmayıñ,
Cana işiq verir cuna da, şükür...
Kimsə nalə çəkir bayatı üstə,
Mən “Segah” sevərdim, buna da şükür...

...Hey səni gözlədim ölü rəngində,
Qapımı döyən qız Yetər imiş ki...
Öldüm, elə bildim canım qurtardı...
Ölmək ölməməkdən betər imiş ki...

HƏR DUA PIÇILTISA...

Kimik? Bir qaşıq suyuq.
Ol! - demə, vallah, olmur.
Hər dua piçiltisa,
Hər Tanrı Allah olmur.

Haqq - Haqdı, quzum, Onda
Irəli-geri yoxdu.
Bu boyda Yerin üstdə
İbadət yeri yoxdu...

Şeytan salıb duvağa,
Elədiyim zikri də.
Sabaha saxla, yozaq.
Eh, dünənki fikri də...

Getdik, nəfsə dəyişdik
Şərəfi biz, şanı biz.
Hardan tapaq Allaha
Küfr etməyən canı, biz?

Qulaq bir tonda tutmur
Daha səs ilə küçü...
Mən dar ağacı əkim,
Yoxsa edam kötüyü?

Əcəl də çəşbaş qalıb
Qəmin çaldığı sura.
Mən hardan-hara gəldim,
Kim atdı məni bura?

Hicranın damçıları
Nazlanır kəkilimdə.
Dünənki deyiləm ta,
Dəyişib şəkilim də.

Mən haqqaya yeridikcə
Arzularım can verir.
Xoşbəxtlik axtarıram,
Hərə bir ünvan verir...

Günel EYVAZLI

QƏMABAD SAKİNİ *Məhəmməd Hadi*

Görəsən, (Hz) Musanı Nil çayına təslim edər-kən anası bilirdimi ki, o, qurtula biləcək? Axı Nilin sakit axan suları bəzən sərt üzünü daşqın şəklində bəlirtirdi insanlara. Bəlkə, dini mətnlərin Musa və Nil əhvalatı, sadəcə, həyat axını mənasını ehtiva edir? Yəni həyat adlandırdığımız axın bəzən bizi məlum olmayan, ya da gümanımıza gəlməyən məcralara götərib çıxara bilir.

Bəzən düşünürəm ki, Dərbənd Şeyxülislamı olmuş Qasim Kazım bəy yerli bəylərdən biri tərəfindən düşməncilik məqsədilə suçlanmasaydı, əmlakı müsadirə olunmasaydı, özü isə Həstərxana sürgün edilməsəydi, oğlu Mirzə Məhəmməd Əli Kazım bəy yetişə bilərdimi? 19-cu əsrin ən qabaqcıl ictimai fikrinin görkəmli nümayəndəsi olan professor Mirzə Kazım bəyin Həstərxana məhz atasının yanına gəlişi və burada iş axtarmaq məqsədilə xarici misionerlərə rast gəlməsi, şərq dillərini bildiyi üçün onlara ərəb, fars dillərini öyrətməsi gələcəyin alimi üçün həyat trayektoriyasını çizmaqdır idi. Və bu zaman onun qarşısına çıxan zəka adamları eynilə Mirzə Kazım bəydə də bu işiğini gördüyündən ona həyatın növbəti pillələrində addımlamaq üçün yardım

edirdilər. Daha doğrusu, onun yol yoldaşı savadı idи, sadəcə, bunu görən, qiymətləndirən, din və mil- liyyətindən asılı olmayaraq, ona əl tutanların mövcudluğu Mirzə Kazım bəyi ona layiq olan zirvələrə doğru aparırıdı, Rusiya Elmlər Akademiyasının ilk azərbaycanlı üzvünə çevirirdi. Yazdığı elmi əsərlər dünya elm qapılarını onun üzünə taybatay açırdı. Mirzə Kazım bəyi bu hüdüdlərə qədər gəti-rən yuxarıda qeyd etdiyim həyat axını idi, Nil idi... Hadi isə dəfələrlə Nilə atılmışdı...

Doqquz yaşında ikən atasını itirən, sonra anası tərəfindən nənəsinin himayəsinə verilən Hadinin hansı psixoloji durumda olmasını müasir psixoloqlar asanlıqla aça bilərlər. Nənə məhəbbətinə isinişmiş Hadi növbəti qadını Tanrıının əli ilə itirir. Gənclik mərhələsində isə var sahibi olmadığı üçün, ictimai-sosial bərabərsizlik səbəbindən həyat onu sevdiyi xanımdan ayırrı. Ard-arda qadın itkisi ilə üzləşən şair bu dünyadan incik düşür, elə bu səbəbdən də daxili küskünlük, depressiv ovqat bütün ömrü boyu onu izləyir.

Şamaxı zəlzələsi Hadiyə həyatın növbəti mərhələsinə keçid etmək üçün təkan olur. Sözün həqiqi

və məcazi mənasında. Bu təkan onu ədəbiyyata gətirir. Qəribədir, 26 yaşı olmasına baxmayaraq, Hadi dövrün gəncliyinə ağsaqqalsayağı məsləhət verirdi, nəsihət edirdi. Bəli, həyat onu çox böyümüşdü, bəzən istəkləri ilə gerçeklik arasında olan təzad onun içində firtınalar yaradırdı. Özü qohum-əqrəbasına təhsil istəyini bildirsə də, heç kim bu yanının sakitləşməsi üçün heç nə etmirdi və onun istəkləri istək olaraq qaldığından “Həyat” qəzetində çap edilən şeirləri gəncliyə maarifin, təhsilin önemindən danışırı, gerçək həqiqətin nə olmasını bəyan etmək istəyirdi (“Bəyani-həqiqət”). İçində isə ona təhsil qapılarını açmayan insanlara qarşı narazılıqları baş qaldırırdı...

Oxumaqçün nə qədər dadu-fəğan etdim isə,
Olmadı zərrə əsər bəxş şu istimdadım.
Dağa dersəm, eşidir, sonra verir əks-səda,
Daşa dönmüşlərə əks eyləmədi fəryadım.

Tale Hadini Kürdəmirə pənah gətirməyə məcbur edir. Həmyaşidlaryla birgə xırda ticarətlə məşğul olsa da, özünü öz qabında hiss etmirdi. Amma onu xoşbəxt insan hesab etmək olardı, çünkü yanında onu duya bilən, olduğu kimi qəbul edən dostları var idi. Məhz bu dost qayğısının sayəsində təhsil susuzluğunun yatırmaq üçün kiçicik bir otaq açmaqla öyrətmənlik etməyə başlayır, bununla böyük ideyalara doğru addımlamaq üçün, heç olmasa, müvəqqəti də olsa, ruh yüksəkliyi qazanır. Çünkü onun uşaqlıqdan formalasmış qisacıq sevincləri istənilən işdə sona qədər mutlu olmamaq instinkti ilə özünü göstərirdi. Hadi müvəqqəti sevinclərlə ovunsa da, daha böyük nəsnələr onun daxilində böyüdüyü üçün çərçivələri sindırmağa və böyük amallar uğrunda mübarizəyə atılmağa meyillənirdi. Əslində, tarixdə bu ruhda, bu ovqatda olan onlarla şəxsin adını çəkə bilirik. Məsələn, Napoleon gerçək sərkərdəyə çevrilənə qədər bütün arzularını yazılarında qeyd edirdi. E.V. Tarlenin “Napoleon”unu oxuduqca hələ litsəy öyrəncisi olan zaman gələcək sərkərdənin böyük ideyalarını vərəqlərə yazmasını görürük. O, döyüşə yazılarından başlamışdı və aristokratik zümrəyə malik olmadığı üçün bəzən həmyaşidləri tərəfindən məsxərə obyektinə də çevrilirdi. Boyuna-buxunu-na lağ edənlər tərəfindən ünvanına söylənilmiş, “Sən at üzərində əyləşincə döyüş bitər” fikirlərinə, “Döyüş mən ata mindikdən sonra başlayacaq” kimi cavabları verməklə xarakter nümayiş etdirirdi. Və

yazilar üzərində gələcək Fransa imperatorunun – özünün növbəti gediş trayektoriyasını hazırlayırdı.

Mənim üçün Hadinin ruhu həm də Bayronun ruhuna bənzər şəkildə görünür. Bilmirəm, nədənsə onun həyatı ilə tanış olduqca Lord Bayron haqqında oxuduğum çılgınlıq düşüncəmdə canlanır. Əslində bu, təkcə gənclik çılgınlığı deyildi. Bu, həqiqətən, xarakter, mübarizlik, qorxusuzluq göstəricisi idi. Döyüsdən-döyüşə, mübarizədən-mübarizəyə getmək daxili ovqatın nəticəsidir əslində. İnsan daxilən narahat olduğu təqdirdə özünü döyüşlərlə məşğul etmək istəyində olur və yaxud hansısa mübarizədə iştirak etməklə həyatda qazanmadığı mənəvi, şəxsi qələbəni real həyatın döyüş oyununda qazanmaq istəyir və bununla rahatlıq qovuşmağa çalışır. Bəlkə də, elə bu səbəbdən bütün mübarizələr, bütün döyüşlər Hadini öz cazibəsinə sala bilirdi. Onun narahat ruhuna müvəqqəti olaraq su çı�ayırdı.

Hadinin yaratdığı utopik dünya bu dünya ilə üst-üstə gəlmədiyindən o, utopiya ilə real həyat arasında vurnuxurdu. Xarakter, bitkinlik məsələsi istənilən situasiyada Hadinin gerçək simasını bizim üçün açır. Yaradıcılıq nümunələrinin çap edilməsinə, az para – qonorar almasına baxmayaraq, Hadinin maddi vəziyyəti heç də yaxşı deyildi. Amma qəribəsi budur ki, bütün maddi məhrumiyyətlər onun vətən, istiqalal, hürriyyət sevdasına qarşı sədd ola bilmirdi. Çətinliklərlə üz-üzə qalsa belə, kimsəyə boyun əymək, yaltaqlıq nümayiş etdirmək, üzünə riyakar maskası keçirmək onun təbiətinə tamamilə yad idi. Çünkü şeirlərində cəhalət dediyi faktor, həm də kimsənin önündə başısağlığı dayanmaq, diliqsa olmaq, danışmaq mümkün olduğu halda susmaq demək idi. Gerçək düşüncə sahibinin bu cür nadan keyfiyyətlərə malik olması Hadi əxlaqi kodeksində bağışlanmaz səhv idi. O səbəbdən də şeirlərini qəpik-quruşa satsa belə, Hadi kimsənin önündə baş əymir, hətta ən çətin məqamında AXC naziri Behbud xan Cavanşir Hadinin yanına gəlib, “Buyurun, maşına. Bizimlə gedək, bizə lazımsınız” söylədiğdə də, “Gedin, şairinki nazirlə tutmaz” deyir. Çünkü səhv-doğru Hadinin özü üçün cizdiği əqidə çərçivəsindən, əqidə ciziğindən çıxmazı özünə qarşı xəyanət etmək kimi bir şey idi.

Əgər Məhəmməd Füzulinin poetik ruhu “Məni candan usandırıdı, cəfadan yar usanmazmı?” söyləyirdi, Hadinin poetik, üsyankar ruhu:

İrişdi hümmət ilə milləti-məsudə məqsudə,
Keçirdik ömri-qiyəmdarı biz bishudə-bishudə,
Biz olduq əhli-xüsran, həmsəfərlər yetdilər sudə,
Bu gün bizlərdən istikrah edir əqvami-mövcudə,
Dözərmi nifrətə, bilməm, həqarətdən usanmazmı,
Açıldı sübhi-sadiq, xabdən millət oyanmazmı?

— deyibən hayqırırdı. Elə özü də cahilliyyi, təhsilsizliyi, vətənsizliyi görübən çatışmamazlıqları dilə gətirməkdən usanmırkırdı, yorulmurdu.

“Vətənin nidası” şeirini yazdıqda Hadinin 28 yaşı var idi. Yaş məsələsini ara-sıra abzaslarda xatırlatmağım əbəs deyil. Ona görə xüsusilə vurğulayıram ki, o dövrə ictimai-siyasi olaylar o qədər dramatik idi ki, düşünən beyninlər, Hadi kimi eyni ruh sahibləri gənc olmalarına baxmayaraq, mübarizə meydanına atılırdılar və bacardıqları qədər dərin yuxuya getmiş həmvətənlərini oyatmağa çalışırdılar. 1905-1918-ci ilin qanlı hadisələrinin, erməni-müsəlman davalarının cərəyan etdiyi dönenlərdə əgər çarizm əli qoynunda hadisələri yalnız və yalnız seyr etməklə kifayətlənirdi, Hadilər “Vətənin nidası”nı qulağı olub eşitməyənlərə, gözü olub görməyənlərə çatdırmaq isteyirdi.

Hadi Həstərxanda məskunlaşarkən orada nəşr edilən “Bürhani-tərəqqi” adlı qəzetlə əməkdaşlığı başlayır. Lütfi Əfəndinin dəvəti ilə bir müddət orada çalışıldıqdan sonra 1907-ci ildə Əli bəy Hüseynzadənin çağırışı ilə Bakıya qayıdır, Əli bəyin baş redaktoru olduğu “Füyuzat” jurnalında öz fəaliyyətini davam etdirir. Hadinin yaradıcılıq istiqamətinin möhkəmlənməsində, bacarığının, istedadının cillalanmasında “Füyuzat”的 böyük rolu olur. Onun şeir, məqalə və tərcümələri bu jurnalın səhifələrində müntəzəm olaraq dərc edilir...

Jurnalın varlığı Hadi üçün nə qədər böyük ruh yüksəkliyi idisə, onun qapanması əhvalına bir o qədər mənfi təsir göstərmüşdi. Hətta deyilənə görə, məhz bu hadisədən sonra mənəvi cəhətdən böhran keçirən şair içkiyə qurşanır. Şeirlərini isə ara-sıra dostların, yazarların təkidi ilə bəzi mətbü orqanlarında çap etdirir. Hətta 1908-ci ildə milyonçu, böyük mesenant H.Z.Tağıyevin dəstəyilə onun şeirlərindən ibarət “Firdövsi-ilhamat” adlı ilk kitabı da nəşr olunur.

Hadinin yaradıcılığında məhəbbət, vurğunluq yalnız bir nəsnəyə yönəlib. Bu mayakın, dayaq nöqtəsinin adı Vətən idi. O, vətənin şəninə şeirlər yazmaqdan, xalqı qəflət yuxusundan oyatmaqdan qətiyyən əl çəkmirdi. Vətənlə bağlı istənilən olay

onun üçün istinad nöqtəsi idi. O, ruhunu pərvazlanıran dayaqdan yapışaraq əbədi missiyasını davam etdirirdi. Təbriz inqilabından fərəhlənərək:

Hücumavər bu gün rubəhlərə bir şiri-hürriyət, Odur Təbriz elində parlayır şəmşiri-hürriyət, Mücahidlər, vətəndə eyləyin tənşiri-hürriyət, Gəlir ol gün ki, etsin sizləri təbşir hürriyət, O dəm yaxlaştı qılsın milləti tənvir hürriyət.

— bu nidalarla həqiqət, inqilab, vətən aşiqlərini alqışlayırdı.

Hadinin şeirlərdə vəsf etdiyi, tərənnüm etdiyi vətən bütöv vətən idi. Bölünmüş olsa da, dörd bir yandan düşmənlər tərəfindən acgözcəsinə didim-didim olsa belə o, vətənini yaralanmış şəkildə göstərmirdi. Daha doğrusu, utopiya olsa belə, düşüncələr aləminin məhsulu olsa da, özünün yaratdığı vətəni vəsf edirdi, həm də beynində cızdıgı bütöv vətən xəritəsi önündə səcdədə dayanaraq onu reallıqda görmək istəyində idi.

Psixologiyada sensor achiği deyilən bir anlayış var. Uzunmüddət qaranlıq mühitdə qalan insanda sensor achiği yaranır ki, bu da beyini təxəyyüller aləminə baş vurmağa meylləndirir. Hətta orta əsrlərdə insanın xarici dünyaya çıxış duyğularını, yəni gözünü bağlayaraq, qulağını tixaclayaraq dünyadan təcrid etmək kimi bir cəza növü də var idi. Belə vəziyyətə düşən insan zamanla yaddasını itirirdi. Çünkü hissiyyat üzvlərini lokallaşdırma insanı məhv edən əsas faktordur. Hadinin önündə dayanan qaranlıq isə cəhalət və bu anlamazlığın fonunda kütlənin böyük amallar uğrunda deyil, məişət çərçivələri daxılində ömür sürməsi idi, ya da sürünməsi idi. Əsərlində bu cür işıqlı zəka sahibləri olan cəmiyyətlərdə belə insanların anlamaz, bilməzlər arasında yaşamasının özü ölümən betər idi, işğancə idi. Qapılar döyürsən, açılmır, vətən istəyirsən, yaranmir, təhsil istəyirsən, daş-qalaq olunursan, türk deyirsən, pantürkist adlanırsan, sürgün edilirsən, edam olunursan! Amma yenə də ümidiyi itirmirsən, dəhşətlidir!

Düşüncəndə, təxəyyülündə bir aləm qurmuş Hadi də gözlərini açınca utopiyani reallıqda müşahidə etmədikdə yenidən var gücü ilə öz xəyallar dünyasına vararaq nə zamansa bu həqiqətin gerçek olmasına bərk-bərk inanırdı. İnanmaqdandan yorulmurdu. Qətiyyən merac aləmindən yerə enmək istəmirdi. Stoiklərin ifadə etdiyi “ideal cəmiyyət arzulamaq-dansa, hər şeyi olduğu kimi qəbul etmək lazımdır”

düşüncəsindən çox uzaq idi. Və ən qatı qaranlığın səhərə yaxın olması gerçəkliyinə inanaraq, bütün qorxular, mümkünsüzlükler üzərində günəşin doğaçına daha çox ümid bəsləyirdi. Minor notlara köklənmiş istənilən şeirində hər hansı bir sözlə, misra ilə ümid işığına da yer saxlayırdı. “Qartal qonduğu budağın sinmasından qorxmaz. Çünkü güvəndiyi budaq yox, qanadlarıdır” misalı kimi Hadi də əqidəsinə, inanılmaz görünəs də, utopik düşüncələrinin nə zamansa reallaşacağına inanırdı. Bunun üçün cəmiyyəti qəflət yuxusundan oyatmağa, şirin imperiya nağıllarına inanmamağa, təhsilə, maarifə doğru irəliləməyə səsləyirdi:

Ey cavan, öyrən: cəhalət – ən böyük bir ardır,
Elmsız adəm bəhaimdən də bimiqdardır!
Yük çəkən heyvan görüləməz nifratə layiq, vəleyk –
Layiqi-nifrat o cahildir ki, xəlqazardır!
Hər fənalıq, hər yamanlıq elmsizlikdən törər,
Anlamazdan yer-göy, insanlar bütün bizardır.

Çox qəribədir ki, dövrün maarifpərvərlərində eyni daxili iztirabı, eyni təəssüfü, eyni acını müşahidə etmək mümkündür. Həsən bəy Zərdabi haqqında oxuduqda da millət təəssübkeşliyini sezirik. Bu insanlar xalqının maarifə, elmə, təhsilə gəlməsi üçün ömürlərini şam kimi əridiblər. Təsəvvür edin, Zərdabi məhz maarifpərvər çıxışlarına, doğru yol carçası olduğuna görə dindar dairələr tərəfindən şantaq edildi. Türkiyə cəsusluğunda ittihad olunurdu. Zərdabinin evində axtarış aparmaq üçün işə təhkim olunmuş qubernator onu günahlandırmışın mümkün olmadığını görərək, “Bir halda ki bu qədər iztirablara – yaramaz mühitə və ləyaqətsiz adam-lara döyürsünüz, görünür, siz bu xalqı olduqca çox sevirsiniz ki, nə olursa-olsun buralardan çıxıb getmirsiniz” fikirlərini dilinə gətirmişdi.

Proqressiv sklerozdan əziyyət çəkməsinə baxmayaraq, Zərdabi ömrünün sonuna qədər məqalələr yazaraq “Kaspi” qəzetinin redaksiyasına gedib-gəlirdi. İnsanın qayğı şkalası, xalq, vətən sevgisi hansı həddə olmalıdır ki, canının dərdinə baxmaya-raq, özünü qorunmayaraq bu fədakarlığı edəsən. Bu ömürləri, belə taleləri oxuduqca heyrətimi gizlədə bilmirəm. Dəyanət, daxili qüvvə, böyük inam sahibi olmaq, bəlkə də, yalnız və yalnız fövqəlbəşər təfəkkürə malik bir keyfiyyət olaraq dəyərləndirilə bilər. Onlar işə yer adamları idи, yanımızda idilər, bizimlə ciyin-ciyinə idilər və xalqın giriftar olduğu qaranlıqları işıqlandırmaq üçün yer üzərinə göndə-

rilmiş peyğəmbər missiyasını gerçəkləşdirirdilər. Amma doğrunu söyləyən, düzü düz, əyrini əyri göstərən bütün zamanların düşünən beyinləri kimi dışlanırdılar, daş-qalaq edilirdilər. Ömrünün sonuna qədər maarifin, təhsilin, elmin vacibliyi haqqında yorulmadan çıxışlar edir, məqalələr yazırı Zərdabi. Hətta ölüm öncəsi də xanımına vəsiyyət də etmişdi: “Mən öz həyat yoldaşımı vəsiy

yət edirəm ki.. ehsan və dəfn xərcləri əvəzinə, öz qərarı ilə xalq təhsilinin ehtiyaclarına ianə ver-sin”. Böyük maarifçinin dəfn mərasimində meydan-a axışan ziyalı kütləsi, xalq nümayəndələri Zərdabiya öz məhəbbət və ehtiramını ifadə etmək üçün xüsusi fikirlər yazılmış plakatlar gətirmişdilər və onlardan birində “Əlvida, Həsən bəy! Sən Zaqqaf-qaziyada müsəlmanları oyadan ilk insan idin!” fi-kirləri yazılmışdı.

Estafet növbəti ziyalılara ötürüldü və Hadi də öz həmfikirləiyə bərabər, Hüseyin Cavid, “Molla Nəsrəddin”çilər, Əli bəy Hüseynzadələrlə ciyin-ciyinə yorulmadan Hürriyyət! Vətən! Millət! ideyası ilə əllərində məşəl öndə gedirdilər.

Zəhrənmiş fikrimiz zəhrabi-mövhümat ilə,
Ey həqiqət! Parla, parlat Şərqi, zülmətzardır!
– söyləyirdilər...

“Ləng yeriməkdən yox, dayanmaqdən qorx” (Paulo Koelyo) deyimində olduğu kimi, Hadi heç vaxt süküntədə, ətalətdə bulunmurdu əgər mühitin-də arzularını gerçəkləşdirə bilmirdi, işiq axtarışında, bəlkə də, ruhuna dinclik tapmaq, növbəti mərhələlərə baş vurmaq üçün tələsirdi. Məhz bu istəklər, ideyalar onu Türkiyəyə də gətirir. Əslində Türkiyə, Turan sevdalılarının həm də istinad nöqtəsi idи. İstanbulda “Tənin” qəzetində tərcüməçi kimi işləyən Hadi bu qəzətdə həm də şeirləri ilə, dünya ədəbiyatından türk dilinə tərcümə etdiyi nəşr nümunələriylə də görünməyə başlayır, türk poeziyasında azadlıq carçıları kimi tanınan Tofiq Fikrət və Rza Tofiqlə yaxın dostluq əlaqələri saxlayaraq, burada irtica əleyhinə “Rübəb”, “Sərvəti-fünun”, “Sabah” qəzet-lərində fəal çıxışlar edir. Bir müddət sonra Türkiyənin hərbi naziri Mahmud Şövkət paşa sui-qəsd nəticəsində həlak olduğundan axtarışlar, şübhələr dalğası başlayır, Türkiyənin bütün şəhərlərində həbs-lər, sürgünlər dalğası genişlənir. Hadi də “Rusiyadan gəndərilmiş təxribatçı” kimi şübhə altına alınaraq o zamankı Türkiyə imperiyasının ucqarlarından hesab olunan Saloniqə sürgün edilir.

Özünə uyğun bir iş tapmayan şair bazarlıq etmiş yerli qadınların ağır zənbillərini daşımaqla bir parça çörək üçün pul, daha doğrusu, qəpik-quruş qazanır. Ardından Balkan müharibələri (1912-1913) nəticəsində Salонik Yunanıstanı birləşdirildiyindən Hadi indi də yunanlar tərəfindən “Türkiyənin casusu” kimi şübhə altına alınaraq taleyin növbəti agrılı oyunu ilə üz-üzə qalır. Onun qəlbə xalq, bəşər səadəti üçün döyünen bir Azərbaycan şairi olduğuna heç kəsi inandıra bilmir. Onu limandan yola düşən ilk gəmiyə mindirib Yunanıstandan təcili surətdə xaric edirlər. Gəmidə isə şairin həyatına qəsd olunur. Qaragürühçular Hadini Mərmərə dənizinə atıb öldürmək istəyirlər. Hadi növbəti dəfə “Nilə” atılır. İndi isə dövran, siyasi olaylar onu – Turan sevdalısını sevimli Türkiyəsindən ayırrı. Möcüzə nəticəsində sulara qərq olma təhlükəsi ilə üz-üzə dayanan şair Musa kimi, bəlkə də, Yunus kimi bir yunan keşişi tərəfindən

xilas olunaraq sahilə buraxılır...

Kiçikcə biro da içrə zavallı bir məxluq –
Yaşar... və çox gecələr olduğu otağı soyuq.

Soyuq ləyalı yaşar atəşin xəyalılə,
Düşünmədə gecələr qəlbə-pürməlalılə.

O guşədə qonulan çarpayədir yatağı,
Deyil də nəfsinə aid, kirayədir otağı.

Asılmış əlbisəsi bir tərəfdə divarə,
Şu əskilər yaxışar böylə əski divarə.

O yanda bir çamadan keçmişin nəzirəsidir,
Zavallının bu oda hücreyi-fəqirəsidir. (“Şair, hücreyi-iştigali və düşüncələri”)

Hadinin təkliyini, onun yalqızlığını, düşüncələrini bu şeir qədər özündə eks etdirən, bəlkə də, ikinçi belə bir şeiri yoxdur...

1914-cü ilin fevralında Bakıya qayıdan şairin ruh həli yerində olmadığından o, bir müddət ruhi dispanserdə müalicə alır. Elə oradan çıxdıqda I Dünya müharibəsinin başlandığını eşidərək döyüşə atılır. Tatar süvari alayında imam kimi xidmət edir. Bu dövrlərdə yazılmış şeirlərdə isə vətən anlayışı bir az da böyükərək bəşər platformasına keçid edir.

Mir Cəfər Bağırov öündə, sonu ölüm olsa belə “Mən həmişə namuslu yaşamışam, elə də yaşayacağam” deyən Əhməd bəy Pepinov kimi Hadi də

gözünü qırpmadan, əsl zəka təbibitək vətənin yarasını olduğu kimi göstərirdi. Cəmiyyətin geridə qalmasının səbəbini mədəniyyətsizlikdə, maarifszılıkdə, savadsızlıqda görürdü.

Ey atəşi-cəhalətə büryan olan vətən!
Pirayeyi-ülümdden üryan olan vətən!
Ey dideyi-təhəssürü giryən olan vətən!
Baxdıqca əhlinə ürəyi qan olan vətən!
Ey kövsəri-maarifə ətşan olan vətən!

Milli ədəbiyyatımızda istiqlal ideyasının başlangıcı həm də Hadidən gəlir. Yalnız böyük mütləci sahibi olan insanın təfəkkürü istiqlalın nə olduğunu anlaya bilər. Ümumiyyətlə, bu dövrün bütün ziyanlılarını kitablar dünyaya gətirmişdi. Elə həmin kitab ağırlığında olan dünyagörüşü Hadilərin ruhunu cılız bədənlərində coşdururdu və onlar lokal şəraitlərdə iynə ucu qədər işiq yeri axtararaq qəmabadı günəşistana çevirmək istəyirdilər...

Həqiqət sayəsində kəsbi-qüdsiyyət qılar millət,
Həqiqətlə edər növi bəşər təhsili-hürriyyət...

1917-ci ildə Hadi tərkibində ruhani vəzifəsini yerinə yetirdiyi ordu ilə birlikdə cəbhədən Sankt-Peterburqa yola düşmüş, oradan da Gəncəyə qayıtmışdır. Rusiya imperiyasının süqutu, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurulması şairin ürəyindən xəbər verirdi, o, yeni dövrün ilk müstəqil Azərbaycan dövlətinin şənинə pozitiv ruhlu, inamlı şeirlər yazırı. Həm də bu şeirləri vasitəsilə xoşbəxtliyini sözlərdə, sətirlərdə ifadə edirdi. Elə Cümhuriyyət ruhunu bütünlükə özündə daşıdığını görə Cümhuriyyətin rəsmi mətbü orqanı olan “Azərbaycan” qəzeti öz səhifələrini istiqlal şairinin şeirləri ilə bəzəyirdi.

Hadinin bütün şeirlərini təftiş etsək, ən çox hanı sözdən istifadə etdiyini aydınlaşdırmaq istəsək, şayını bilmədən belə, kitabı vərəqləyib ard-arda oxuduğumuz şeirlərində mütləq “işiq”, “həqiqət”, “hürriyyət”, “vətən”, “millət”, “təhsil”, “maarif” sözlərini görəcəyik. Əslində bu sözlərin hər biri şairin şüuraltısının inam pəncərəsini bizim üçün açır. Şeirlərində bədbin notları olsa belə, bu sözlər onun inamını bizə çatdırır. Qaranlıqların bir gün bitəcəyi gerçekliyinə şairin ümidi etməsini göstərir.

“Başqa millətlər çağdaş mədəniyyətə daxil olmaq üçün keçmişindən uzaqlaşmağa məcburdurlar, halbuki türklərin çağdaş mədəniyyətə girmələri üçün

yalnız əski keçmişlərinə dönüb baxmaları yetərlidir” söylemişdi Ziya Göyalp. Geriyə dönüb əski keçmişlərə baxmaq üçün həm də doğru ideologiya ilə addimlayıb vətən tarixini bilmək gərkirdi ki, o dövrlərdə Azərbaycanın durumu müstəmləkəçilik, köləlik müstəvisində idi və özünə türk, azərbaycanlı deyən hər kəs saxtalaşdırılmış tarix oxuyaraq imperiya oyunlarının qurbanı olurdu. Yalnız bir zümrə, xüsusi bir ziyanı, gerçək ziyanı zümrəsi var idi ki, zənginindən tutmuş, kasib şairinə qədər həqiqəti yaşıtmağın və nəsillərə ötürməyin vacib olduğunu bildirdi. O səbəbdən də yaddaş daşıyıcısı kimi nə zamansa millət oyanıb geriyə baxmaq istəyərsə, o geridə – keçmişdə Hadiləri, Cavidləri, Əli bəy Hüseynzadələri, Abdulla Şaiqləri, Əhməd Cavadlıları, Abbas Səhhətləri, Ələbbas Münzibləri, Cəfər Cabbarlıları və başqalarının timsalında görünən vətənləri göstərmək üçün tarix yaradıcısına çevrilirdilər, həm də xatırladırdılar. Çünkü onların hər biri fərd yox, elə vətənin özü idilər. Birgə yanıldır, birgə çıxış yolu axtarmağa çalışırdılar. İsmail Qaspiralının söylədiyi – Zərdüştlük kodeksi ilə üst-üstə düşən (Haumata, Hukta, Hvaraşa) dildə, fikirdə, işdə (əməldə) birlik şüarı ilə hərəkət edirdilər. “İmzasını qoymuş miləl övraqı-həyatə, Yox millətimin xətti bu imzalar içində” (Hadi) həqiqətini bilib də, yorulmurdu, “bəsdir” demirdilər.

Hadi “Mən bir kitabəm”, “Mən bir günəşəm” adlı şeirləriylə öz daxilini də oxucusuna açırdı. Onu – özünü vərəqləməyə davət edirdi. Amma istiqlal carçısını susdurmaq üçün bütün dövrlərin “qəlizdir”, “qəliz yazar” ifadəsi onun kitablarını bağlı saxlayırdı. Bu kitablar ögsüz halda kitab rəflərində oxucusunu gözləyirdi. Oxuduqda isə şairin özünə təxəllüs olaraq götürdüyü Hadilik “doğru yol göstərən” olmaq missiyasını, Musa kimi öz qövmünü ardınca – Hürriyyətə, İstiqlala, Vətənə səslənişini eşitmək mümkündür.

Mən bir kitab, hər vərəqim min kitabdır,
Millət işq olsun, məni udsun bu siyəh xak,
Ancaq dilərəm qövmüm ola sahibi idrak.
İdraki olanlar məni sonra qanacaqdır,
Bir qövmi dirildən də cahanda qanacaqdır...

Hadinin vətəni Qəmabad idi. Hadinin taleyi də elə vətəninin taleyinə bənzəyirdi. Onun ruhu narahat idi, özündən başqa hamidan narahat idi. Vətənindən, millətindən, onun gələcəyindən narahat idi Hadi. Məhrumiyyətlərə acınacaqlı ölüm yaşayırıdı.

Abdulla Şaiq xatirələrində yazır ki, “Bir gün küçədə Hadiyə rast gəldim. “Hərarətli şeirlərim” adlı mənzuməsini mənə uzadıb “Al, beş manat ver!” – dedi. Mən cibimdə olan on manatın hamisini ona verdim. O, diqqətlə üzümə baxdıqda məni tanıdı və pulu ovcumə qoyub məni qucaqladı. Çox mütəəssir idi. “Şaiqciyim, bağışla, tanımadım” – dedi. Nə qədər israr etdim, pulu almayıb getdi... “Tutulmuş olduğu sərəxəşluq onun ... göz açıb dünyaya daha aydın münasibət bəsləməsinə imkan vermirdi...”.

Hadi dövrünün Kefli İsgəndəri idi həm də...

Bir müddətə qədər xəyallar aləmində utopik dünya yaradaraq var gücünə mücadilə edə bilərsən, hə, edə bilərsən, amma... sonra istəklərinin qarənəsi kimi suya düşüb əridiyini göründə dünyadan da, taleyindən də, elə özündən də küsməyə başlayırsan. Bir vaxtlar Büraqa minib merac etdiyin dünyalar indi həqiqət önündə təslim olur və gücsüz Don Kixot kimi taxta qılincini əlindən atıb təslim olursan həyatın axarına. “Bu qədər yaşadım, yetər” deyirsən.

Günəş doğacaqmı?
Ay səmada qalacaqmı?

Eh, artıq heç nəyin mənəsi yoxdur... (Masamune Akira) kimi baxırsan dünyaya. Çünkü Polifem misalitək bir pəncərədən baxanlar – təkgözər, dar düşüncəlilər arasında özünü ögey hiss edirəsən. Küsürəsən, sadəcə... Əlini yelləyib gedirəsən...

Deyilənə görə, M.Hadi 1920-ci ilin ayında artıq bolşeviklərin əlinə keçmiş Gəncədəki xəstəxanaların birində vəfat etmişdir. Harada dəfn edildiyi barədə uzun müddət ictimaiyyət məlumatı qalmışdır. Görkəmli alim, Məhəmməd Hadi yaradıcılığının tədqiqatçısı Ə.Mirəhmədov 1966-cı ildə Gəncəyə gedib yerli ağsaqqalların köməyi ilə “Səbzkar” qəbristanında Hadinin qəbrini tapmışdır (“Bakı” qəzeti, 4 iyun 1966-cı il). Hadi səssiz-səmirsiz bu dünyadan köçüb getmişdi. Yanında doğmaları, əzizləri olmadan gözünü əbədi olaraq yummuşdu. Sonda nə demişdi, hansı sözü söyləmişdi – heç kim bilmir.

“Bir gül qədər gözəl ol, amma tikani qədər zalim olma. Birinə elə bir söz de ki, ya yaşasın, ya da ölsün. Amma əsla yaralı buraxma” demişdi Şəms Təbrizi... Həyat isə, vətən isə, elə taleyin özü də şamtək əriyən, günəştək yanan övladını yaralı buraxdı. Ana ola bilmədi...

Dilemma

Yuxudan ayıla bilmirdi. Könlündən göz qapaqlarını barmaqları ilə aralamaq, üzünü şillələmək keçəsə də, bacarmırdı. Bir də yuxuda susadığını hiss edirdi. Yuxusunda arx da vardi. Kənarları balaca-balaca çaylaq daşları ilə örtülmüş arx. İstəyirdi ki, əllərini bu arxin kənarlarına qoyub doyunca su içsin, amma ona nəsə mane olurdu. Hiss edirdi ki, nəsə xoşa-gəlməz bir şey olub. Kirpiklərini araladı, nəzərləri bir müddət tavanda dolaşdı. Key kimi olsa da, buranın öz evi olmadığını başa düşürdü. Əlini qaldırmaq istədi ki, gözlərini ovxalasın. Əlləri qalxmadı. Hansısa gözə görünməz qüvvə elə bil ki, onun qollarını yanlardan bədəninə pərcimləmişdi. Boynunu birtəhər, bacardığı qədər uzadıb bədəninə baxmağa çalışdı. Bədənin boyundan aşağı hissəsi möhkəmcə sarılmışdı. Bütün vücudunu soyuq tər basdı. Bir də baxdı – daha diqqətlə və zəndlə. Gözləri elə böyüdü ki, az qala hədəqəsindən çıxacaqdı. Gördüklerinin yuxu olması üçün Allaha yalvarmağa başladı. Bir az yalvarandan sonra təkrar bədəninə nəzər salmaq istədi. Ancaq qorxurdu, uçurumun kənarında dayanmış adam necə aşağı baxmağa qorxarsa, o da eləcə baxa bilmirdi və ya baxmaq istəmirdi. Bütün vücudu, sanki çıyılınə toplanmışdı, çıyıləri ürəyinin tramplini idi. Nə vaxtsa Xirosima hadisələrində qollarını itirmiş vietnamlı Xanoy adlı uşaq barədə oxumuşdu. Özünü bircə anlıq belə o uşağın yerinə qoyanda dəli olurdu. Demək, indi o da qolsuz yaşayacaq? Dəhşət bürüdü onu, içinde üsyan, qorxu, təlaş vardi. Tfu, zəhrimara qalasan! Bir milçək səhərdən bəri əl çəkmirdi ondan. Gah gəlib ağızına girirdi, gah burnuna təpilir, gah da qulağının dibində vizildiyib zəhləsini tökürdü. Elə bil bu zalim həşərat da onun acizliyini başa düşürdü və hər vəchlə onu özündən çıxarmağa çalışırdı... İki ay idı ki, xəstəxanadan çıxmışdı. Bu iki ayın hər günü xəcalətindən ölüb yerə girirdi. Təbii ehtiyaclarını da arvadının köməyi ilə edirdi. Alışa bilmirdi vəziyyətinə, möhtəcliğinə, acizliyinə. Qadın bacardığı qədər ərinə ürək-dirək verməyə çalışırdı. Birinci iki həftəni daha ağır keçirdi. Tez-tez olmayan qolları ağrıyırdı. Hərdən barmaqlarının qəşindiğini da hiss edirdi. Bəzi vaxt isə əllərini yana açıb möhkəmcə

Vəfa MÜRSƏLQİZİ

gərnəşmək keçirdi ürəyindən. Arabir düşünürdü ki, görəsən, onun bədəninin bir hissəsi olan qolları haradadır? Harda çürüyür, hara düşüb qalıb?.. Gecələr ağlayırdı. Eyni yataqda yata bilmirdi arvadı ilə. Bu yarımcıq bədəni ilə sevdiyi qadının hansıa əzasına toxunmağı özünə siğışdırırdı. Qadın ona toxunanda əsəbiləşirdi. Evlərinə tez-tez ona baş çəkməyə gələn adamlardan zəhləsi gedirdi. Ona elə gəlirdi ki, hamı bura onun şikəstliyinə baxmaq, halına yanmaq üçün gəlir. Çox vaxt içəri qoymurdu gələnləri. Onlar da o biri otaqda arvadı ilə oturub çay içir, gətirdikləri təsəlli payını çay fincanının kənarına qoyub borclarını vermiş, yüngülləşmiş şəkildə qapıdan çıxırdılar. Heç kim başa düşmürdü ki, o gələnlərin onun yanında çay içmələrinə, barmaqları ilə çini fincanın qulpuna toxunmalarına dözə bilmir. Hər şeydən daha çox oğlu təəccüb edirdi. Dörd yaşlı uşaq atasının qolsuz olmasına heç cür öyrəşə bilmirdi. Gəlib yanında dayanır, ağlayırdı ki, onu qucağına alsın. Bir də başqa adamlara baxır, sonra isə atasına və onun qol yeri boş olan köynəyinə nəzər salırı. Sanki uşaq ağlı ilə müqayisə edirdi. Qəribə hissələr keçirirdi, bəzən ona elə gəlirdi ki, qolları yerindədir, lakin kimsə onları kəndirlə bağlayıb. Demək, bundan sonra bütün ömrünü beləcə qolsuz keçirəcəkdi. Deyilənə görə, protez qollar geymək olurdu. Amma bu qollara öyrəşmək, yəqin ki, çox çətin idi. Özünü protez qolla təsəvvür edə bilmirdi. Toxuna bilməmək çox ağırdır. Əlini uzada bilməmək, barmaqlarınla saçlarını üzündən geri edə bilməmək, qollarını geniş açıb sevdiklərini sinənə basa bilməmək... İnsanın ən adı, sıradan saydığı bəzi hərəkətlər var, məsələn, fincanı götürüb çay içmək.

Barmaqlarını şaqqıldatmaq, demək, insanların adı hesab etdiyi bu hərəkətlər özü də bir gün əlçatmaz ola bilərmiş. Bütün bədəni, bütün qəlbini ilə müharibəyə nifrət edirdi.

Hərə bir cür sevir bu dünyada. Biri sevdiyi insanların qaş-gözünü, biri bədən quruluşunu, bir başqası isə səsini sevir. Onun bir tanıştı vardi, sevdiyi qadını səsinə görə sevmişdi. Hə, məhz səsinə görə. Əvvəlcə telefonda bu qızı dəlicəsinə aşiq olmuşdu. Sonra görüşmüştülər və oğlan görüşdən məyus qayıtmışdı. Qızın səsi və xarici görünüşü bir-biri ilə uzlaşmırıldı. Amma iki-tüç gündən sonra yenə əvvəlki kimi danışmağa başlamışdır. O dostunu danlamışdı ki, niyə qızı ümid verir? Axı dostu aydınca demişdi ki, o qız mənlik deyil. Dostu az qala ağlaya-ağlaya dedi ki, "Danışmasam, yata bilmirəm. Mən onu yenə səsindən sevməyə başlamışam". O, qadının saçlarını sevirdi. İlk dəfə arvadının saçlarının ardınca düşüb getmişdi. Qəhvəyi rəngli, sıx, gur uzun saç dalğası onu ardınca sürükləmişdi. O qız onun arvadı olandan sonra da bu saçlardan doymaq bilmirdi. Ən çox sevdiyi nəvazişi arvadının saçlarını tumarlamaq idı. Eşitmişdi ki, saç teli canlı olur. Saçlar hiss edir və hətta küsə də bilir. Qadın da öz saçlarını sevirdi. Tez-tez Hüqonun Fantinası kimi tellərini kürəyinə tökürlər, darayırlar, saatlarla saçları ilə oynayırdı. Oğlu doğulanda qadının saçları bir müddət töküldü. Deyirlər axı, usaq üzə güləndə saç tökültür. Hamı onu dilə tutdu ki, saçını kəsdirsən, amma o kəsdirmədi. Əri də arvadının bu qərarına qarışmadı. İndi ona elə gəlirdi ki, arvadının saçları darixir, tumar istəyir. Bu söz ağlından keçəndə içində firtına qopurdu. Necə yəni tumar istəyir? Kimin tumarı oldu – olar məgər? Ondan başqa kim bu qadının saçlarına toxuna bilər? Dodaqları səyriyirdi, olmayan yumruğu düyünlənirdi. Acizliyindən hönkürdü. Son vaxtlar qadınla kişi tez-tez dalaşındılar. Arvadına açıqlanırdı, əslində isə onu dəli kimi qışqanırdı. Qoluna girə bilmədiyi bu qadının bir gün başqasının qoluna girə biləcəyi ağlına gəlirdi. Bu səhər də möhkəmcə dalaşındılar. Daha doğrusu, o, boş bir şeyin üstündə qadına açıqlandı. Qadın insafən ona cavab qaytarmadı. Arvadının dolmuş gözlərinə baxdı.

– Zəhlən gedir məndən, hə? Bilirəm, deməsən də, olar.

– Bəsdir də, hər gün dava olar? Mən sənə neyləmisişəm? Niyə belə edirsən ki? – Nifrət edirsən mənə?

– Axı niyə belə fikirləşirsən. Mən də insanam, niyə hər gün sudan səbəb tapıb qanımızı qaraldırsan.

– Heç, sənin üçün bəhanə yaradıram da.

– Nə bəhanə?

– Necə nə bəhanə?

– Bəs getmək istəsən, nəyi səbəb göstərəcəksən?

Boşananda nə üçün boşandığını deyəcəksən?

– Hara getmək istəsəm?.. Nə boşanmaq, dəli olmusan? Sən Allah, bəsdir. Boş-boş danışma.

– Gedəcəksən, bilirəm, gedəcəksən. Bir gün saçların tumar istəyəndə gedəcəksən.

Qadının gözlərindən yaş sel kimi gedirdi. Hönkürə-hönkürə əynini geyindi, çantasını qapıb bayırı çıxdı. O gedəndən sonra it kimi peşman oldu. Evin ortasına uzanıb ulamaq istəyirdi. Axı yaxşı bilirdi ki, gərək belə etməyəydi. Qorxurdu ki, qadın bir daha qayıtmaz. Bəlkə də, artıq qayıtmayacaqdı.

Axşama az qalırdı. Saat beşdə uşağı bağçadan götürmək lazımdı. Yəqin, arvadı uşağın dalınca getmişdi. Uşağı götürüb atası evinə də getmiş ola bilərdi. Sabah da belə keçəcək. Birisi gün də, sonra neçə belə günlər ötəcək. Qadın boşanacaq ondan. Qolsuz kişi kimin nəyinə lazımdır ey? O da bu evin altında milçəyini belə qovmağa aciz halda gəbərib gedəcək. Qapıya açar salınanda mürgüləmişdi. Yanağında bir iki damla göz yaşı da vardi. Tez yanağını silmək istədi, amma növbəti dəfə acizliyini hiss etdi. Oğlunun şən səsi evi başına götürdü. Arvadının asta addımlarla ona yaxınlaşdığını hiss etdi. Başını qaldırıb qadının üzünə baxmağa çəkinirdi. Elə bilirdi ki, arvadı onun baxışını gözləyir ki, ona gedəcəyini, çantasını yiğmaq üçün qayıtdığını desin. Ah, kaş əlləri olaydı, qalxbı arvadının qarşısına keçərdi, qollarını açıb onu qucaqlayardı. Getməyə qoymayaydı. Hannan-hana başını qaldırdı və mat qaldı. Qadının saçları "kare" kəsilmişdi. Uzun, qalın saçlardan əsər-əlamət yox idi. Nəsə soruşmağa ehtiyac duymadı. Qadın sakitcə ona baxıb gülmüşündü. Üstünə əyildi və dodaqları ilə yanağındaki yaş dammasını götürdü. Bunu elə etdi ki, o başa düşməsin. Sonra isə sevinclə:

– Ağırılıq edirdi başıma. Yaxşı ki, kəsdirmişəm, bax, gör nə qəşəng yaraşır, – dedi.

QÜRURUN RƏNGİ

Metronun qapıları az qala bağlanacaqdı. Özünü axımın arasından zorla çölə atdı. Bir oğlan bayaqdan gözünü ona zilləmişdi. Yaşı xeyli kiçik olardı. Özü oğlana tərəf baxmamağa çalışsa da, onun nəzərlərini üzərində hiss edirdi. Əvvəlki vaxtlar olsaydı, hirslenərdi, oğlana göz süzdürər, üzünün mimikası ilə baxışların ona xoş gəlmədiyini hiss

etdirərdi. Lakin indi qabiq kimi boş və ilgisiz idi. Bu dəqiqə bu oğlan yanaşın onu öpsə də, onun üçün artıq mənəsi yox idi. Özünü hansısa kitabdan, kinodan çıxıb bu şəhərə düşmüş kimi hiss edirdi. Bəlkə də, bu hissi çox adam keçirib. Bu, bilirsinizmi nə zaman olur? Adamın bütün ümidi ləri öləndə, amma özü ölmək üçün özündə güc tapa bilməyəndə. Bayaqqı oğlan adamları yana itəleyə-itəleyə ona yaxınlaşdı. Təmiz, duru gözlərini onu gözlərinə zilləyib: "Bağışlayın, xanim, ayrılmınızın rəngi sevginizə çıxıb" – dedi. Demək, yaziq ona görə səhərdən belə maraqla baxırmış. Yadına düşdü ki, neçə gündür hər fürsətdə ağlayır. Ağlıqca ayrılığının hüznü böyük və qüruru əriyir. Olmayan qüruru. Qəsdən ayağını stolun kənarına vurub ağlayır, haçansa ölen əzizini yada salib ağlayır, mənasız seriallara baxıb ağlayır. Əvvəllər dərdini rəfiqələrinə danışındı. Sonra daha danışmadı. Çünkü artıq onu dirləmirdilər. Çünkü yavaş-yavaş hamını bezdirdiyini hiss edirdi. Əslində ən birinci özündən bezən özü idi. Xəstəhal, üzgün duruşu, tez-tez yatmaq istəyi, başını heç nə ilə qata bilməməsi onu bögəza yiğmişdi. İnsan günün iyirmi dörd saatını eyni adam haqqında necə düşünə bilərdi axı? Bir dəfə dərdini danışanda rəfiqəsinin telefonla bank kreditinin faizini hesabladığını gördü. Susdu, qız heç onun söhbəti yarımcıq kəsdiyini hiss etmədi də. O vaxtdan daha susmağa başladı. Bəzən elə qışqıra-qışqıra susurdu ki...

Metrodan çıxdı. Yarası yaman ağrıydı. Qəribədir, bütün ağaclar, bütün binalar, bütün butiklər, döngələr onun yarasına toxunurdu. Küləyin səsi, qoxular, rənglər, fəsillər, mahnilər hamısı onun yarasını qanadırdı. Bu şəhərin bütün itləri, adamları, dilənciləri, sürücüləri, dənər satanları ona baxıb istehzayla gülümsünürdü. Arabir dərdini sevgilisinə danışmaq keçirdi ürəyindən. Amma bilirdi ki, sevgilisi onu dirləmir. İnsanlar anlayışlı və ya anlayıssız olmur. İnsanlar sevdiklərinə qarşı anlayışlı, sevmədiklərinə qarşı isə odun kimi küt olurlar. Ayrılığın ilk əlaməti insanların daha biri-biri ilə danışa bilməməsidir. Bəlkə də, artıq hər şey danışılmış, bütün yollar gedilmiş, bütün sevgi sözləri sərf olunmuşdu. İlk vaxtlar ona uzun-uzun məktublar yazardı. O çox sevirdi bu məktubları. Oxuyurdu, sonra zəng vururdu. Səsindən kişi qüruru otağa səzüldürdü. O isə bu qüruru, onun kişisinin, onun sevgilisinin qürurunu ovuclayıb nəfəsinə çəkirdi, içirdi. Onda eyni şeyləri yüz dəfə danışırdılar. Məsələn, onu ilk dəfə harda sevdiyini. Sevdiyini nə zaman başa düşdüyü, ondan öncə kimisə sevmiş olub-olmadığını. O da yüzüncü dəfə cidd-cəhdə andaman edirdi ki, heç vaxt, heç kimi

sevməyib. Kişi inanmirdi, şübhə edirdi. O küsürdü, ağlayırdı və məktub yazırdı. Amma qəlbinin dərdinliyində bilirdi ki, kişi ona inanır. Qəlbinin dərinliyində ölürdü bu kişinin qısqanlığı üçün. Yerliyərsiz danlamağı, ağlatmayı, incitməyi üçün.

Bir zamanlar onun qüruru vardi. Özü hələ bu qüruru keşf etməmişdi. Onunla tanış olandan sonra hiss elədi ki, bədəni hücrə-hücrə işiq saçır. Elə bil saçlarına, dodaqlarına, sinəsinə, gözlərinə, bütün dərisinə balaca-balaca ulduzlar yapışmışdı. Bu ulduzlar onu parlaq göstərirdi. İlk dəfə onunla görüşdən gələn gecə hiss elədi ki, yatağında işiq saçır. Əllərini qaldırıb ay işığına tutdu. Heykəltəraş əsərinə bənzəyirdi barmaqları. Ay işığında üzürdü bütün vücudu. Bu vaxta qədər belə parladıgı yadına gəlmirdi.

Kişi qadının parıltısını qısqanırdı. Qorxurdu ki, bu parıltını görən olar. Ondan daha güclü, ondan daha yaraşıqlı biri görər və qadın başqası üçün parıldamağa başlayar. Qadın isə onu anlamırdı. Axi dünyada onun fikrincə, bu kişidən güclü, bu kişidən yaraşıqlı başqası yox idi. Hər görüşdə qadın qürurunun, yəni parıltısının bir parçasını sevdiyi kişiye bağışlayırdı. Dodaqlarından öpdükə, bədəninə toxunduqca onu oxşadıqca, sevdikə parıltısı yavaş-yavaş oləziyirdi. Qüruru hissə-hissə təslim olurdu. Qadın daha parıldamaq istəmirdi. Qorxurdu ki, onun parıltısını kimsə görər, sevgilisi buna görə inciyər, gedər. Onun üçün bu kişinin yanında olması bütün parıltıların fövqündəydi.

İndi kişi parıldamağa başlamışdı. Gözləri, dodaqları, vücudu işiq saçırı. Kişinin ən böyük parıltısı ona bəxş olunmuş qadın qürurudur. Qadın kişisinin parıltısından həzz alırdı. Amma başqa qadınlar da işığa gələn atəş böcəkləri kimi bu parıltını duyurdular. Qadın onu qısqanırdı. Dəli kimi aşiq idi. Amma arxayın idi, çünkü kişi də ona aşiq idi. Qulağına taxdıığı plastmas sırgadan tutmuş, gözlərinə çəkdiyi qaraya qədər. Kişi onu həqiqətən sevirdi. Onlar bir-birlərinə adı sözərək demirdilər. Hamının dediyi gülüm, canım, bir dənəm və sairə. Məsələn, bir dəfə kişi onun başını qucağına alıb diqqətlə gözlərinə baxmışdı və demişdi. "Kaş sənin üzün səpəydi". Təəccübəldi.

– Niyə? İyrənməzsən?
– Yoox, iyrənmərəm. Amma onda sənə məndən başqa heç kim baxmaz.

Bir dəfə də ona demişdi ki, "Bircə sən qocal-saydın, mən rahat olardım. İstərdim üzün qocalsın, yaşılanasan, heç kimə lazımlı olmayasan. Məndən başqa". Başa düşürdü ki, bunlar içdən gəlir. Bu sözləri

axtarıb tapmazlar. Qadının yaddaşında çoxlu irili-xirdalı rəf vardı. Bu rəflərdə xatirələr, görüşlər, sözlər yerləşirdi. Deyirlər, adamı acı söz yandırır, amma belə deyil. Adamı xoş söz daha çox yandırır. Çünkü indi, bəlkə də, bir daha eşidə bilməyəcəyi o gözəl sözlərin həsrətini çəkirdi. Bir zamanlar kişi ona aşiq idi, heyran idi, məftun idi. Bir dəfə onun əllə tikdiyi pərdəni elə həsrətlə süzmüdü ki, sanki Van Qoqun tablosunu seyr edirdi. Hisslərinin fiaskosunu yaşayırdılar. Dəli kimi sevirdilər. Bəlkə də, elə bu idi sevgini bitirən. İnsan dəli kimi aşiq olmamalı, dəli kimi istəməməli, dəli kimi ağalamamalı, dəli kimi gülməməlidir. Hər şeyi normal, qədərində yaşamaq lazımdır. Bu dəiliklik, bu ifrat qorxudurdu hər ikisini. İndi çoxdan idi ki, sevgilisinin dəlilikləri bitmişdi. Adrenalinin çatışmamazlığı hiss edirdi. Bəlkə də, sevgilərinin böyüklüyü onları qorxutmuşdu. İnsan həddindən çox sevdiyi hər şeydən zamanla qorxmağa başlayır. Bu ifrat sevdiyi nədirse, onu itirməkdən, ayrıılmaqdan, atılmaqdan, qovuşa bilməməkdən. Büyük sevgi özü boyda da qorxu daşıyır.

Görüşləri maraqlı olurdu. Bir-birini dönə-dönə vurur, sindirir, incidir, sonra öpür, oxşayırdılar, sevirdilər. Qadın onun qoxusunu, tərinin iyini, yuxulu gözlərini, təbəssümünü sevirdi. Hər əzasını tək-tək sevirdi. Düşünürdü ki, başqa qadınların sevə biləcəyi heç nəyi sevmir. Məsələn, onun qaşlarını sevir, dolu, qaysaq bağlamış dodaqlarındakı ifadəni sevir, yuxudan oyananda tavana zillənmiş bir az bərəlmiş gözlərini sevir. Kişi bəzən saatlarla telefonda video roliklərə baxır, öz-özünə gülürdü, o isə qapının astanasına söykənib sevgilisin gültüsünə baxdıqca ağlayırdı. Bilirdi ki, bir gün o gedəcək. İlk görüşlərində bəri hər gün onu itirmək qorxusu ilə gözləri dolub-boşalırdı. Bilmirdi onu hara qoysun, hardan assın, harda saxlaşın, harda gizlətsin.

Və o getdi. Əvvəlcə zəngləri azaldı, sonra xoş sözləri, qısqançıqları, tələbkarlığı. Qadın indi hiss edirdi ki, dünyalarca sevdiyi məxlüq anbaan ondan uzaqlaşır. Gözləmək dözülməz idi. Zəngini, mesajını, əllərini, gözlərini, dodaqlarını gözləmək dözülməz idi. Adətən, bu, belə olur, telefonu söndürürsən, söndürürsən ki, mesaj gözləməyəsən. Sonra qorxursan ki, birdən yazar görməzsən və təzədən açırsan. Telefon açılana kimi ürəyin köksündən çıxməq istəyir, sonra modem işarəsi gəlir, internet qoşulur, amma mesaj yoxdur. O belə anlarda çarpayıya uzanırdı üzünü balışa söykəyirdi və...

Xəstəxanada idi. Əynində əməliyyat həkimlərinin geyindiyi yaşıl xalat vardı. Əlində cərrah bıçağı tutmuşdu. Növbəti xəstəni əməliyyat otağına gətirdilər. Təəcübədən gözləri kəlləsinə çıxdı. Bu, o idi.

Onun sevgilisi idi. Ona nə olumuşdu? İlk anlarda elə böyük bir təlaş hiss etdi ki, qorxudan, həyəcandan az qala huşunu itirəcəkdi. Bir anlıq əlindəki bıçağı yerə atıb qaçmaq istədi, amma baş həkim dedi ki, əməliyyatı o aparacaq. Mütləq bu əməliyyat ona həvalə olunur və xəstənin müqəddəratını o həll edəcək. Yavaşça əzbər bildiyi bədənə toxundu. İstilik, doğmaliq barmaqlarının ucundan ürəyinə təref axdı. O bu adamı dəlicəsinə sevirdi. Bu an ruhunu burdaca təslim edəcək qədər. Deyəsən, dedilər ki, kişinin hansısa əzəsi çatışır. Hansı əza olduğunu tapıb transplantasiya etməlidir. Ehtiyyatla axtarmağa başladı. Uzunsov üzü, sevdiyi qaşları, dodaqları, burnu yerindədir. Bədənində də xaricdən hər şey qaydasında idi. Yaxınlaşış sakitcə onun qəhvəyi, cod, hələ dən düşməmiş saçlarını tumarladı. Gözləri həmişə olduğu kimi doldu. Yadına bütün məşhur replikalar düşürdü". "Ay qız, məni özünə belə alışdırma", "Dünyanın ən gözəl kişisi kimdi?" "Mən", "Bəs dünyanın ən gözəl qadını?" – "Sən", "Sevirsən?" – "Əlbəttə", "Sən mənim hər şeyimsən", "Mətbəxdə qab-qacaqla əlləşəndə mənim elə xoşuma gəlir ki", "Taxtabaş", "Əcinnəm", "Sürəkli" onlara doğma olan, onları birləşdirən nə qədər söz vardı lügətlərində. Hər sevginin öz lügəti olurmuş. Sevgi ikitərəfli duyğudursa, bəs niyə əzab birtərəflidir? Sonra, bəs sonra? – "Sevgi nədir ki?", "Mən sevmək bacarmıram". Yenə gözləri axtarırdı, böyrək ləyənidə genişlənmə var, amma qaydasındadır. Qara ciyəri yerindədir, ağ ciyərləri azca zədəlidir, amma yerindədir. Barmaqlarını onun tüklü sinəsində gəzdirdi. Başını bura qoymağı sevirdi. Bu sinədə necə də rahat olurdu. Birdən talaşla kişinin döş qəfəsinə baxdı. Haaa, lənət şeytana, sən demə, onun ürəyi yox imiş. Özünü itirdi. Bu, necə ola bilər, bəs o necə sevirmiş? Bəs indi necə olacaq? Nə etməlidir? Ona həvalə olunmuş bu işin öhdəsindən necə gələcək? Xəstəsi ona həvalə olunmuşdu. Yox sayılan orqanı bərpa etməli idi. Əlini bir anlıq sinəsinə atdı. Bilmədi necə oldu, amma bir də gördü ki, barmaqlarının arasından qan süzülür. Ürəyi zərif, ağ barmaqlarının arasında döyüñürdü. Bunu necə etdiyini bilmirdi, amma ürəyini sinəsindən sökmüşdü. İztirabla dolu, sevən ürəyini. Yüngül bir əl hərəkəti ilə öz ürəyini sevdiyi kişinin sinəsinə yerləşdirdi. Əməliyyat stolunun üstündəki lampalar qəfil sönüb yandı və o diksinih yuxudan ayıldı. Yenə balışı islanmışdı. Əlini buz kimi tər basmış alnına çəkib yuxusunu xatırladı. Titrək barmaqlarını sinəsində gəzdirdi. Sanki iztirabları yüngülləşmişdi. Telefonuna gələn mesajı açdı. Sevdiyindən idi. Yazırkı ki, "Ürəyim sənsizliyə dözmür".

UZAQLARIN ADAMI

Yenə də ağlımdasan, uzaqların adamı,
Yenə də dodaqlarım piçıldayır adını.
Səni unutmaq üçünsə etdiməsə olmadı,
Nə iş-güç, nə də kimsə yerini doldurmadi.

Yenə də ağlımdasan soyuq bir qış gecəsi,
Bilsən nələr, nələr var ürəyimdən keçəsi.
Xəyal kimi gələsən, könlümü ovudasan,
Gedərkən yatağında ətrini unudasan.

Yenə də ağlımdasan, uzaqların adamı...

SƏNDƏN UZAQLARDA

Səndən uzaqlarda keçmir bu həyat,
Ürək həsrət, sevgi həsrət, mən həsrət.
Səndən uzaqlarda qəlbim quraqlıq,
Bulud həsrət, yağış həsrət, çən həsrət.

Səndən uzaqlarda hər mövsum qışdı,
Sənsizlik hər gecə mənlə boğuşdu,
Ruhum torpaq üstə qanadsız quşdu,
Hava həsrət, yuva həsrət, dən həsrət.

Səndən uzaqlarda yoxdu xətirlər,
Qələmin ucuna gəlmir sətirlər,
Mən vüsal yazıram, qəm gətirirlər,
Şeir həsrət, misra həsrət, bənd həsrət.

Fərgana YUSİFQIZI

RUHU BAĞLA

Sən varsan, ya da yoxsan
Mənim üçün fərq etməz ki...
Sən yanımdan lap çıxıb get!
Məni tərk et!
Səndəki Sən tərk etməz ki...
Eşq inciyib, küsüb gedib,
Könlünü alacaq söz hanı?
Bu sevgidən ürək qabar,
Altında közərən köz hanı?
Ruhum incik bədənimdən
Sığal çəkir xatirənə.
Sən nankor çıx bu dəfə də
“Sənsiz yoxam” söyləyənə.
Bu sözlərin nə mənası?
İndi duyğu ani deyil.
Sevsən yenə... heç unutma.
Ruhu bağla,
Canı deyil...

YOXSAN

İçimdə külək əsir,
Amma ki sərini yox.
Hər tərəf toz içində,
Gözüm səni arar hey.
Getdiyin boz yolların
Cığırında itmişəm.
Hər gələn qaraltıya
Əllərim uzanar hey...

Sel yuyubdu yolları,
Hər tərəfi dağıdır.
Axıb gələn çay daşı
Dizimi yaralar hey.
Yoxsan – tətilə çıxıb
Xoşbəxt günlərim mənim.
Gizlətsəm də xeyri yox,
Yanağım saralar hey...

Yatsam da ruhum oyaq,
Sənsən təkcə ağlımda.
Yuxuma girir hərdən
Getdiyin oralar hey.
Səsin ilişib qalıb
Gedərkən qulağında.
Ətrin isə özgənin
Yatağına dolar hey...

ÜMİD

Mən dünyaya sevilmək üçün gəldim –
amma sevgilər üstümdən keçdilər elədən-belə,
belədən-elə.
Baxdıq filmlərdəki yalançı sevgilərə, sevişmələrə,
İçində donmuş hisslər, yalançı həşirlər...
Ehtirassız sevib, dadsız öpüşmələr...
Çünkü heç rejissor da sevməmişdi –
Sevərək sevişməmişdi.
Mən həyata nə vaxtsa xoşbəxt olmaq üçün
gəlmişdim.
Ucadan gülən, hətta dişləri də xoşbəxtlikdən
parıldayan qadın olmaq üçün.
Tanrıya da minnətə getdim... olmadı.
İcimə eşq adamımı doldurmaq istədim,
Mənim deyildi deyə, dolmadı...
Və beləcə, öldü içimdə sevilən qadın olmaq
arzusu...
Həyata turum bitmək üzrə, biletim ovcumda əzik-
üzük,
Son dayanacaqda ümidlə gülən yenə bizik...

AYRILIQ

Onun adı bir nöqtədir bəlkə,
ya da
davamı gəlməyən şeir.
Acıların mündəricatı,
Bermud üçbucağında
yox olmaq kimi bir şey.
İntihar üçün
yeni tikilinin ən son qatı.
Səhralarda azib qalan yolçunun
son su ehtiyatı...
Onun adı eşitməyən qulağın səsi,
Ya da bir kimsəsinin qapısına düşən
qurumuş ağacın kölgəsi...
Yaz axşamının ən qısa yağışı,
Tənha gecələrdə Ahmet Kaya şarkısı...
Xəstənin masa üstündəki
yeşə bilmədiyi yemək,
Doğulmayan körpəni
kiçik məzara gömmək.
Onun adı nədir?
Onun adına Ayrılıq deyilir
Və bir gün gedilir...

ÖLSƏM, BAĞIŞLA...

Bir vərəq sevgin qaldı, bir kitabsa ayrılıq,
Onsuz da bir əsrdi sənin ilə ayriyiq,
Yollarına sadağa, adına qurban mənəm,
Sarıł mənə son dəfə, gəl qovuşaq, bir dənəm.

Dünyanın o başından səslə məni, harayla
Gəlləm yağan yağışla, gəlləm günəşlə, ayla.
Mənə qoy vətən olsun o müqəddəs qucağın.
Ayağın dəyən yerlər ziyarətim, ocağım.

Danış ay ömrüm-günüm, səsin olsun nəfəsim,
Sən gedirsən, söylə, bəs kim olacaq hər kəsim?!
Getsən də çarə nədir, uğurlaram alqışla,
Sənsiz dözə bilməyib ölsəm, məni bağışla...

SƏSİNİ EŞİTMƏK

Səsini eşitmək nə? –
Bilmirəm, bəlkə, səni
Daha da çox sevməkdi.
Sanki sənə toxunmaq –
“Eşqim” deyə bilməkdi.
Səsindən bədənimə
Məhəbbətin axması...
Körpə uşağın ilk kəz
Bu dünyaya baxması.
Cəhənnəmdən qovulub,
Cənnətə qovuşmaqdı.
Görmədiyin birinə
Bilmədən yovuşmaqdı.
Səsini eşitmək nə? –
Yuvada acliq çəkən
Quşların dən tapması,
Ağbirçək nənələrin
Kənddə çörək yapması...
Ya da ki, xoşbəxtlərin
Karvanına qoşulmaq,
Ən gözəl şərab kimi
İçmədən sərxoş olmaq.
Səsini eşitmək nə? –
Qəhər səni boğanda
İxtiyarsız gülməkdi.
Milyon dəfə ölərək
Səsinlə dirilməkdi...

Tural CƏFƏRLİ

GÜNORTƏ

*İnsan təslim olmadığı müddətcə öz
taleyindən güclüdür...*

Remark

Hər dəfə qarşıma çıxırı. Mən onu yerə dikilmiş baxışlarından və solğun bənizindən tanıyırdım. Yaxınlıqdakı gül dükanında satıcı işləyirdi. O, gül dükanındaki bütün güllərdən gözəl görünürdü. Ətrafinı saran gülər onun solğun bənizini unutdura bilmirdi. Heç onun səsini eşitməmişdim. Maraq mənim beynimi sarlaşmış kimi bürüməyə başlamışdı. Cavabsız suallar, sanki Misir ehramları kimi özündə böyük bir sirri gizlədirdi. Mən bu sirrin açılmasına və tezliklə qarşılaşacağım möcüzə ilə tanış olmağa tələsirdim. O kimdi, səsi necədi, nə düşünür, necə yaşayır, subaydım, bəlkə, evlidi?.. Suallar ürəyimi yun kimi didirdi...

Bəxtim onda gətirib ki, riyaziyyatı yaxşı bilirəm. Bəzən adamlara da rəqəmlər kimi baxıram. Ən çox gözümə sıfıra bərabər adamlar dəyir. Həyatımdan məmənnunam. Arzularım göy qurşağına bənzəyir. Həm də həyata keçirdiyim arzular mənə

asan və əlcətan olduğu üçün o qədər də dadı-duzu yoxdu əslində...

İndi işim var, əmək haqqım yüksəkdi. Demək olar ki, heç bir problemim yoxdu. Yoxsa sinif yoldaşım Fuad... Getdi ədəbiyyat oxudu, şeirlər yazmağa başladı. İndi işsiz adamdı, pulu da yoxdu, kimə lazımdı sənin şeirlərin, ay Fuad? Gül kimi fizikanı, kimyanı bilirdin də, nə var idi axı ədəbiyyatda? Keçən ay borc pul istədi məndən, bir tərəfdən də yazığım gəlir ona. Amma insafən şeirləri çox maraqlıdı. İstedad var e, amma nə faydası? Kimdi onun istedadını qiymətləndirən... Ali məktəbə hazırlanışında müəllimləri ona çox ümid edirdi. Gələcəyinin parlaq və nümunəvi olacağına inanırdılar. Ancaq belə olmadı. O bütün ümdiləri suya düşürdü...

Mən isə iqtisadiyyat üzrə oxuyub, bank sektorunda çalışmağa başladım. Tezliklə özümə ev,

avtomobil aldım. Hələ qohum-qonşuya da kömək edirəm. Belə yaxşıdı. Heç narahatlığım yoxdu. Pul sel kimi gəlir qabağıma. Hərdən puldan da bezirəm. Fuad kimi problemlərin içində balıq kimi çırpınmaq keçir könlümdən. İstəyirəm borcum dağa dönüb məni intihar həddinə çatdırınsın. Maraqlıdı, görəsən, necə olur adam? Necə yixılır, necə ölmək istəyir?

Amma bilişəm ki, mənə vəzifəmə, puluma, nüfuzuma görə hörmət edirlər. Fuadın heç nəyi olmasa da, səmimi və gerçək hörməti var. O, ömrünü sözə, ədəbiyyata həsr edib, bir maddi qazancı yoxdu, amma mənəvi zənginliyi ölçüyü gəlməz. Həm yaradıcılığı, həm istedadı onu sevilən bir şəxsiyyət edib. Bunu mən dəqiq bilirəm. Di gəl, adam o qədər sıxıntılarla baş-başa qalıb, bank kreditlərinin əlində əsir-yesir olub, quruyub çöpə dönüb.

Sevgidə bəxtim gətirib. Həmişə gözəl, ağıllı, intellektual qızlarla münasibətim olub. Onların bəziləri maddi imkanıma, bəziləri yaraşıqlı olmayıma görə məni seçiblər. Ancaq aralarında ədəbiyyata, sözə, şeirə vurğun olanları da az olmayıb. Hələ biri vardı danışanda şeir kimi danışındı. Qafiyəli, intonasiyalı, romantik... Gülməyim tuturdu, özümü güclə saxlayırdım, o saat Fuad yadına düşürdü...

“Bir çox hallarda İsa küçədə yaşayan şəxs kimi idi. Onun nə evi, nə də ki, maddi imkanı var idi. Buna baxmayaraq, o, həyatları və heç kimin etmədiyindən daha çox tarixin axınıını dəyişib. Buna görə də Müqəddəs Kitabı dini kitab olduğuna görə yox, İsa Məsih haqqında öyrənmək üçün oxumağa davam etdim. Bütün İncil boyu Məsih, peyğəmbər ya da ki, yaxşı tərbiyeli olduğunu yox, Allah olduğunu iddia edir. Heç bir tərifə layiq adam belə iddia etməmişdir. Əgər, həqiqətən, O yerdə olan Allah idisə, mən bununla razılaşmalı idim”.

Fəlsəfədə şür problemi mənim diqqətimi çəkəndən bəri ətrafımda baş verən hadisələri diqqətlə müşahidə etməyə başlamışam. Niyə bunu dedim, çünki mənim qardaşım fəlsəfə ixtisasını bitirib. Hərdən mənimlə fəlsəfə haqqında danışmağa çalışır. Ürəksiz və həvəssiz halda qulaq asıb, sonra hər şeyi başa düşmüş kimi razılıq əlaməti olaraq başımı yelləyirdim. Bir dəfə şür haqqında

olan mühəzirəsi diqqətimi çəkmişdi. Beləliklə, bir qədər araşdırımlar etməli olmuşdum. Orada belə bir məqam var: “Müasir fəlsəfi tədqiqatlarda şürun dünyaya münasibətinin əsas tipləri olmaq etibarı ilə, birincisi, şürun mövcud olması formalarından olan idrakı, ikincisi, şüurlu insanın məqsədə uyğun fəaliyyətdən ibarət olan praktikanı, üçüncüüsü, cəmiyyətdə mövcud olan əxlaqi, estetik normalar sistemi ilə müəyyən edilən dünyaya, cəmiyyətə və insana sərvət münasibətlərini bir-birindən fərqləndirirlər. Şürun necə mövcud olması üsulu və onun nəyinsə necə mövcud olması – bilik deməkdir”. Bu məsələ məni bir çox məclislərdə əməlli-başlı vəziyyətdən çıxarıb. Özümü əsl ziyan hesab etdiyim və özümlə qürurlandığım vaxtlar olub. Demək istəyirəm ki, mən pul qazanmağı yaxşı bacarsam da, daxilən özümdə bir işiq, bir məntiq görmürəm. Yəqin, mən Tanrının seçdiyi və sadəcə olaraq, şanslı birisiyəm...

Uzun zamandı təkliyim yosun kimi məni boşluğun dərinliyinə doğru çəkib aparır. Bu vəziyyəti özüm istəsəm də, hiss edirəm ki, artıq narahatlıq hissim mənim bütün varlığını işgal edib. Ona görə də yeni və maraqlı bir məşguliyyət axtarışına çıxdım. Kitabxanalara, kitab dükənlərinə getdim. Çoxlu kitab aldım. Nə aldığımı, kimi oxuyacağımı bilməsəm də, xeyli kitab almaqdan yorulmadım. Kitab dükənləndəki satıcıların üzündəki təbəssümü unuda bilmirəm. Onlar bu qədər kitabın alınmasına görə çox xoşbəxt idilər...

“Sevgi hərəkətdi, hiss deyil. Sevgi seçimdi. Sözün düzü, əmrdir.”

Dünən onu görmədim. Heç bu gün də qarşımı çıxmadi. Mən çəşqin və narahat halda onun işlədiyi gül dükənləne tərəf getdim. Qapı bağlı idi, pəncərədən “Nahar fasiləsi” tablosu asılmışdı. Günorta saat 2 idi. Nahar bitmək üzrə olsa da, dükən hələ də bağlı idi. Yerimdə donub qaldım. Adamlar yanından ölüb keçdikcə mən daha da keyləşirdim. Bədənimdə baş qaldıran ağrılardan adını bilmirdim. Məni böyük və sanki heç vaxt bitməyəcək bir sükünet yaxalamışdım...

Hər dəfə onu görəndən sonra Cemal Süreyanın şeirini mahni kimi zümrüdmə edirəm:

“Biliyorum sana giden yollar kapalı,
Üstelik, sen de hiç bir zaman sevmedin beni.
Ne kadar yakından ve arada uçurum;
İnsanlar, evler, aramızda duvarlar gibi.

Uyandım, uyandım, hep seni düşündüm,
Yalnız seni, yalnız senin gözlerini.
Sen bayan, nihayet, sen ölümüm-kalımım.
Ben artık adam olmam bu derde düşeli,
Şimdilerde bir köpek gibi koşuyorum ordan o...

Fuadın təsiri ilə mən də ara-sıra ədəbiyyat oxuyram. Ancaq zövq xatırına. Qəti həvəsə gəlməyim yoxdu. Qorxuram bir gün şeir-zad yazam. Bədbəxt olaram lap...

İndi belə vaxtlarda şeirlərdən bərk yapışram. Sanki şeirlər məni başqa bir dünyaya aparır. Heç kimin olmadığı, heç kimin bilmədiyi dünyaya... Rəqəmlərdən uzaq, hesablardan kənar, uzaq bir dünya...

Həmin gün dükan “Nahar fasiləsi”ni bitirmədi. Səhər də belə oldu. Sonra bir həftə keçdi. Və bir gün dükanın qapısının açıq olduğunu gördüm. İti addımlarla qapiya tərəf getdim. İçəridə bir polis var idi. Yaşlı bir kişinin qabağında durub nəsə soruşdu. Adam baxışlarının ona yönəldiyini görüb soruşdu:

– İsləmirik, qardaş!

– Mən satıcıni soruşmaq istəyirdim. Hardadı o xanım? Əllərim anidən əsməyə başladı.

Kişinin qaşları çatıldı. Dodağını gəmirməyə başladı. Polisin üzünü mənə tərəf çevirdi:

– Siz onu tanıyırdınız?

– Xeyr... Sadəcə... Boğazım qurudu. Hiss elədim ki, qorxmağa başlayıram.

– Onu öldürüb'lər. Qatıl hələ də azadlıqdadır. Siz onu niyə soruşdunuz? Polis mənə tərəf gəlməyə başladı.

Özümü güclə saxladım. Anlaşılmaz hissələr məni az qala yerə vurmaq üzrə idi.

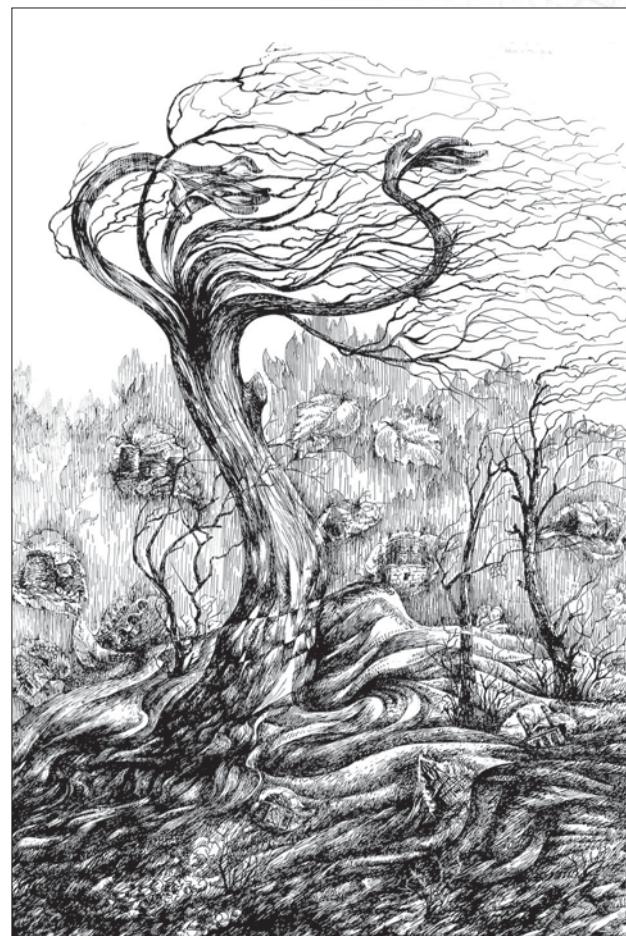
– Tanımadım, bilmirəm.

Sonra nə dediyim yadımda deyil.

Cəmi bir neçə müddət əvvəl hər gün gördüm onu. Sonralar eşitdim ki, yaziq qızı qardaşı öldürübmiş. Guya namus üstündə. Onu da öyrəndim ki, bir dəfə evli olub. Yoldaşı içki aludəcisi imiş. Onu tez-tez döyürmüş, o da axırda boşanmalı olub. Bətnindəki uşağı da döyülen vaxtı itiribmiş...

“Məsihin nə üçün gəlməsi, nə üçün çarmıxa çəkilməsi səbəblərinə baxanda – O, bütün bəşəriyyət üçün öldü, O, bütün bəşəriyyət üçün əzab çəkdi. Buna görə də hər bir həddini aşan şəxs öz hissəsinə və ya öz təqsirinə baxmalıdır. İndi əsas sözə, verilən sözə geri dönmək vaxtıdır... O əzab çəkərək və öldürülərək bağışladı”.

Mən bir daha o gül dükanının qarşısından keçmədim. Günorta idi, ağır addımlarla nahardan işə qayıdırdım. Fuadla rastlaşdım. Sevincək idi. Qızı olmuşdu. Bu arada, qızına da şeir yazmışdı. Nədənsə gül dükanındaki qızı xatırladım. Fuadı təbrik edib, yoluma davam etdim. Arxamca boylanan baxışlar borc istəyirmiş kimi uzanırdı...

Rəssami Yaşar Səmədov

Bəsti ƏLİBƏYLİ

BİR CÜT MƏLƏK ÇİYNİNDƏ

*Sinəsi iki oğuldan yaralı köçən
Anamın əziz xatirəsinə*

Uzun ömrün son anı
Uzun sürdü, anacan.
Şəkilləndi gözündə
İki balan, anacan.

Birinin yarı torpaq,
Biri yarı, yarımcan.
İki düşmən çəpəri,
İki pöhrə, anacan...

Dua et Sahibi-kana,
Dua et sonsuzacan.
Dərdin pirini vermiş,
Seçmiş səni, anacan...

Harda şaşırdın yolu?
Yıxıldın hansı qatdan?
Qoynun, qucağın dolu,
Əllərin boş, anacan...

Gəlmış fərağın sonu,
Baxtın gülür, anacan.
İki mələk ciyində
Taxtin yürü, anacan...

GÖZƏL NAXOSLUQ

Əlbət ki, güldən azar
Bülbülün sərخosluğu.
Adəmi yoldan eylər
Həvvanın dilxoşluğu.

Naza uymuş binadən
Xalası göyçək dünya.
Göy taxtında özünü
Naza çekmiş Yaradan.

Elə nazlanır Günəş,
Ayın başı fırlanır.
Vals edir Yer yerində,
Oxun başı fırlanır.

Belə qurulub qurğu,
Bəni-adəm nəkarə?!
Bəstə İlahidəndi,
İnsan ona nəqərat.

Sirri-bəla, sirri-səfa!
Aləm uymuş xoşluqla.
Keşkə biz də yoluxsaq
Bu gözəl naxosluğa...

FALÇI ULDUZLAR

*Bugünkü ulduz falında oxatanlara
evdə oturmaları məsləhət görüldürdü,
mən də oturdum, bu şeiri yazdım.*

İşi düz gətirməyən
Allaha pənahlanır.
Dərgahdan əl üzəndə
Ulduza pənahlanır.

Allahın hökmü qəti,
Yazdıguna pozu yox.
Ulduzların ipi boş,
Məsulluq-filan da yox:

“Bu gün şəfdən uzaq ol,
Sabah uğurlu gündür.
Cüməyə görüşün var,
Şənbə ticari gündür...”

Bir yekəbaş gəzəyən
Fal açıb hoqqa çıxarı.
Qarışdırır ağılları,
Başını başdan çıxarı.

Bəlkə, dırmaşıb göyə
Ulduz maskalı falçı?
Ordan bizim işimizə
Soxur burnunu falçı.

Kimsə Allahdan oğrun
Biznes qurur yalanla,-
Ya “aldanmış kəvakib”
Məzələnir adamla...

TORPAQBASAN

Cızığını keçdin daha,
Özgə cızığa girdin.
Basdırın bir dost torpağı,
Düşmən qılığa girdin.

Düşmənlə dava asan,
Qiyma-qıyma doğrarsan.
Dostun canı canından,
Öz canını dağlarsan.

Ölsən, yasını saxlar,
Ölsə, təsəllin olmaz.
Öz badənə dolar qanın,
İçsən, ləzzəti olmaz.

Həddini bil, keçmə dostun
Ərişindən, arğacından.
Xətir-hörmət asar səni
O duz-çörək ağacından...

KÖHNƏ EV

Köhnə xatirələr köhnə bir evin
Aramsız mərmitək yağır üstünə.
İti caynağıyla bir qoca bayquş
Qanlı yaraların basır üstünə.

Əlbət, o evin də memarı vardı,
Memarın alagöz bir yarı vardı.
Təzə doğulmuşdu eşq adlı körpə,
Onda xatirələr doğulmamışdı.

Balla dolu pətək dadında yuva!
Bilməm gözə gəldi, ya qarğış aldı.
Dağıldı heç nədən, öldü körpə də,
Ömrünü xatirəyə, nağıla bağışladı.

Qınamağa dəyməz dostu-tanışı,
Allah da gen qaçır o xarabadan.
Təkcə xatirələr sadıq dost kimi
Qovsa da, çəkilmir böyür-başından.

Köhnə xatirələr köhnə bir evin
Aramsız mərmitək yağır üstünə.
İti caynağıyla bir qoca bayquş
Qanlı yaraların basır üstünə...

YENƏ AYRILIQ QOXUYUR SƏADƏT

Yenə ayrılıq qoxuyur səadət,
Yeni naxış toxuyur qədər.
Çırtlayırlar içəyi hüzn, kədərin,
Çiçəyi burnunda ölürlər ümidi...

Ələm yelkən açır açıq dənizə,
Sevinc balıq təki dərinə dalır.
Bir yanğın yerinə bənzəyir türək,
Geriyə tüstüsü, kösövü qalır.

Bu can bazarına baxıb gözücü,
Meydanı səssizcə tərk edir Allah.
Mənəm üzüyola, mənəm dərdəsər,
Dərd üstə dərd verir, ərk edir Allah.

Bəlkə, Füzulinin, bəlkə, Hadinin
Yetim dərdləridi əta olunan.
Bəlkə də, sahibsiz qalmasın deyə,
Məni ölümlərdən dərddi qoruyan...

ARKADAŞIM BÖCƏK

Getmək;
fani dünyadan,
üzüsulu çıxıb getmək,
Bir az da qumru kimi,
anadıl kimi ötmək...
Orda – sükut evində
uyuyub dincini almaq,
Bir az da başqa aləmin
sehrinə dalmaq...

Silkinib öncəki gen yaddaşından
ya bir tutam ot,
ya bir daş olmaq...

əl-ələ, kürək-kürəyə
Bir tənha böcəyə
arkadaş olmaq...

Getmək
Düşmənin yolundan,
dostun yadından çıxıb getmək.
Atıb yükünü ilk Adamın,
bu vecsiz duracaqdan
son adam kimi getmək!..

AY ADAMI

Yaxına-yada qahmar,
Öylə aşiqi-qəmxar;
Qüssə təngə gəldi,
Qəm çərlədi əlindən...

Elə tərs ki, yolunu
Nə dağ kəsdi, nə dərə.
Elə fağır, üzüyola
Əcəlin də sözünü
Salmadı yerə...

Nə firona itaət,
nə bütə biət etdi.
Aydan gəlmış qonaqdı,
Göynən gəldi,
göynən getdi.

Doğruya qalın səngər,
Əyriyə iti xəncərdi.
Güvənib sırt çevirdi,
“Dost” onu xəncərlədi.

Yaşarkən yalnızdı,
Yadlara alışmadı.
Ölüb getdi torpağa,
Torpaq torpağa qarışmadı...

SON NƏFƏSİN ŞƏKLİ

Dəniz çəkmək istəyirəm,
alınmir.
Gəmi çəkmək istəyirəm,
alınmir.
Torda balıq çəkirəm,
alınır.

Səma çəkmək istəyirəm,
alınmir.

Uçaq çəkmək istəyirəm,
alınmir.

Qəfəsdə quş çəkirəm,
alınır.

Yol çəkmək istəyirəm,
alınmir.

Qatar çəkmək istəyirəm,
alınmir.

Yolda qəza çəkirəm,
alınır.

Havadan, qurudan, sudan
Həyata yol çəkirəm,
alınmir,
Bu ömrə vida deyib
son nəfəs çəkirəm,
alınır.

KÖHNƏ AKKORDEON

Nə performans vecinədi,
nə də sürəkli alqış.
Bu yorğun, halsiz ürək
güçənə-güçənə
yığılıb-açıılır,
yıpranıb ritmi pozulmuş
köhnə akkordeontək.

MƏRCANI ÇAY

Nofəl üçün şeir məşqi

Susamışam
gözlərinin mavisinə.
Bir vaxt elə, görüşək
kecən dəfəki yerdə;
Bəhanəmiz çay olsun.
Atışarıq yenə də
çayçıdan gizlin;
Mənzərə sənə aid,
çay məndən olsun.
Danışdıqmı, əzizim?!

DİLƏKCƏ

Vətənin əmrítək keçərlidi
əzizi-mehriban
bircə kəlmən;
Bir vaxt səndən keçəni
Əfv edib söyləsən...

KUBA

Dəymədüşər,
mismiriqçı,
xatakar!
Ötmək olmur yanından,
bombatək partlayırsan.
“Baş götürüb gedəcəm” – deyə
Həftə səkkiz, mən doqquz
bir bəyanat yayırsan.

Kimə hədə gəlirsən;
Acıq edirsən kimə,
söylə.
Ağlını yiğ başına,
Qaxıl, otur yerində.
Fidel Castro da öldü,
Hara gedəcəksən
bundan belə?!

HAPPY END

Səlim Babullaoğlunun “İlyas Köçmənin
şəkil dəftəri” kitabına

Məhbəsdə canı sıxılan
Herman Hesse
yer tapa bilmirdi özünə.
Günlərin birində
ayaqları altında
kiçik kömür parçası
dəydi gözünə.
Simurq lələyi kimi
yerdən qapıb kömürü
bir quş şəkli çəkdi divarda
və belinə atlayıb getdi...

Quşun qanad səsinə
gestapoçu gələndə
lələklər uçuşurdu
kiməsiz boş hücrədə.

Amma olan olub bitmişdi,
Hesseni qaçıran quş
çoxdan uçub getmişdi...

“Happy end”lə bitən
gözəl hekayədi, deyilmi,
əziz Səlim?
Tale gülə üzünə,
qurtulasan sağ-salim...
Düzü,
bir az tühaf gəlir adama
edam öncəsi xeyallar.
Amma neyləyəsən,
bəxt yatanda
qurtarır adamı
nikbin nağıllar.

BİR ŞEYLƏR OLMUŞ MƏNƏ...

Ay işığına bələnmiş
şəirlər yazardım
bir zamanlar.
Sarmaş-dolmaş
qafiyələr çıxarardım
zefiri gecələrdən.
Dünyam bir bal pətəyi:
arısı çalışqan,
çıçəyi şirəkan.

Çərxi döndü fələyin,
qəfildən susdu neylər,
unutdurdu şeiri
qanlı-qadəli şeylər...
Uddu səsini quşlar,
yolu şaşdı arılar.
Yurda şəhidlik düşdü,
çiçəklərə intihar.

Öncə belə deyildim,
bir şeylər olmuş mənə...
Ruhumu soymuş kimsə,
soymuş gizlicə, oğrun.
Tapdaq altda inləyən
torpaq kimidir şeirim –
Bağrıyanıq, halsız, yorğun...

“Mu ölkəsində 10 xalq vardı”.
Platon, “Taymeus ve Qritias” əsəri

Mu qıtəsi bir zamanlar Sakit okeanda mövcud olmuş, 12-14 min il əvvəl yeraltı təkanlar nəticəsində okeanın dərinliklərində qeybə çəkilən sivilizasiyanın adıdır. Elmi fərziyyələrə görə, Mu qıtəsi Avstraliya materikindən iki dəfə böyük olub. Bu qıtədə 50-70 min il əvvəl sivilizasiya ən yüksək həddə çatıb. 20-ci yüzilliyin əvvəllərinə qədər Mu qıtəsi ilə bağlı bütün bilgilər folklor müstəvisində idi və bu qıtə haqqında bütün deyilənlər mif və əfsanə hesab olunurdu. İlk dəfə ingilis alimi Ceyms Çööçvad bu qıtə haqqında elmi araşdırılmalara başladı və 50 illik araştırma sonucunda itmiş qıtə və onun qeyb olmuş mədəniyyəti haqqında elmi dəlillərlə çıxış etdi. Ceyms Çööçvadın 50 illik araşdırılmalarından sonra Mu mövzusu ciddi elmi araşdırımların obyektiňe çevrildi.

Mu qıtəsinin ilk elmi araşdırmaçısı Ceyms Çööçvad 1868-ci ildə Hindistana gəlir. O, buraya araştırma üçün gəlməmişdi, Hindistanda meydana çıxan qıtılıqla əlaqədar ingilis dövləti tərəfindən yardım etmək məqsədi ilə göndərilmişdi. O, burada Riçi adlı baş rahiblə tanış olur. **Baş rahib Riçi əski mədəniyyətlər üzrə çox bəlgili olmaqla bərabər, əski mədəniyyətlərə aid zəngin yazılı arxivə sahib idi.** Axşamların birində baş rahib tərəfindən qonaq çağırılan Ceyms Çööçvad, otaqda əski əlyazmaların olduğunu görür. Baş kahindən bunların nə ilə bağlı olduğunu soruşduqda, Riçi onların min illər əvvəl mövcud olmuş **Mu qıtəsinin tarixi** olduğunu deyir. Yazılıar haqqında bir neçə sual verdikdən sonra bu

Namiq HACIHEYDƏRLİ

İTMİŞ SİVİLİZASIYA: MU QITƏSİ

mövzu Ceyms Çööçvada olduqca maraqlı gəlir. Bundan sonra o, bu yazıları oxumaq və Mu mədəniyyətini öyrənmək üçün 12 il baş rahib Riçinin yanında qalır. **Ondan Mu dilini və əlif-basını öyrənir.** Bundan sonra monastrda mövcud olan minlərlə yazılı əski sənədləri oxumağa, dünya mədəniyyətinin ilkin qaynağını öyrənməyə başlayır. O, Hindistanda mövcud olan əski yazılı xəzinəni öyrənməklə kifayətlənməyib, Altay ərazisində, Uralda, Orta Asiyada və digər yerlərdə araşdırımlar aparır. Bu müddətdə mayyalıların dilini, sanskrit dilini və digər bir neçə əski dilləri və əlifbaları öyrənir. Meksikada Mayyalıllara aid minlərlə sənədi, bişmiş lövhələr üzərində yazılmış, minillərlə yaşı olan mətnləri gözdən keçirir, Misirdə əski qaynaqlarla tanış olur. Bütün bu inadlı və ardıcıl çalışmalar isə 50 il davam edir. 1930-cu illərdə Ceyms Çööçvad 50 illik araşdırımların sonucu olaraq qeyb olmuş Mu qıtəsi və Mu mədəniyyəti ilə bağlı 4 cildlik əsər yazıb çap etdirir. Bunlar dünya xalqlarının ilkin mədəniyyət besiyi olan Mu qıtəsi ilə bağlı ilk elmi araşdırımlar idi:

1. “Mu qıtəsinin övladları”
2. “Qeyb olmuş Mu qıtəsi”
3. “Mu qıtəsinin müqəddəs əsərləri”
4. “Mu qıtəsinin kosmik gücləri”

Ceyms Çööçvadın araşdırımlarına görə, Mu qıtəsi Sakit okeanın böyük hissəsini əhatə edirdi. Qıtənin doğudan-batıya uzunluğu 8 min kilometr, quzeydən güneyə doğru eni isə 5 min kilometr olmuşdur.

Mu qıtəsində inanc sistemi də günümüz üçün çox maraqlıdır. Muda yaşayan insanlar Tanrıının tək olduğu inancındaydı və onlar Gündəyi Tanrıının simvolu olaraq görürdülər. Maraqlı olan məqam da

buñur ki, onların dilində Tanrıñın adı **Ra** idi. Günəşin Tanrıñın simvolu olaraq gördükleri üçün Mu qıtəsinə **Günəş Imperatorluğu** da deyilməkdədi. **Ra** adının **Günəş tanrısi olaraq əski mədəniyyətlərdə six-six göründüyünü bilirik.**

Mu qıtəsi ilə bağlı elmi araşdırmaçlar ingilis alimi ilə başladı, lakin onunla bitmədi. Bu yönələ axtarış bəzi araşdırmaçilar tərəfindən davam etdirildi. Onların qeyb olmuş bu qıtə ilə bağlı fərqli araşdırmaçları və mövqeyi olsa da, bütün araşdırmaçları birləşdirən ortaq sonuclar var.

Mu qıtəsi araşdırmaçlarının ortaq qənaət-ləri əsasən bunlardır:

– *Yer üzündə ilk sivilizasiya Mu qıtəsində meydana gəlib.*

– *Mu qıtəsi indiki Avstraliya qıtəsindən, təxminən, 2 dəfə böyük olub.*

– *Qıtə yeraltı qaz partlayışları nəticəsində 12-14 min il əvvəl okeanın dərinliklərində qeyb olmuşdur. Bu qeybolma nəticəsində 60 milyondan artıq insan okeanın dərinliklərində qərq olub.*

– *Mu qıtəsində 70 min il öncə tək tanrılı din mövcud olub.*

– *Qıtədə dörd ayrı ırq yaşayib. Bu dörd ırqın hər birinin ayrı əlifbası olub, lakin qıtənin əhalisi eyni dildə danışır.*

– *Mu qıtəsində yaşayan insanlar çağdaş dövrümüzün insanlarından daha üstün yetənkələrə sahib olublar.*

– *“Ra” sözü Günəş anlamında işlənirdi və Günəşin simvolu dairə idi. Bu dairə həm də “O” dedikləri Tanrıni ifadə edirdi. Mu qıtəsinin imperatoru “Munun Günəşi” anlamını verən “Ra Mu” adlanırdı. Ra sözü sonralar digər qıtələrə, eləcə də Misirə keçib.*

– *Mu qıtəsində 200 min il mədəniyyət mövcud olub və bu mədəniyyət 50-70 min il öncə ən yüksək səviyyəyə çatıb.*

Ceyms Çööçvadin 1930-cu illərin əvvəllərində Mu qıtəsi ilə bağlı çap olunan 4 cildlik əsərindən **Atatürk** xəbər tutur. Və dərhal bu kitabların Türkiyə türkcəsinə tərcümə olunması üçün göstəriş verir. Əsəri 60 nəfər tərcüməçi qısa zaman içərisində tərcümə edir. Əsərlə yaxından tanış olan Atatürk Mu qıtəsini dərindən araşdırmaq qərarına gəlir və **Təhsin Mayatəpəki** bu iş üçün görəvləndirir.

Təhsin Mayatəpək 1882-ci ildə Ədirnədə anadan olmuşdu. Atası Osmanlı ordusunun paşalarından olan Kara Ömrə Vəhbi paşa idi. O, Osmanlı sultanları ilə qohum idi. Belə ki, Təhsin

Mayatəpəkin xanımı Türkən Sultan, Sultan Vəhdəddin qızı **Naciyə Sultanın və məşhur türk paşası Ənvər paşanın** qızı idi.

Təhsin Mayatəpək 1935-ci ildə Atatürk tərəfindən Meksikaya səfir olaraq göndərilir. **Məqsəd, Mayya mədəniyyətini və Mu sivilizasiyasını öyrənmək, türklərin əcdadlarının mayyalılarla və Mu qıtəsi ilə nə dərəcədə əlaqəsi olduğunu üzə çıxarmaq idi.** Meksikaya elçi olaraq gələn Təhsin Mayatəpək Mayya mədəniyyətini araşdırmağa başlayır. Maraqlı sonuclarla rastlanır. Mayyalıların dilində çağdaş türkçədə işlənən yüzlərlə söz var idi. Mayatəpək soyadını da məhz burada çalışdığı döñəmdə götürür. Türkərin “təpə” dediyi varlığı mayyalılar “təpək” deyirdi. Bundan ilhamlanaraq “Maya” və “təpək” sözünü birləşdirərək özünə “Mayatəpək” soyadını götürür. Bu adın ona Atatürk tərəfindən verildiyi də deyilir. O vaxta qədər onun soyadı nəslinin soyadına uyğun olaraq Sərhoşoğlu idi.

O, Meksikada maraqlı faktlarla qarşılaşır. Burada on min illərlə yaşı olan lövhə üzərindəki yazılarla və işarələrlə tanış olur. **Mayyalıların ayıldız simvolundan istifadə etdiklərini, kültürində Şamanizm kültürünün izlərinin olduğunu görür və çox təccübənlərinir.** Meksikada çalıştığı 3 illik zaman (1935-1938) ərzində Təhsin Mayatəpək gördüklerini və araşdırmaçlarını müntəzəm olaraq raport şəklində həm Atatürkə, həm də Türk Dil və Tarix Qurumuna göndərir. Onun göndərdiyi raportlar 3 cildlik kitab halında toplanmışdı. Təhsin Mayatəpəkin göndərdiyi 3 cildlik əlyazmanın 3-cü cildinin də taleyi Mu qıtəsinin taleyi kimi itkin olur. 1970-ci illərdə əlyazmanın 3-cü cildi Türk Dil Qurumunun arxivindən yoxa çıxır. Bu cilddə əski Mayya inacları, ibadət və tapınaqları ilə türk inanclarının oxşarlığından bəhs olunurdu.

Meksikada tapılan bişmiş lövhələr Mu qıtəsinin izinə düşmək üçün Təhsin Mayatəpəkə yardımçı oldu. **Amerikalı geoloq Vilyam Niven** 1920-ci illərdən başlayaraq, Meksikada axtarış aparmağa başlamışdı. Lakin uzun illər keçməsinə baxmayaraq, lövhələrin üzərinə yazılışların sırrını çözə bilməmişdi. Əski mədəniyyətin sirlərini özündə gizləyən lövhələrin bəzilərinin 12 min il yaşı vardi. Bu lövhələri ilk dəfə oxuyan Ceyms Çööçvad oldu. O, bu lövhələrə dayanaraq kəsinliklə söyləyirdi ki, **əski dünyada bizdən daha üstün insanlar və daha yüksək mədəniyyət mövcud olmuşdur.** Bu lövhələr əslində bizim bildiyimiz əski Hind, Babil, Sumer, Misir, Mayya və türk

mədəniyyətlərinin Mu mədəniyyətinin zəif qalıqları olduğunu bəlli edir. Bu tapıntılar Mu mədəniyyətinin bütün mədəniyyətlərin anası, ilk beşiyi olduğunu təsdiq edirdi. Bu məqamda Təhsin Mayatəpək qarşısında duran sual bu idi: *Ən əski mədəniyyətin – Mu mədəniyyətinin əski türk mədəniyyəti ilə nə kimi bağları var?* O, Türkiyəyə göndərdiyi raportların birində yazırıdı: “*70 min il öncə, ərzin üçüncü dövrəsində Mudan çıxan yüksək elm sahibi olan insanlar üç ayrı-ayrı yol seçdilər. Onlar Asiya, Avropa və Afrika qitələrinə yayıldılar və yüksək mədəniyyəti özləri ilə getdikləri yerlərə apardılar. Birinci qol Mu qitəsindən Mayya adıyla çıxaraq, Asyanın şərqində Uyğur adı alan Mu övladları idi*”. Ceyms Çööçvad da mayyalıların və uygurların köklərinin Mu qitəsindən gəldiyinin və dünyaya mədəniyyətin ilk dəfə onlar tərəfindən yayılması fikrinin tərəfdarıdır.

Təhsin Mayatəpək raportuna davam edərək yazırıdı: “*Uyğurlar Asyanın şərq ucqarlarına gəmilərlə çıxaraq, oradan Orta Asiyaya, balkanlara və nəhayət, Britaniyanın, İspaniyanın quzeyinə qədər yayılmışlar. Beləcə Asiyadan Avropanın qərb ucqarlarına qədər Mu mədəniyyətini, başqa deyimlə, əski türk mədəniyyətini yaymışlar*”. Təhsin Mayatəpək öz raportlarında təkcə Ceyms Çööçvadın araşdırılmalarına əsaslanırdı. O, Mayya dilini incələyir və bu dillə türk dili arasında oxşar və ya eyni olan yüzlərlə sözü örnek olaraq göstərirdi.

Türklərin ilk yurdu Mu ola bilərdimi?

Təhsin Mayatəpək Ceyms Çööçvadın araşdırılmalarına, yazdıqlarına və arxeoloji axtarışlar zamanı üzə çıxan lövhələrin verdiyi bilgilərə əsaslanaraq raportunda yazırıdı: “*Əski türklərin ilk vətəni və kökəni indiyə qədər bildiyimiz kimi, Orta Asiya deyildir. Sakit okeanda 200 min il öz mövcudluğunu qoruyub-saxlamış və sonra okeanda batmış Mu qitəsi olmuşdur. Onlar Mu qitəsindən Orta Asiyaya, Mesopotamiyaya, Misirə gəlmİŞ və burada Mu qitəsinin yüksək mədəniyyətini, inkişaf etmiş dilini və inanclarını yaymışlar*”. Bir qədər sonra isə belə davam edir: “...Bu insanların bir qismi Hindistanın qərbindən gəmilərlə Bəsrə körfəzinin şimalına, Fərat çayının deltasına girərək, sonralar bu yerlərdə Akkad və bir qədər şimalda isə Şumer adıyla tanılmışdır”.

Sonralar Türkiyə araşdırmaçıları Sinan Meydan, Muazzez İlmiyyə Çığ və başqları bu yönədə araşdırması uğurla davam etdirmişdir.

Mayya və Azərbaycan dilində oxşar sözlər

Mayya və türk dilində, eləcə də Azərbaycan dilində işlənən yüzlərlə oxşar və ya ortaq sözlər var. Onlardan bəzilərinə diqqət edək:

1. Axal – axıntı, su axıntısı, göl
2. Akaan – su basqını, sel
3. Baat – balta
4. Bal – baldız
5. Bik – bükülmüş, bürülülmüş
6. Çakav – atəş, od, yandırmaq
7. Əlkaab – barmaq (əl barmağı)
8. Əloox – ayaq barmağı
9. Emən – enmək
10. Qalaan – 1.qalmaq yeri, 2.zindan
11. Kar – qar
12. Kin – 1.Günəş, 2. gün, çağ
13. kabah – qabaq, ön tərəf, irəli
14. Kuç – 1. güc, qüvvət, 2. Dırəniş
15. Son – son, sonuc
16. Sulan – sulanmaq, suya batırmaq, yaxalamamaq
17. Tasah – daşımaq, gətirmək
18. Tuy – tük, saç
19. Yalat – 1. yalamaq, 2. dadına baxmaq
20. Yax kin – yaz mövsümü və sair.

Mu mədəniyyətinin varlığını sübut edən faktlar Mu ilə bağlı deyilənlərin əfsanə olmadığını sübut etməkdədir. Onlardan bəzilərinə diqqət edək:

– Sakit okeanda bir zamanlar Mu qitəsinin mövcud olduğu ərazilərdə varlığını qoruyub saxlayan bəzi adaların mağaralarında yaşı yüz min illərlə ölçülən rəsmlər tapılmışdır.

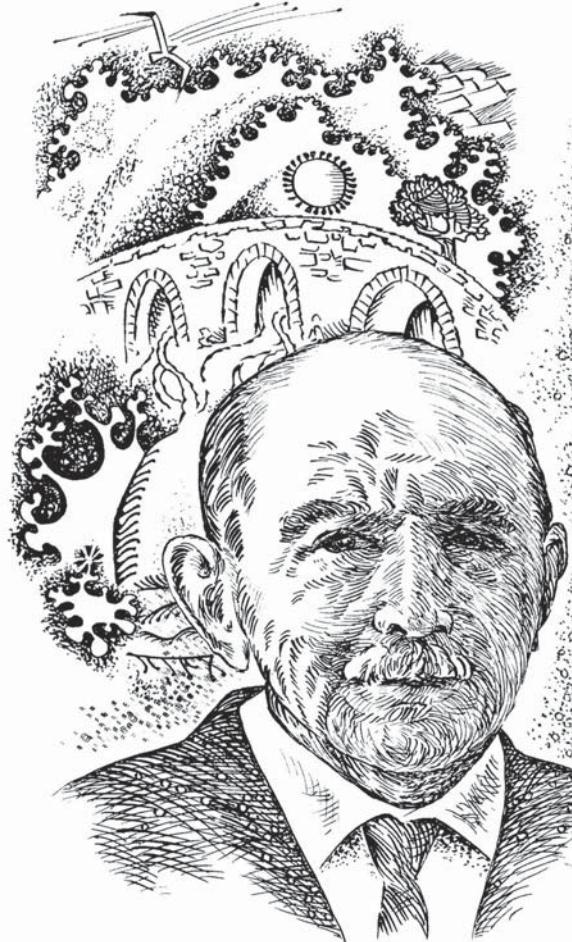
– Burada bir zamanlar tapınaq olduğu ehtimal edilən qalıqlara rast gəlinib.

– Ərazidə su altında hündürlüyü on metrdən yüksək olan piramidalar aşkar edilib.

– Sakit okeanda yerləşən Paxa adasında tonlarla ağırlığı olan heykəllər və heykəl qalıqları tapılıb.

– Barneo adasında 38 min il yaşı olduğu təxmin edilən qumaş parça qalıqları aşkarlanıb və s.

Göründüyü kimi, bu mövzu kifayət qədər ciddi və əhəmiyyətlidir. Mu qitəsinin varlığını, Mayya mədəniyyətini, əski Şumer və Akkad sivilizasiyani, digərlərini dərindən öyrənmək, elmi araşdırımlar aparmaq, Azərbaycan mədəniyyətinin bu əski mədəniyyətlərlə biziş qaranlıq olan bağlarını aşkara çıxarmaq üçün ciddi araşdırımlara başlamağın zamanıdır. İtmiş Mu sivilizasiyasında dövlətimiz və millətimiz üçün çox faydalı ola biləcək xeyli tapıntılar üzə çıxarmaq olar.

ressamı Ədalət Həsən

YÜZ İLİN KİŞİSİ

“Yazı masası”nın növbəti qonağı yüz yaşlı şair, jurnalist, tərcüməçi Dünyamalı Kərəmdi... Adı Dünyamalı olsa da, dünya malında zərrə qədər də gözü yoxdu. Adamların öz nəfsinə güc gələ bilmədiyi dünyada, düz yüz ildir ki, gözütox yaşayır. Yəqin, onun yaşamağı Tanrıının da xoşuna gəlir. Tanrı öz dünyasını bəzəkdən salmaq istəmir. Məncə, qiyamət məhz dünya bəzək-düzəksiz, sözün əsl mənasında, insansız qalandan qopacaq. Həyat, yaşam şərtlərini-filanı boş verin, mənə insansız həyat olan başqa bir planet göstərin. İnsan-həyat olmayan planetlərdə yoxdur, demək əvəzinə, həyat-insan olmayan planetlərdə yoxdur, demək – daha doğru səslənməlidir.

...Yüz ildir, dünyadadır. Mən onun timsalında həyatimdə ilk dəfə yüz yaşlı bir adam gördüm. Qəribədir, sanki bir şairlə deyil, tarixin bir əsri ilə həmsöhbət oluram. Elə bil, yüz illik tarixi kitabı vərəqləyirsən: bu, nəfəsi qaynar, əlləri soyuq müdirlə danışanda! Soyuq əllər demişkən, ilk

başda görüşəndə beynimdə belə bir fikir yarandı ki, söhbət əsnasında bu buz kimi soyuq əllərlə bağlı bir sual ünvanlayım ona. Amma ünvanlaya bilmədim. İş elə gətirdi ki, mən sualları verməyə başlamamış ard-arda bir neçə şeir deməyə başladı. Niyəsə mənə elə gəldi ki, şeir dedikcə onun soyuq əlləri isinməyə başlayır. Söhbətin şirin yerində, söz uzun ömürdən düşəndə – sağ əlini başına çəkəndə bir daha əmin oldum buna. Və mən o həqiqətə inanıram ki, şair barmaqları da kökdən düşə bilir. Şairin barmaqları ya şeir yazanda, ya da şeir deyəndə köklənir, isinir.

...Dünyamalı Kərəm oğlu Əliyev 1920-ci ilin 28 aprelində, Borçalı mahalında, Bolnisi rayonunun Qoçulu kəndində dünyaya göz açıb. Tiflisdəki Pedaqoji Məktəbdə və Azərbaycan Dövlət Universitetinin Jurnalistika fakultəsində təhsil alıb. Uzun illər “Kommunist” və “Sovet Gürcüstanı” qəzetlərində məsul vəzifələrdə çalışıb. Gürcüstan hökuməti tərəfindən “Şöhrət” ordeni və Əməkdar jurnalist fəxri adlarıyla təltif edilib. Azərbaycan

oxucusuna bir o qədər tanış olmasa da, Dünyamalı Kərəm Borçalıda – ümmülikdə Gürcüstanda yetərincə tanınan və sevilən şairdi. Doğulub böyüdüyü doğma kəndində yaşayır. Şairin Bakıda – qızı Natəvan xanımın evində qonaq olduğunu öyrəndik. Bu yerdə “Mirvarid Dilbazi Məclisinin” sədri Güllü xanım Tomarlıya Dünyamalı Kərəmlə görüşün təşkilində göstərdiyi isti münasibətdən dolayı insani təşəkkürlərimi də bildirməyi özümə borc bilirəm. Məhz onun səyi nəticəsində həyatimdə əlamətdar bir hadisə hesab etdiyim bu müsahibə baş tutdu.

Bilmirəm, təsadüfdən oldu, ya zərurətdən, müsahibəyə qədər və müsahibədən sonra, düz bir saat qırx dəqiqə – tam-tamına yüz(!) dəqiqə həmsöhbət oldum Dünyamalı babaya. Ona ilk başdan baba deyə müraciət etməyə başladım. Nə mən sual verməkdən yoruldum, nə də o suallarımı cavablandırımaqdan.

Ömür boyu müxtəlif məsul vəzifələrdə işləyib. Heç kimin haqqını yeməyib, mərd yaşayıb. Bəlkə, buna görədir ki, yaddaşı da namərdlik eləmir ona bu yaşında. Səksən-doxsan il öncə baş verən hadislərə o qədər dəqiq və vicdanla danışır ki, adam hissə qapılıb səksən-doxsan il sonra nə baş verəcəyini də soruşmaq istəyir. Dünyamalı babanın ürəyi sözə köklənib, yüz ildi bu kökdən düşmür. Sözə Allahın özü qədər inanır. Sözdən yalan düzələ biləcəyinə, ümumiyyətlə, inanır. İnanır ki, söz şeir ola bilir, arzu ola bilir, algış ola bilir, musiqi ola bilir, bir yalandan başqa... Yüz ildi sözə qoşulub yol

gedir. Yüz ildir söz qoşur, şeir yazır. Sözə oxşayır, söz kimi yaşamaqdadı. Mən yüz il yaşamağı qeyri-adı bir məqam kimi önə çəkəndə gülümsədi, yüz ili bir gün kimi yaşadığını dedi. Nə bilmək olar, bəlkə, əslində bir əsr elə bir gündü, həqiqətən. Bəlkə, bu məşum həqiqəti bir günün içində dərk eləmək üçün elə Dünyamalı baba kimi yüz il yaşamaq lazırmələr? Nə bilmək olar? Bəlkə də...

– **Müsahibələrinizin birində demisiniz ki, adınızı atanız qoyub. Bu adı qoyub ki, dünya mali kimi dünyada qalasınız, uzun ömür yaşasınız. Atanızın arzusu çin oldu. Şairin də dünya mali sözdü, özündən sonra dünyada qalan sözü olur. Bu mənada Dünyamalı Kərəmin özündən sonra dünyada nəyi qalacaq?**

– Babam Dünyamalı kişi Qazaxın Qıraq Kəsəmən kəndindən köçüb Borçalıya. Xalq şairi Hüseyin Arif ölümündən bir müddət önce on gün Qoçuluq qonağım oldu. Söhbət əsnasında məlum oldu ki, analarımız eyni nəsildəndi. Və nəslimizin bir ucu gedib Qaçaq Kərəmə çıxır. Həmin Dünyamalı kişinin adı sonradan mənə qoyulub. İndi bu adı mənimlə bərabər nəvəm də daşıyır. Atamın adı Kərəm olub. Hansı ki, adı özümə ləqəb götürmüşəm. Beləliklə, məlum olur ki, biz, həqiqətən, Qaçaq Kərəmin nəslindənik.

Məndən sonra dünyada dəyərli çox şey qalacaq. Övladlarım, nəvə-nəticələrim, kitablarım, bir də elədiyim yaxşılıqlar...

– Yüz il ömür yaşamısınız. Biz dünyada Tanrıının məsləhət bildiyi qədər ömür yaşayırıq. Tanrıının məsləhətinə şükür ki, bu gün sizinlə – yüz yaşılı ixtiyar bir qocayla oturub səhbətləşmək imkanı əldə edə bilmışəm. Bilmək istərdim, yaşadığınız yüz ilin içində sizə ən doğma il hansı olub? Ümumiyyətlə, ömrün illərinin doğması, yadı olurmۇ?

- Uşaqlığım çox çətin keçib. Gözümüz açandan səsimizi alınmış görmüşük. Atam qolçomaq siyahısına düşüb, iki dəfə həbs edilib. Vardövlətimiz əlimizdən alınıb. Anam məni min bir əziyyətlə böyüdüb. Ömrümün ən gözəl illəri Tiflis Pedoqoji Məktəbində oxuduğum illərə təsadüf edib. 18-20 yaşlarından başlayaraq, yeddiyillik məktəblərdə direktor kimi çalışmışam. Sovetlərdə doğulub yaşasam da, sovet ideologiyasına uyan adam olmamışam. Bəlkə, inanmayacaqsınız, amma mən nə Stalinə, nə də Leninə şeir yazmışam. Yaradıcılığa 14 yaşimdə başlamışam. İlk mətbü əsərim isə “Xaltura” şeiri olub. Bəzən deyirlər ki, ədəbiyyatın gücü, təsiri yoxdu. Halbuki bu şeirimə görə kəndimizin kolxoz sədrinə cinayət işi açıb həbs eləmişdilər. Ümumiyyətlə, kolxoz sədrərini, ispal-komları, anbardarları satira atəşinə tuttuğuma görə başım çox bələlər çekib. Hətta məni bir ara komssomol sıralarından xaric də etmişdilər. Sonradan yaxşı adamların köməkliyi ilə yenidən komssomol sıralarına bərpa elədilər məni. Rayonumuzda çıxan “Al bayraq” qəzetində muxbir kimi çalışanda da dinc dayanmadım, rüşvətxorları, xaltura eləyənləri tənqid atəşinə tutdum, satirik şeirlər yazmağa başladım. Ancaq həyat elə gətirdi ki, o zaman yazdığını satirik şeirləri sonradan yandırdım. Mətbuatda çap elətdirmədim. Düşündüm ki, o adamların övladları, nəvərləri ata-babalarına görə xəcalət çekə bilərlər.

– İlk şeirinizi 1934-cü ildə yazmısınız. İlk kitabınız isə 1994-cü ildə nəşr edilib. Maraqlıdır, altmış il gecikmənin səbəbi nə olub?

– Uzun məsələdi. Şota Rustavelinin 800 illiyində Mirzə İbrahimov bizim redaksiyaya gəlmışdı. Mirzə müəllim soruşdu ki, kitabın nəşr olunubmu? Kitabımın çap olunmadığını və buna görə də Yazıçılar İttifaqına üzv qəbul edilmədiyimi bildirdim. Mirzə müəllim məni Bakıya dəvət elədi. Sözlərini ki, üzvlük üçün mənə zəmanəti özü verəcək. Bir müddət sonra şeirlərimlə birlikdə gəldim Bakıya. Mirzə müəllim mənə zəmanət verdi,

Yazıçılar İtti Nəşriyyatın direktoru Qılman İlkinə zəng vurub kitabıñ çap olunması üçün xüsusi tapşırıq verdi. Getdim nəşriyyata. Şeirlərimi rəy üçün Eyvaz Borçalıya verdilər. Eyvaz müəllim də şeirlərimlə tanış olub, kitabıñ çapını məqbul hesab elədi. Ərizə yazdım, kitabıñ çapı qeydiyyata götürüldü. Bir ildən sonra təkrar nəşriyyata qayıdanda şeirlərimin ogurlandığı bildirdilər. Adını çəkməyəcəm, amma sonralar itmiş şeirlərimin bir çox misraları başqa bir şairin şeirlərinin misralarında çıxdı qarşımı.

İkinci dəfə Zəlimxan Yaqubun vasitəsiylə cəhd eldim kitab çap etdirməyə. Mən Zəlimxanın atası və dayısı ilə texnikumda birgə oxumuşam. Zəlimxan mənə gah əmi deyirdi, gah da ustad. Zəlimxan orta məktəbdə oxuyanda şeirlərini mən çap eləyirdim “Sovet Gürcüstanı” qəzetində. Nə isə, Zəlimxan şeirlərimi “Gənclik” nəşriyyatına aparmağı tövsiyyə elədi. Qısa müdətdə şeirlərimi toplayıb ora təqdim elədim. Şeirlərimin müzakirəsi təşkil edildi. O dövrdə daha çox vətənpərvərlik şeirlərinə, xalqlar dostluğundan bəhs edən şeirlərə üstünlük verilirdi. Şeirlərimin müzakirəsini Fuad adlı bir adama tapşırılmışdır. Həmin şəxs şeirlərimi oxumadan – filan mövzuda şeir var, olar, filan şeir filan cürdü, olar... prinsipiylə seçib çapa uyğun olduğunu bildirdi. Özümə qarşı bu cür ögey, başdansovdu münasibətdən əsəbiləşdim. Sərt şəkildə adama etiraz elədim. Şeirlərimi də götürüb çıxməq istəyirdim ki, Sabir Rüstəmxanlı içəri daxil oldu. O zaman Sabir Rüstəmxanlı orda redaktor idi. Çox təkid elədi ki, şeirlərimi aparmayı, razılaşmadım. Nəhayət, 1994-cü ildə Gəncədə rəhbər vəzifədə işləyən əmioğlumun maddi dəstəyi ilə “Borçalım mənim” adlı ilk kitabı çap olundu. İndi tam yeddi kitab müəllifiyəm: “Borçalım mənim”, “Nabdallıdan Milana qədər”, “Pyeslər”, “Qoçulu”, “Mən atamın oğluyam”, “Ömür yolları”, “Müsəmbərsiz dünyam”. Son kitabımı mərhum ömür-gün yoldaşım Müsəmbər xanıma həsr eləmişəm.

– Söz rəhmətlik Müsəmbər xanımdan düşmüsəkən, bildiyim qədəriylə, xanımıza ölümündən sonra silsilə şeirlər həsr eləmişiniz. Büyyük məhəbbətlə sevmisiniz ömür-gün yoldaşınızı. Fikrimcə, sevgi haqqında ən böyük həqiqəti eləsiz deyə bilərsiniz.

– İlk önce deyim ki, Müsəmbər xanıma qədər iki qızı sevmişəm: birinin adı Kövsər olub, o birininki də Səltənət. Kövsəri sevdiyimi anama

deməyə utanmışam, izdivacımız baş tutmayıb. Həyatın qəribə işləri var, Səltənət də məktubunda mənə qardaş dediyinə görə vicdanım qəbul eləməyib onu sevməyə. Halbuki Səltənətə “Coşqun” təxəllüsüylə şeirlər yazırdım.

Müsəmbər xanımla 25 yaşında nişanlanmışam. Onda kəndimizdəki yeddiillik məktəbdə direktor işləyirdim. Bir dəfə bir az keflənmişdim. Qəfil yeznəm bizi gəldi. Qayıtdı ki, sənə elçi gedirik. Bir anın içində anam hazırlıq gördü, qızıl, yaylıq, şirniyyat-filan... dayımla birlikdə elçi getdilər.

Səhər tezdən özümə gəldim. Öz - özümə sual verdim ki, görəsən, kimə elçi gediblər bunlar? Hazırlaşış getdim dərsə. Müsəmbərgilə ilk dərs mənim dərsim idi – ədəbiyyat dərsi. Sinfə girib jurnal üzrə şagirdlərimi yoxlamağa başladım. Məlum oldu ki, Hüseynova Müsəmbər – mənim gələcək həyat yoldaşım dərsə gəlməyib. Müsəmbərin niyə dərsə gəlmədiyini soruşdum. Bir də baxdım ki, qızlar xisin-xisin gülür. Dalağım sancdı, ürəyimə damdı ki, axşam bizimkilər elə Müsəmbərə elçi gediblər. Onların evləri bizim evə yaxın idi, məktəbdən qayıdanda gördüm, arxdan su götürür. Məni görəndə tez qaçıb evə girdi. Bir daha əmin oldum ki, mənim nişanlım Müsəmbər olacaq. Ailə qurduq. Elə oldu ki, ard-arda dörd uşağımız tələf oldu: biri qız, üçü oğlan.

Bir axşam qardaşım bizə gəldi. Qayıtdı ki, Müsəmbərin sağa qalmır, olan ölüür. Anamı da razı salmışam, bunu boşə. Qəti etiraz elədim. Demə, Müsəmbər qardaşımı danışdıqlarımı eşidibmiş. Həmin gün axşama kimi Müsəmbər evdə gözə dəymədi, həyət-bacada gəzdi. Hamı gedəndən sonra həyətə çıxdım. Gördüm, Müsəmbər tut ağacından özünü asmaq istəyir. Dünya başına döndü. Kəndiri açdım. İnandırdım ki, nə olur-olsun, onu boşamaq kimi bir fikrim yoxdu. Ömrümüzün sonuna kimi, uşağımız olmasa belə, biz bir yerdə olmalıyıq.

Allahın işidi, bir il sonra, öz doğum günümdə – 28 aprelədə bir oğlum oldu, adını şairin şərəfinə Xaqani qoydum. Bir neçə il sonra ikinci oğlum da doğuldu. İkinci oğlumun adını hələ qoymamışdım. Bir gün evdə qonaqlarımız varıydı. Oğlum Xaqani gəlib dedi ki, burda mənim bir qaaşım var, adı da Nizamidi. Beləcə, ikinci oğlumun da adı şair adı oldu. Düz 66 il, 7 ay, 7 gün Müsəmbərlə birgə yaşadıq. Tanrı dörd balamızı əlimizdən almışdı, əvəzində, sonradan dörd övladımız oldu. Müsəmbər mənə və ailəmizə o qədər etibarlı çıxdı ki, sonradan

hamının sevgisini, hörmətini qazandı. Ağır günlərimiz unuduldu, xoşbəxt ömür yaşadıq. Ömür boyu can deyib can eşitdik. O, dünyasını dəyişəndə bir müddət özümə gələ bilmədim. Bəlkə, inanmayacaqsınız, amma bir gündə ona altımdan çox rübai yazdım, poema həsr elədim - “Müsəmbərsiz dünyam”.

...Bu yerdə Dünyamalı babanın gözləri dolur, səsi titrəyir... Söbəti başqa məcaraya yönənləndirmək üçün mövzunu dəyişirəm:

Dünyamalı baba, yüz yaşı şairin yazı masasında indi hansı şeirlər yazılır?

– Bir neçə gün önce Yaziçilar Birliyinin Natəvan klubunda mənim 100 illiyim qeyd olundu. Çox sağ olsunlar, tədbirin təşkilində əməyi keçən hər kəsa minnətdarlığı bildirirəm. Orda son yazdığım şeirlərimdən birini dedim. Rəhmətlik Osman Sarıvəllinin “Hər kim yüz il yaşamasa, Günah onun özündədir” misralı şeirinə nəzirə də adlandırmaq olar o şeiri. Həmin şeirdə belə bir yer var:

Mən ki yüz il yaşamışam,
Günah mənim özümdədir...

Təzə yazdığım şeirləri nəvəm internetdi-nədi, bax orda tez-tez paylaşır. Nə bilim, az-çox yazıram. Mən yazıram nəvələrim gün üzünə çıxarır.

**– Yüz il günahsız yaşamaq olmaz, yəqin.
Varsa, ən böyük günahınız nə olub?**

– Sovetlərdə doğulsam da, uşaqqı vaxtından dinə, Allaha bağlı adam olmuşam. “Sovet Gürcüstanı” qəzetində işləyəndə Mərkəzi Komitəyə çağrıldım. Təbliğat və təşviqat şöbəsi mənə kolxozlarda, idarələrdə din əleyhinə məruzə oxumağı tapşırırdı. Mövzu da belə olmalı idi: “İslam dini və onun mürtəce cəhətləri”. Bir xeyli düşündüm. Bir neçə gün sonra təkrar Mərkəzi Komitəyə qayıtdım. İslam dini haqda yetərincə bilgiyə malik olmadığını bəhanə gətirib, bu işdən boyun qaçırmاق istədim. Etiraz elədilər. Dedilər: “Sənin baş redaktorun bizə məlumat verib ki, sənin dini biliklərin mükəmməldir və bu işin öhdəsində layiqincə gələ bilərsən”. Əlacsız qalıb razılaşdım. Könülüüz bir məruzə hazırladım. Məruzəni bəyəndlilər, məni din üzrə təbliğatçı kimi təsdiq etdilər. Birinci məruzəm Tiflisdəki 97 nömrəli məktəbdə oldu. Məruzə başladı. Dinləyicilər məktəbin müəllimləri və orta məktəbin yuxarı sinif şagirdləri idi. Təbii ki,

sovetlərdə ateizm hökm süründü və biz də buna uyğun olaraq, Marksizm və Leninizm ideyalarının dini ideyalardan daha mükəmməl olduğunu çatdırmałydıq insanlara. Məruzə oxuya-oxuya gördüm, zaldakı qadınlardan biri qalxıb söz demək istəyir, amma yanındakılar qolundan tutub onu danışmağa qoymurlar. İclas boyu gözüm həmin qadında idi. Nə isə, iclas bitdi, məni Nəriman adlı bir dostumuzun evinə qonaq apardılar. Evə girəndə gördüm, həmin qadın eyvanda dayanıb. Məni görəndə qabağımı kəsdi. Soruşdu ki, ay Dünyamalı qardaş, sən o sözləri ürəkdənmə deyirdin? Dədim, bacım, vallah, hamısını məcbur olub deyirdim. Mənim Allahım da var, peyğəmbərim də. Hər günahdan söz düşəndə həmin qadın gəlir gözlərimin qabağına...

– Dünyamalı baba, artıq müsahibəmiz sona çatır. Bəzən müsahib gözlədiyi sualı eşitmək istəyir. Siz necə, hansı sualı eşitmək istərdiniz? Sizi narahat eləyən hansısa sual varmı?

-Həyatımın elə qaranlıq məqamları var ki, onları nə yazmışam, nə də bir yerdə danışmışam. Söhbət sualdan düşəndə yadına atam düşür. Özümə görə incidilməyim bir yana, atama görə olmazın əzab-

larını çəkmişəm. Atam iki il qaçaqlıq eləyib. Mübarizənin mənasızlığını görəndə, bir kommunist tanışının vasitəsiylə təslim oldu. Silahını NKVD-yə təhvil verib, evə qayıtdı. O zaman məsəl var idi, “Sovet höküməti dovşanı arabayla tutur”. Doğrudan da, eləydi. Səkkiz il atama dəymədilər. Buna baxmayaraq, atam iki dəfə həbs həyatı yaşadı. Birinci dəfə 1933-cü ildə həbs olunub Sibirə sürgün edildi. Üç ildən sonra geri qayıtdı. 1936-cı ilin dekabrında “göy şapkalılar” təkrar qapımızı döydülər. Girən kimi atamın qolunu qandallayıb, ayaqyalın, başıaçıq apardılar. Sonralar bu haqda “Təmizləmə əməliyyatı” pyesimdə və “Mən atamın oğluyam” adlı şeirlər kitabında geniş söhbət açmışsam. Nəyə gətirirəm, ilk dəfə atamı həbs eleməyə gələnlər əlimə çıraq verib məni qabağa salmışdilar ki, birdən atam həyat-bacada gizlənər, qəfil hökumət adamlarına atış açar. Bir parça usağı yaşına-başına uyğun olmayan suallara cavab verməyə məcbur edirdilər, atamın yerini sorusurdular. Bütün suallara “Bilmirəm” – deyə cavab verirdim. Həyatım boyu cavab verməli olduğum bütün suallar bir az da keçmiş-həmin günləri xatırladır mənə...

*Söhbətləşdi:
Taleh MANSUR*

Xəyalə SEVİL

SAĞ ÇIXA BİLMƏDİK...

Yox! Səni də qınamıram,
Yox! Məni də qınama.

Alnimizə yazılışın
Günahkarı biz deyilik.
Bir sən varsan bu dünyada,
Bir mən varam,
Amma ikimiz deyilik.

Göyə qaldırdığım xəyallar daha
Gözümün altında uçuq qalacaq.
Eh! Qapım üzünə bağlı olsa da,
Pəncərəm həmişə açıq qalacaq.

Üzü qara olsun bu ayrılığın,
Ağ çıxa bilmədik.
Bircə onu bilirəm ki,
Bədənimizin sol tərəfindən
Sağ çıxa bilmədik.

SƏNƏ DEMİŞDİM AXI

Sənə demişdim axı,
Demişdim: “Çatmaz gücün,
Bir külqabı sıqaret
Yıxılar dodağından
Məni unutmaq üçün”.

Əllərin deyirəm,
Bomboş əllərin.
Yıxılar çiynindən
Sərxoş əllərin.
Ağlayarsan,
Yanaqların bar verər.
Xatirələr gülümşəyər şəklimdən,
Həsrətin nübar verər.

Sənə demişdim axı,
Deməmişdim...
Gülmə, halıma gülmə.
Mən unuda bilmirəm,
Sən də unuda bilmə.

CƏZALIDI ÜRƏYİM

Cəzalidi ürəyim,
Bədənimdə kuncə qoydum.
Yorulan göz yaşımi
Yanağında dincə qoydum.

Bu da səndən qalan ömür,
Yarı sənsən, yarı suyu.
Həsrətini atdığım yer
Gözlərimin quyusudu.

Eh! Yolların yol yoldaşı,
Gedən yollara qarışdın.
Sən tək bədəndən ibarət
Sevgilərə alışdin...

HƏRƏ BİR YERDƏN TUTUR YAŞAMAQ ÜÇÜN

Hərə bir yerdən tutur yaşamaq üçün –
Mən də bir az oğlumdan,
Bir az da qızımdan tutdum...

Yanağımın nəm tərəfindən keçdi
Bütün gedənlər.
Bəlkə, elə ona görə “soyuqladılar”,
Soyudular belə...

Sonra hisslərimə azadlıq vermədim,
Bütün duyğularımı
Üräyimin çərçivəsində kiçildim...

Ömrümün qum saatından
Kimişlər boşalmadı ki.
Və dönüb Tanrıya baxdım:
“İlahi, olmadı ki!”

QOCALIQ

Beli bükülmüşdü.
İndi dünyadan çox
Torpağa baxırdı qarı.
Əlində əsası,
Əsə-əsə gəzirdi,
Birdən torpağın
Xətrinə dəyər deyə.
Gözləri bir cüt yas yeri,

Kirpikləri qara lent kimi.
Bir gözündə cavaklığı olmuşdu,
O birində ümidləri.
Ağ saçlarını
Ağ bayraq kimi qaldırmışdı başına,
Təslim olmuşdu qocalığa...

PAYIZ

Üşüyər, üzüdər pəncərəmi də,
Gəlməz içəriyə, yadındı payız.
Sarı saçlarını töküb çıynınə,
İlahi, nə gözəl qadındı payız.

Həmişə gözündə yaş saxlayanım,
Sənə oxşayıram, gözüm bir əsim.
Çağır, çağır, gəlim, buludun olum,
Mənə göylərində yer ver, tələsim.

Üzünü, gözünü yuyum yolların,
Üstünün – başının tozunu alım.
Geriyə qaytara bilmədim onu,
Barı ayağının izini alım.

ÖLÜMÜN NÜBAR VAXTİDI

Bu uzun gecənin qaranlığında
Canıma vəlvələ düşüb.
Bir kəndir özünü asıb tavandan,
Məndən əvvələ düşüb.

Gecədən bir az keçir,
Saat səhərə yaxın.
Nə intihar vaxtı...
Ruhum üzü göylərədi,
Ölümün nübar vaxtı.

Yoxdu burdan o tərəfi,
Nə günəş, nə də ki, ay olasıdı.
Bir cüt qərənfilə dönüb əllərim
Sinəmin üstünə qoyulasıdı.

“...Allahın nəzərindən heç nə qaçmazdı və
O-nun baxışı bomboz, mənasız həyatı da
maraqlı edərdi”.

Umberto EKO:

Zəkanın vəcdin şəfəqləriylə aydınlandığı
zamanlar elə gözəldi...

İnsanlar Tanrıya inanmaqdan vaz keçdikləri
zaman bu artıq heç bir şeyə inanmadıqları deyil,
əksinə, hər şeyə inandıqları anlamına gəlir.

Başlanğıcda Söz vardi, Söz Tanrı qatındaydı və
Söz – Tanrıydı.

Kitabxananızın qoynunda heç üzüməyəcəksiniz.
Hər halda cahilliyyin dondurucu təhlükələrindən
qorunmuş vəziyyətdəsiniz.

Kitablar öz aralarında danışır və
ən önemli olan da elə budur...

Sakitliyi hər yerdə axtardım və onu ancaq kitabla
çəkildiyim bir künçdə tapdım.

Kitabın xoşbəxtliyi oxunmağındadır...

Belə məlum olur ki, antik müəlliflər bizim
özümüzdən daha müasirmişlər.

Böyük ateistlərin hamısı din adamı yetişdirən
məktəblərdən çıxıb.

Texnoloji təhlükələrdən sığınacaq yerini biz yenə
mifologiyada axtarırıq.

Heç nə cəfəngiyat qədər şərhələr doğurmur.

Nə çox zaman keçdi, nələr-nələr oldu! Nə çox
sinadı Tanrı bizi...

Ah, bilirsınız, çox qaranlıq zamanlarda
yaşayıraq indi...

Dövlət çox güclü olanda şeir də susur.

Başdan-başa Mayakovskilərdir və
bir tək Jivaqo belə yox.

Yalan quraşdırmaq bacarığı – insanı heyvandan
ayıran çox az şeylərdən biridir.

Ziyalını proletarlaşdırmaq, proletarı
ziyalılışdırmaqdən asandır.

Zaman – Qərbin icadıdır...

Kim bilir? Bəlkə, əsərlərini oxumadığımız
kəsdir ən böyük yazıçı...

Gələcəyin böyük özəlliyi – daim
heyrətləndirməyidir.

Həqiqət bizə azadlıq verir.

İnsan susaraq da bir şeylər söyləyə bilər.

Müdriklik bütləri yixmaq yox, onları heç
yaratmamaqdır.

Cüzamlını öpməyi anlaya bilirəm,
amma əbləhlə əl verib görüşməyi əsla...

İnsan deyilən varlıqdan nə gözləyə bilərik ki?..

Bəzən insanların bir şeyi sübuta yetirmək üçün
ölməyi lazımlı gəlir.

Gənclər artıq heç nə öyrənmək istəmirlər, elm geriləyir, bütün dünya kəllə-mayallaq olub, korlar korları idarə edir və uşuruma sürükləyirlər, quşlar hələ uçmağı öyrənməmiş yuvadan ayrılır...

İndiki nəsil şərri hörmətə mindirir.

Həqiqəti söyləmək insanın öz ürəyini yarmağı kimidir...

Ruhumuzu xilas etməliyik...

Ümid olmasayıdı, cənnət də olmazdı.

İnternet yanlışla doğrunun ayırd edilmədiyi, süzgəcsiz bir yaddaş rəzalətidir.

Doktor Freyd öz nəzəriyyələriyle Əski və Yeni Dünyanın milyonlarla insanını nevrasteniya halına gətirdi.

Qorxu onu ürkəli olmağa məcbur edirdi...

Əgər son günlərdə kimsə Qərb mədəniyyətinin üstünlüyü haqda yersiz səhbətlər edirsə, buna elə də əhəmiyyət verməyin...

Əvvəller insanlar bütün hərəkətlərini və düşün-düklərini bilən, onları anlayan, ya da lazım gələndə mühakimə edəcək bir Varlığın olduğunu inanırdılar. Bəlkə, bir insan hardasa hamı tərəfindən tərk edilmiş, işsiz-gücsüz ola bilərdi, amma O-nun hər şeyi bildiyinə dair bir təsəllisi vardi. Nəvələri tərəfindən atılan xəstə nənə “Nələr çəkdiyimi bir Allah bilir” deyirdi. Ədalətsizliklə qarşılaşan adam “Tanrı günahsız olduğumu bilir” deyib təsəlli tapırdı. Anası nankor övladına “Allah şahiddir ki, sənin üçün nələr eləmişəm” deyirdi... Allahın nə-zərindən heç nə qaçmazdı və O-nun baxışı bomboz, mənasız həyatı da mənalı edərdi.

Cəmil MERİÇ:

Bizlər ki başları eyni kitablara əyilmiş kimsələrik. Bizdən də daha yaxın əqrəba ola bilərmi?!

Duya bilən insan üçün hər saniyə – ilk doğulandan son can verənəcən bütün varlıqların şərqləriylə doludur...

Heç bir namuslu adam Nəmrudun, ya Fironun yanında ola bilməz.

Hər böyük adam – qucağında yaşadığı cəmiyyətin ögey övladıdır.

Cəmiyyət özünə bənzəməyən bir çocuq doğurduğu zaman onu beşiyindəcə boğmağa qalxar...

Avropalının yazdığı tarix xristian Avropanın qürurunu oxşayacaq bir sürü cəfəngiyatdır.

Cəza qanunumuzun ilk vəzifəsi, insanın içindən şeytanı qovmaqdı. Şeytanı, yəni Prometeyi.

Çağdaş düşüncənin ən çox sevdiyi mövzulardan biri Tanrının ölümüdür. Nitşədən Sartra qədər yüzlərlə yazar bizi Tanrının dəfn mərasiminə dəvət nəzakəti göstərdi... Tanrı ölüncə əxlaqi dəyərlərin başdan-başa dəyişməyi şərtdir.

Çöldəkiler özlərini ağıllı sansın deyə, bir sürü bina tikib, içində bədbəxt adamları doldurmuş və dəlixana adını vermişik o binalara...

Damarlarında qanımın dolaşmağını istəyirəm, qanımın və eşqimin... Qələmi alova batırıram, könlümün alovuna...

Düşüncə bir gündə qurulmaz. Avropanın meyvələrini qoparıb, öz ağacımızdan asdıq.

Düşüncəyə cazibədarlıq və parlaq bir biçim vermək kiçildir düşüncəni. Böyük yazar içindən gələn səsi olduğu kimi hayqırındır. Kəlmələri işlədərkən avamın xoşuna gəlib, gəlməyəcəyini düşünməz.

Düşünmək – ən əvvəl düşünənlərin düşüncələri üzərində düşünmək, sonra da onların təsirindən qurtulmaqdır...

Fikir həyatımız – məfhumların gah gülünc, gah qorxunc maskalarla rəqsə çıxdığı bir karnavaldır.

Ziyalılar “izm” qorxusu içində...

Hər cəmiyyət bir kitaba söykənir: Ramayana... və ya Quran... Sənin kitabın hansıdır?

Hər kəs tərəfindən qəbul edilən bir haqsızlığa üsyan etmək asanmı?..

Həvarilərini yarada bilməyən İsanın yeri dəlilər evidir, tarix deyil...

Həyatımızın təməlini təşkil eləyən böyük kəşflər ən çox da ibtidai cəmiyyətlərin əsəridir. Təsadüfən belə olub demək olarmı? Xeyr, təsadüf təkbaşına heç bir nəticə doğurmaz.

Xristianlaşmadıq, amma içimizdə bir orta əslər keşisi yaşayır.

İnanan bədbəxtliyindən bəhs edirsə, yalan söyləyir. İnanan üçün bədbəxtlik yoxdur.

İnanc əsalətlidir. Mədəniyyətlər onun əsəridir.

İnsanlar gerçəyi görə bilməsinlər deyə, önlərinə oyuncaqlar atılır.

İnsanlara qəlbimin bağçasından çıçəklər topladım. Və qucağında çıçək qapılarını döydüm. Qapılar açılmadı...

“İzm”lər idrakımıza geydirilən dəli köynəkləridir. Etibarları məşələrindən gəlir. Hamısı da avropali.

Qamusə uzanan əl namusa uzanmışdır.

Qitələri ipək qumaş kimi kəsib biçərdik. Kəllələr damlardı qılınclarımızdan. Bir biz vardıq cahanda, bir də kafirlər...

Qızıllarını şüşəyə dəyişən qırmızıdərili mənə heç zaman gülünc görünmədi... Şüsə qızıldan daha əsilli-nəcabətlidir... Şüsə gözəldir, çünkü qəlbə var... qırıla bilir... Şüsə işığa, dayan, deyən bir divar deyil...

Məfkurə naminə dara çəkilmək ölümlərin ən gözəlidir.

Mən dostlarımı sevgimə layiq olduqları müddətcə axtararam.

Nitşə “Zərdüst”ü baqqal şeyirdləri üçün yazmadı.

Səhifələrində bütöv bir millətin nəbzi vurmayan dastan sabahlara səslənə bilməz...

Sfinks elə həyatın özüdür, hər addımda boğazına sarılıb suallarına cavab gözləyir.

Sürü ilə qarşı-qarşıyayıq... Sürü məni tapdalayıb keçir... və sürüünün başında öz övladımdı... Arxalarınca bağırıram... Ha yana... ha yana...

Sürünün tarixi yoxdu... Süründən ayrılanı qurd yeyərmiş... Sürünün öünüə keçmək sürüdən ayrılmışdırı..? Aradakı məsafə çoxalanda, bəli...

Taleyin xoşlandığı oyunlardan biridir gül ardınca qaçanların tikanla qarşılaşması.

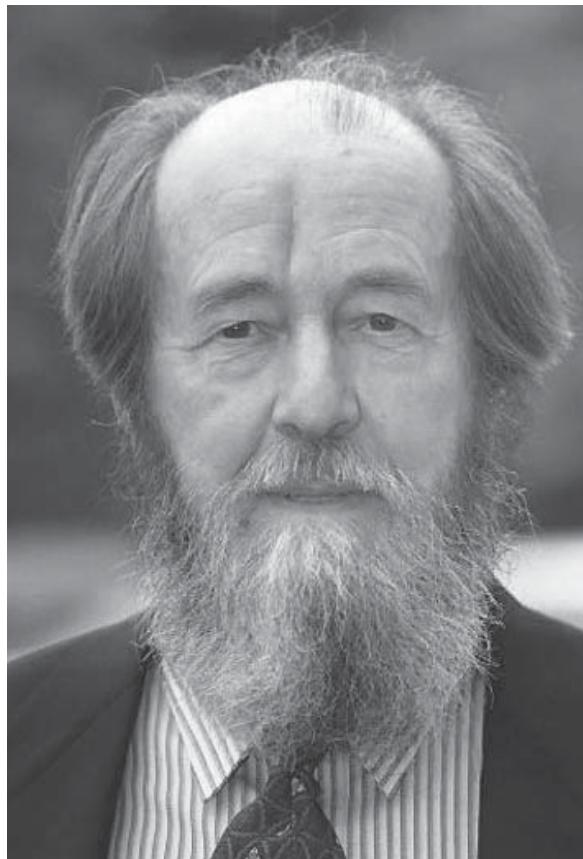
Tanrı idrakolunmazdır. Ağlın vəzifəsi Tanrıının idrak oluna bilməyəcəyini idrak eləməkdir.

Tarix qaliblərin yazdığı bir kitabdır.

...Və Tanrı saysız elçi yolladı insanlara. Məbədlər hər dövrədə boş qaldı.

Vətənlərini yaşınamaz sayanlar – vətənlərini “yaşınamaz”laşdırınlardır.

Zərdüstdən bəri hansı müəmməni aça bildik ki?!.

Aleksandr SOLJENİTSİN:

Çox qədim zamanlardan bəri cəsarətsizliyin sonun başlangıcı olaraq qəbul edildiyini söyləməyə gərək varmı, əcəba?!.

Doğruya əlavə elədiyimiz hər şey doğrunu əskildir.

İnsan üçün inanc, mədəsinə endirdiyi loxmadan daha qiymətlidir.

Əgər millətin mənəvi gücü tükənib, onu heç bir hökumət xilas edə bilməz.

Yaxşıya yaman demək nə qədər yamandırsa, yamana yaxşı demək ondan qat-qat yamandır.

Ədəbsizlik edib deyə bilərikmi ki, bugünkü dünyadan bələləri üçün biz cavabdeh deyilik?!

Rejim əxlaqsızdırsa, vətəndaş da onun qarşısında öhdəcilikdən azaddır.

Sənətin bir zaman pozulacağından, şəklini itirəcəyi və oləcəyindən xəbər verənlərin hamısı yanılmışdır. Ölən bizlərik, sənət isə əbədidir...

Siyasətçinin dahiliyi xalqın fəlakətindən mənfaət aparmağındadır.

Bilirsənmi, atlar niyə bir belə uzun yaşayırlar?
Onlar münasibətləri aydınlaşdırırlar.

İnsana yalnız həyat deyil, həm də vicdan bir dəfə verilir.

Kimlərin ki vicdanı rahatdır, çöhrələri də tər-təmiz olur.

Həyat xoşbəxtlikcün bəxş olunubdur.

Ucuzun ardınca qovalamağımız bize həmişə o qədər baha başa gəlir ki...

Tarix elə bir həddəcən yeknəsəqdır ki, onu oxumaq iyrəndirir. Zənn edərsən, "Pravda"dır.

Biz Polşanı boğan vaxt: "Rus olmaq utancvericidir" – deyə Gertsen hayqırmasıdır.

Filosoflardan biri söyləmişdi ki, əgər insan ağrımasyadı, sərhəd tanımaz, hədd-hüdud bilməzdidi.

Xeyli əvvəl – mən hələ uşaq ikən neçə-neçə yaşlı adamdan Rusiyani bürümüş böyük sarsıntılar səbəbiylə bağlı bunu eşidərdim: "Adamlar Allahi unudublar, hamısı bu üzdəndir..." Əgər məndən XX əsrin başlıca əlamətini qısaca necə səciyyələndirmək olar deyə soruşsayıdlar, bundan daha dəqiq və tutumlu söz tapa bilməzdim: "Adamlar Allahi unudublar".

*Toplayan, tərtib və tərcümə edən:
C. MƏMMƏDOV*

ÖMRÜN TƏRS ÜZÜNÜN YAZILARI

XXI əsrin yola saldığımız ikinci onilliyinin Azərbaycan poeziyasında ən maraqlı və gözlənilməz imzalarından biri, tam tərəddüsüz deyirəm ki, Esmira Məhiqizidir. Gözlənilməzlik bundadır ki, şeir yazmağa erkən başlayan, daha çox aşiq şeiri üslubuna meyil edən Esmira xanım son illərdə həm öz yaradıcılığı, həm də Azərbaycan poeziyası üçün bədii düşüncənin yeni bir ifadə səviyyəsini müəyyənləşdirib. Onun poetik düşüncəsi, yazı texnikası, sözə yeni şəkil və nizam verməsi, eləcə də düşüncə tərzinin, obrazlarının mənsub olduğu nəsildən kəskin şəkildə fərqlənməsi isə daha bir gözlənilməzlikdir. Onun yaradıcılığında başlıca keyfiyyət qarma-qarışq düşüncələrin, durulmamış duyğuların xaosu içindən ən parlaq anları sözlə əyanıləşdirə, ömür yazılarına çevirə bilməsidir.

Əgdamda doğulmuş, uşaqlıq xatirələri indi əsirlikdə olan torpağın üstündə dolaşan Esmira xanım, cəmiyyətlə fərd, zamanla insan, tarixlə söz sənəti arasındaki münasibətlərin ağrılı mənzərələrini şeirin dilində səsləndirir, zamanın insana çəkdirdiklərini obrazların yaratdığı əyani lövhələr ilə oxucuya ötürür. Onun şeirləri janrin, poetik formanın əvvəlcədən mövcud olan ölçülərindən kənarda, ifadə etdiyi fikrin, duyğunun öz ölçüləri (bəlkə də, ölçüsüzlüyü desək, daha doğru olar) ilə doğulur. Esmira Məhiqizinin yazılarında formanın təzyiqi hiss olunmur, o, ömrün-günün itik xatirələrini yaddaşında necə canlandıra bilirsə, eləcə də qələmə alır, hər bir xatirənin hərəkətli şəklini, görüntüsünü, heykəlini yaratmağa çalışır və yaradır. “Şəkilsiz dərdlərə”, yuvası olmayan quşun “ağacın xatirəsinə qonmasına” sözlə yenidən şəkil, rəng verməyə nail olur. Bu rəngli lövhələrin möcüzəsi isə oxucu ilə söz arasında duyğu ortaqlığı yarat-

masında, sözün duyğu yükünü oxucuya ötürməsindədir.

Tərcümeyi-halı müharibənin, qaç-qovun içindən gələn Esmira xanım şeirlərində, adətən, müharibədən, qandan-qırğından söz açmır. Ancaq onun uzaq xatirələrini köhnə şəkil kimi böyüdüb canladırdığı uşağın içindəki müharibənin daha qanlı, daha amansız olduğunu görürük.

Esmira Məhiqizinin şeirlərindəki hüznün və xiffətin iki qaynağı var: üstündə doğma ruhların dolaşlığı torpaq itkisi; fərdi yaştıcların zamanla toqquşmasından yaranan eks-səda. İctimai yaddaşla fərdi yaddaşın rezonansı onu qayıtlaması mümkün olmayan bir ünvana səsləyir...

Esmira Məhiqizinin şeirlərində tez-tez xatırlanan uşağın müharibə sarsıntılarına qədər yaşıdığı bir dünya var – yol, ömrün və şeirin yolu oradan başlayır. Bu yolu başlanğıçı məlum olsa da, sonu məlum deyil. Esmira xanımın şeirlərində dramatik enerjini yaradan da başlanğıcla son arasındaki ziddiyyət və qeyri-müəyyənlikdir.

Ömrün, taleyin, olmuşların, olanların və olacaqların bir-birini izlədiyi yol Esmira xanımın şeirlərinin başlıca leytmotividir. Qəfil yanıb-sönən “flaş” xatirələr məkanın və zamanın fövqündə olan bu yolu bir anlıq işıqlandırır, bircə anlıq işıqda bütöv bir tarixin mənzərəsi canlanır. Həmin işıqda o uşağın “bir könüldən min könülə aşiq olduğu, ən gözəl gecələrdə işiq olduğu vaxtlardan” başlayıb gəldiyi yolu ömrün tərs üzünə çıxdığını görürük... “Ulduz”un oxocularına təqdim etdiyimiz bu şeir silsiləsi də ömrün tərs üzünə yazılarıdır.

Məti OSMANOĞLU

incimə, könül, incimə...
indi yaşamağa könülsüz vaxtlarımızdı.

bir könüldən min könülə aşiq olduğum
ən gözəl gecələrdə işiq olduğum vaxtlardan
könül verib gəlmışlıyım oldu
bu ömrün tərs üzünə,
boz üzünə...

incimə, könül, incimə...
könülsüz də yaşamaq olur hər yerdə

və ən böyük ayrılıq səndən başlayır
sonra –
gözlərimiz qapananda,
ruh göye çəkiləndə,
can yerə əkiləndə...

könül hansı aralıqda qalır, bilməm...
ruhun yanındamı olur,
canın yanındamı, bilməm...

amma
bir könül ayrılığıdı ölüm də,
könülsüzlük var
bütün gedişlərdə...

mən indi könlüm qədər yoxam,
könülsüzlüyüüm qədər varam bu yer üzündə...

yağışdan çatlamış torpaq damları,
küləkdən laxlamış yelpənək qapıların
həsrəti qədər böyüyürəm bu şəhərdə.
adına yaşamaq deməkdən qorxduğum
günlərdə azalıram,
üst-üstə gələn, gələn qəmlərdə azalıram...
heç özüm də bilmirəm nələrdə azalıram,
azalıram...
və hər gün qoxulara parçalanıram –
bənövşə qoxusuna,
nanə qoxusuna,
yağışdan sonrakı torpaq qoxusuna
daha aydın bilirəm ki,
ayrılıq arası bir küçədi – ömrür...
nə o yandan çıxməq olur,
nə bu yandan
hər gün yağışdan çatlamış bir ömrün

Esmira MƏHİQİZİ

aralı buraxılmış qapisından qaranlıq kimi keçirəm.
sanki gözlərinə mil çəkilmiş günəşin
heç zaman unutmadığı çocuğuyam...

getsəm...
yağışlar yağacaq,
bilirəm,
heç dayanmayacaq.
getsəm...
küləklər əsəcək,
heç kəsməyəcək.
getsəm,
getsəm...
yollar da mənimlə gedəcək,
sonra qayıtmaga yol olmayıacaq...

yol hara gedirsə... mən də bilmirəm,
bir ucu olundu,
bir ucu ölüm.
bir ömrə nədi ki, yaşamaq üçün?
bir yaşam nədi ki, yollara bölüm?
yollara böldüüm elə özüm də,
gah quru yoluyam,
gah yaş yoluyam.
qartopu atıram günün dalınca,
ömrün payızında qar-qış yoluyam.
unama,

hardansa gün çıxa qəfil,
çıxsa da, bu dünya gün soyuğudu.
hələ də canıma üşütmə gəlir,
hələ xatırələr mən soyuğudu.
vətən soyuğudu soyuqlar hələ,
bala qoruyuram, soyuq dəyməsin.
bilmirəm, hayandan qapını örtüm,
bu ömrə üst-üstə soyuq gəlməsin.
yol hara gedirsə... mən də bilmirəm,
ha sağı tuturam, solaxay gedir.
bu sollar,
bu sollar,
sollar deyirəm...
soyuqdan başlayıb soyuğa gedir.
daha isidəmməz ocaqlar belə,
göylərə ulayan qurd soyuqları.
təpədən dırnağa buz kəsir elə
içimdə,
çölümədə yurd soyuqları.
haçandı sırsıra bağlayıb hər şey-
qanadım üzüyür,
qolum üzüyür.
gözümə oturub bu yolu getmək,
İlahi,
İlahi, yolum üzüyür!

hansı yana əl yelliyim,
hansı yana gedim ki,
o ağaca,
o yuvaya indi necə deyim ki,
– qışdı qışdan sonrası.
və günəşin çıxmazı
və işığın yanması...
hələ gecə lampası yolu aydınlaşırsa,
zülmətdən qurtarmırsa, səni gün də, işıq da
hələ çıxdığın yol da
istəmədiyin yerə aparırsa, gedirsə,
uçmaq arzulayırsa, amma uça bilmirsə,
ağacın budağında qanadlı xəyal quran
o sərçəcik uşaq da.
hara getsin o uşaq
qanadları yoxdusa,
arzuları heçdisə?
bir uşaqlıq yanından yuxu olub keçdisə,
qanadlı xəyalları uzaqlara köçdüsə...
daha hər şey gecdisə,
hansı yana əl yelliyim,
hansı yana üz tutum.

ağac, ağac, ay ağac, səni necə unudum,
uşaq, uşaq, ay uşaq, səni necə ovudum?..
necə unutmaq olur, görəsən, gedənləri,
necə ovutmaq olur, görəsən, ölənləri?..

bundan o tərəfə nələr var isə
bir qış gerçəkliyi,
bir yaz yoxluğu.
yaşam üşüdürsə, ömür qar isə,
üzünə çırpırsa, gün soyuqluğu
əgər ayzadisa,
əgər dondusa,
illərin bu məşum aralıqları.
bitmirə,
həsrətin dəli-divanə
yalın boşluqlara sarılmaqları-
getmək istədiyin yer yoxa çıxır,
yollar da yolundan qırğıga çıxır.
onda anlayırsan,
o yaz ayriydi
içində bir dəli qızın havası.
hüzndü,
nisgildi,
yağmurdu eləəə
bir titrək, bir həzin sözün havası.
sanki o havalar umudnan gəlir,
sanki o umudlar buludnan gəlir...
gəlir də,
gəlir də...
düşünürsən ki,
bundan o yana da yenə qar isə,
hər gecə yatağın, yerin qor isə,
o, yoxsa,
bu, yoxsa...
yoxlar var isə,
getmək istədiyin yol yoxdu daha,
bu soyuq boşluğu,
o boz boşluğu,
qucmağa əl yoxdu,
qol yoxdu daha...
onda bilirsən ki,
ehhh... bilirsən ki,
o ayrı yaz idi... yolları vardi,
o ayrı qız idi... qolları vardi.

necə olmaya bilirsə adam adam içində,
necə qalmaya bilirsə ömrə bir dam içində,
sən də müdam içində
bir görüş yeri saxla,
saxla ayrılıqlara.
necə gəlməyə bilirsə, bilirsə gəlməyənlər,
necə görməyə bilirsə, bilirsə görməyənlər...
bir daha,
sarıl,
sarıl sən öz boynuna sarıl,
ağla ayrılıqlara.
ay aman, eyy, aman eyyy...
qol gəlir qol üstünə,
əl gəlir əl üstünə...
bu ömrün də yazı yox,
bir payızın dalınca bir qış da gəl üstünə..
gəl üstünə-üstünə, üstünə gəl ahları,
o ruhların, ruhların
üstünə gəl yoxları...
necə olmaya bilirsə zaman zaman içində,
necə qalmaya bilirsə duman duman içində
eləcə yox oluruq
bir qırpmı an içində, bir quru can içində...

indi xatirələr də qürbət sayılır, getmək olmur.
daha bütün qürbətləri susuram...
vərəqin ucu kimi dilimi kəsir bəzi sözlər,
barmaqlarım qanayır.
yaralı barmaqlarımıla
qəribliyin kədərini daşıyıram ovuclarımda...
ovuclarım da qürbətdi on qərib barmağıma...
mən bu həyatın harasındayam, bilmirəm.
indi hər yerdən bir uzaqlıq keçir,
keçir də, sürgün-sürgün...
sonra bir uzaq işarəti kimi qalıram yaxınlarda...
bilmirəm uzaq nədən bu qədər uzaq ki?
bir ömürdü əllərim yol gəlir saçlarımdan,
gəlib yetişə bilmir bahara.
yazmadığın bir şeiri unudandan sonra
o şeirin yerində nə qalırsa, oyam.
dodaqlarının insafına sığınmış
ən qərib sevda yolcusuyam.
get desə, qalmaliyam, qal desə, getməliyəm...
amma dodaqlarım da susur
qış günü ağacda donub yerə düşən bir quş kimi.
daha don vurmuş məmləkətdi hər yer...

hara gedirsən, soyuq,
soyuq,
soyuq...
o qədər üzüyürsən ki,
içindəki bütün baharları soyunursan,
bütün yayları o soyuğa bükürsən ki,
bəlkə, isinə, keçə soyuqlar,
bu neçə soyuqlar, gecə soyuqlar...
amma sonra görürsən ki, yenə də soyuqdu,
baharların üzüyür, yazların üzüyür...
yaz yazda bitir,
sabah sabahda,
uçuş uçuşda qırılır,
qış qışda çoxalır –
qışların bitmir, payızların bitmir...
o qədər qışları yaşayırsan ki,
bilmirsən hansı qışda olursan, hansı payızda
qalırsan...
dondugun günlərin birində
çocuqluq küçələrindən keçən ayrılıqlara sarılırsan,
daha aydın bilirsən ki, sən də qürbətsən.
və... kirpiyinin uclarında baxışların islanır.

Ənvər ÇİNGİZÖĞLU

CAMIŞVARLI ÇƏRKƏZ AĞA

Camışvarlı Çerkəz ağa əski bir ər ocağına bağlıydı. Ulu babaları Qarabağın Arazbar ağızında mal-mülk yiyesi, qılınc-qələm əhli olmuşdular. Amma Çerkəz ağanın itə atmağa bir daşı da qalmamışdı. Sovet hökuməti onun torpağını torpaqsıza, malını malsıza paylamışdı. Cöl qurudan sürüdən, göl qurudan ilxidən ona bir at vermişdilər ki, min, ağalığın yaddan çıxmamasın.

Çerkəz ağa bu atı hər səhər minir, kəndin kənarındaki "Zal dərəsi"nə süründü. Yaxşı bir otlu yer tapıb, atını örükleyirdi. At da örük imkan verən qədər hər yanı otlayırdı. Çerkəz ağa onu Quruçayda gündə iki dəfə suvarır, örüyünü dəyişirdi. Onun təsəllisi bu at idi. Topdağıtmaz mülkünün iyini ondan alırdı. Nə təhər meylini ona salmışdısa, əli işə-güçə yatmadı. Elə atı yemləməkə, ona qulluq etməkə məşğul idi. Qaşov əlindən düşmürdü.

Günlərin bir günü Çerkəz ağa atı bir otlu-sulu yerə örükleyib kəndə döndü. Zəngəzurdan seyid əsilli bir qonağı gəlmışdı. Uşaqlara beçə kəsdirdi.

Arvad su qızdırıb beçələri yoldu. Bir az pörtdədib, nehrə yağı ilə soğançalı çıçırtma hazırladı. Çerkəz ağa seyidlə beçəni dişlərinin çəkib, üstündən qatıq yedilər. Arvad çay hazırlayıncə ordan-burdan səhbət etdilər. Çay da ortalığa gəldi. İçib, bir az da səhbət etdilər. Sonra seyidi qonşu Bəhməzli kəndinə yola saldı. Nəsə seyidin orda işi vardi.

Çerkəz ağa nahardan sonra bir hovur gözünün çimirini alıb, "Zal dərəsi"nə yollandı. Uzaqdan atını narahat gördü. Özü də narahat oldu. Ata yaxınlaşdıqca narahatlığı artdı. At özündə deyildi. Çerkəz ağa zəndləyib ata göz gəzdirdi. Gördüyü mənzərədən başı firlandı. Başını tutub yerə çökdü.

Çerkəz ağanın atının quyrugunu kəsmişdilər.

Çerkəz ağa əlini belinə atdı. Nə xəncəri vardi, nə də tapançası. Atın ipindən yapışib, kəndə tərəf çəkdi. At qulağını sallayıb, yiyesinin ardınca addımladı. Kənddə birinci ev Famil kişinin evi idi. Çobankərə olmasına baxmayaraq, bütün musiqi alətlərində çalmağı bacarırdı, yaxşı da səsi vardi. Çerkəz ağa qapıda dayanıb onu harayladı:

– Famil əmioğlu, ay Famil əmioğlu!
– Nə var, ə?! Kimsən, nə istəyirsən?
– Mənəm, Çerkəz ağa. Atımın quyruğunu kəsiblər!

– Kim kəsib, ə?

– Haylavər camaatı. Mən onlardan şübhələnirəm. Mədət ver, gedək onların üstüne!

– Burax ənə, ə! Bir çər dəymış atdan ötəri özümüzü ölümə verəjəyik?! Gəl içəri, təzə çay var səninçün “At oynama, nal bahadı” mahnısını çalajam...

Çerkəz ağa hirsindən bişini gəmirdi:

– Bıy başına daş düşsün! Balakişi oğlu Nurməmmədin belindən gələnə bax! Maa tar çala-caqmiş. Bunun dədəsi meydana gedəndə baş, mənzilə gedəndə aş gətirərdi. Bu da vızqandan yapışib. Gör kimin qapısına dada gəlmışəm?! Mütrübün! Bunun özünə kömək eliyən lazımdı...

Çerkəz ağa fikir-xəyal içində ikinci evə yaxınlaşdı. Ikinci ev Şəmşirin idi. Qışqırıb onu harayladı:

– Şəmşir əmioğlu, ay Şəmşir əmioğlu!

– Bəri gəl, ay Çerkəz! Nə olub?

– Əmioğlu, atımı Haylavər camaati lümə eləyib. Bizi nakişi yerinə qoyublar. Min atını, düşardıma!

– Bikar qalmışan e, vallah! Otum-ormanın qalıb kövşəndə, sən də məni davaya çəkirsən. Uşaqları göndər, mənə kömək eləsinlər! Yağış yağar, ot-əncər zay olar. Qişda qalarıq, əlamanda! Özün də get qaxıl, otur evdə, atı da unut getsin. Bir atdan ötrü özünü bada verərsən...

Çerkəz ağa onun sözünün ardını dinləməyib sola buruldu. Beynində də minbir fikir. O qədər hövlləndi ki, ası-kifir oldu:

– Ay Allah, niyə göydən daş tökmürsən?! Bu, nə gündü, düşmüşəm? Belə əmioğluluq olar? Bunun dədəsi Ağalar quşu gözündən vururdu. Qaradağlı Hacı Rəhim xan Çələbiyanlı atlularına tapşırardı ki, dədəsi yanmışlar, hara gedirsiniz gedin, kimi çapırsınız çapın. Ağaların qapısından uzaq-uzaq. Adamı alnından vurur. Bu da Ağaların züryəti. Kol tutmuş qoyuna bənziyir. Hələ utanıb-ölmür, məndən hav da istəyir. Yaxşı, saa gəlib ot daşıyajam, a Şəmşir! Dağıl, a dünya!

Çerkəz ağa bu heyndə Bəşir kişinin doqqazına yetişdi. Çağırıb onu harayladı:

– Bəşir əmioğlu, ay Bəşir əmioğlu!

– Geldim. Doqqazda gözlə! Hə, nə olub, nə baş verib? Atı kim bu kökə salıb ə?!

– Haylavərlər.

– Ay onların anasını!.. Sən Öl, bu saat hazırlam onların hamisini qırmağa! Di gəl, arvad dünəndən yükün yerə qoymağa hazırıldı. Mamaça axtarıram. Nənəş arvad Bəhmənliyə gedib. İncimə, əmioğlu! Arvadı yerdə qoyub, heç yana gedə bilmərəm. Gör kimi tapırsan!..

Çerkəz ağa ondan aralanıb bilmədi ağlasın, ya gülsün. Düşüncəyə qapıldı:

– Bu, nə məsxərədi düşmüşəm, ay Camışvar camaatı?! Bəyəm bu xaraba obada bir qəyyur, bir qeyrətkeş yoxdu? Bunlara deyən yoxdu ki, Rzaqulu ağanın nəvəsi meydanda tək qalıb? Kordular, qaravdılар, nədilər bunlar? İlkərinə vav azarı düşüb? Yerlərindən tərpənə bilmirlər? Nə tez unutular əməyimizi? Niyə tapdaladılar nəməyimizi?..

Çerkəz ağa fikirdən ayılıb özünü Ağakışının qapısında gördü:

– Ağakışı, ay Ağakışı!

– Nə var, əmioğlu?

– Atımı əmioğlu! – Qəhərləndi. Sözünü bitirə bilmədi Çerkəz ağa.

Ağakışı hövlnak qənşərə çıxdı. Atı görüb vaysındı:

– Bahō! Gör atı nə günə qoyublar! Haylavərlər eliyibmi? Su uyuyar, düşmən uyumaz. Niyə atı yiysiz qoyurdun? Bilmirdin mariğa yatıblar? Di yeri, öz cəzandı çək! Kim sənə kömək edəcək? Camışvarlılar? Ay hay! Məhərrəmuşağı kolxozu qurub oturublar üstündə. Əmioğlu demirlər, dayıoğlu demirlər, sözlərinə baxmayışı Sibirə göndərirlər. Pərcahanlılar?! Heç öz milçəklərini qova bilmirlər. Əmirmuradlılar?! Özlərindən başları açılmır. Kim?!

– Sən kömək elə, əmioğlu! Bu qisası düşmənda qoymayax!

– Mən! Hi-hi! Dəvə havanı korłasa, məni yel aparajax. Məndə can-cəsəd nə gəzir, rəhmətliyin oğlu! Ver özünü o yana! Bahadur əmin elə bil Həzrət Abbas cöngəsidi! Boynuna örökən dolanırmı...

Çerkəz ağa Ağakışının töhmət-təhnizindən lap cin atına mindi:

– Buna bax e, tixmir tülüngü! Mənə yol-yolağa göstərir. Bəstə-bəsərək boyyla ma məşvərətçi olub. Adını da əmioğlu qoyub. Dədəm olmasayı, toxumunuzu yer üzündən silmişdilər. Gorun çatla-

sın, ay dədə! Məni kimlərin umuduna buraxıb getdin...

Çərkəz ağa yolunu əmisi Bahadurun qapısına saldı:

– Əmi, ay əmi!

– Nə var, iyid ölmüş?! Niyə qoymursan dincimi alım?!

– Əmi, atımın quyruğunu kəsiblər!

– Yaxşı eləyiblər, əllərinin də içindən gəlif. Nəyinə lazımdı o at?! Bir ilxını bada verib düşmüsən bir yabının arxasına! Öl, başına çatı sal. Dədəmdən qalan var-dövləti dədən dağıtdı, qalanını da sənin əlindən aldılar. Allah haqqı nahaqda qoymur. Var-dövlət sizin nəyinizi lazımdır?! Nə pay-bölüş idi? Qalardı məndə, bir ujundan da siz yeyərdiz! Yeri sənə o da azdır! Kül başına!..

Çərkəz ağa bu qədər töhmət-təhnizə, tənəyə tablamayıb aralandı. Digər əmisinə pənah apardı:

– Maşdı əmi, ay Maşdı əmi!..

Məşədi kişi onu əl eləyib yanına çağırdı:

– Nədi, nə olub? İtiyin itib? Səhərdən obada şinlik qoymamışan. Layış qalayçısı kimi hər qapını döymüsən. Dərdin nədi?

Bu dərd məni öldürəjək. Atımın quyruğunu Haylavar camaati kəsib. Kimin kəsdiyini də bilirom. Mənə havar verən, arxa duran yoxdu. Düşman indi Çərkəz ağanın atının quyruğundan tuğ düzəldib şənlənir. Mənim də burda ürəyim partlayır. Neyləyim, əmi? Maa məsləhət ver!

Məsləhətim odur ki, get başının altında iki, ayağının altında bir yastıq qoyub yat. Hər işin öz vədəsi var. Qisasında öz vaxtı var. Koroğlu öz qisasını yeddi ildən sonra alıb, amma deyib ki, bir az tələsdim. Sən də tələsmə. Başına iki-üç cahil-cuhul alarsan, gedərsən Haylavara. Düşman da yatmayıb. Sizi elə yoldaca qırarlar. Ya da ki, hökumətin yasavulları bu saat "qan-qan" deyirlər. Sizi tutub elə yerə göndərərlər ki, ora "Allahu-Əkbər" çatmir. Get dediyim kimi elə, gözlə. Hırslı başda ağıl olmaz.

Çərkəz ağa ayağını sürüyə-sürüyə evə qayıdanda kötük üstündə söhbət eləyən Məhəmməd kişi ilə Bəylər kişini görüb sevindi. Hər ikisi bir vaxtlar dəliqanlı olmuşdu. Söz-söhbətlərinin bəzəyi keçən ehtisamlı günlər olardı. Onlara yaxınlaşdı:

– Salamun əleykim! – Əleyk alıb əyləşdi. Sözünə davam etdi: – Əmilər, sizcə, bu at niyə bu gündədir? Ərlik-ərənlik öldümü? Mərdin qisası

namərddə qalajaxmı? Allah heç bir iyidi tək qoyması! Aslanın yalqız qalandı...

Məhəmməd kişi onun sözünü kəsdi:

– Nə rəcəz oxuyursan? Biz görən meydanlar boş qalıb indi. Hökumət dovşanı araba ilə tutur. Sənin atına nə olduğunu Savalan yaylağındakı təklələr də eşidiblər. Biz indi acizik. Bu hökumət bizdə nə yaraq qoyub, nə daraq.

– Hanı, bəs deyirdin, dədəm İmankişi Qardağın açarı, Qarabağın kilidiydi? Nə olub sənə? O cür kişinin oğlu qorxaq olar? Tat-tacik sizdən qeyrətlidi!..

– Bala, mən Sibirdən qorxmuram, silistdən qorxuram. Bu hökumətin get-gəli ölüməndən betərdi!

– Sən nə deyirsən, Bəylər əmi? Məhəmməd əmim arxasını arxalığa verib. Ta onun dövrənə dönüb.

– Elə mənim dövrənim da keçib. Ta mən belə işlərdə yoxam.

– Xələf bəyin nəvəsinə bax, ay Allah! Lap Dübbə Hüseyn kimi danışır.

– Xələf bəyi bir daş da dərin yatsın! Elə onun oduna düşmədimmi? Xələf bəyin nəvəsiyəm deyə-deyə üç dəfə qazamat çəkmışəm. Sən bilirsən ki, zindanın bir günü nə illah keçir?! Hardan biləsən, ay yaxşıq! Götü atı minib ora-bura çapmaq deyil e! Bir gün adama bir il kimi gəlir. Qələt elərəm babam Xələf bəynən bir də xilaf iş tutmaram. Get əl-ayağını döşünə yiğ, səssizcə otur yerində. Vallah, başına elə oyun açarlar ki, şunquruğu qiyamətəcən deyilər. Kirimişcə dur yerində. Saa at quyruğu lazımdırsa, sabah bir at torbası gətirrim.

Çərkəz ağa onlardan aralanıb evə döndü. Qapıda bir az əyləşdi. Ata baxıb hövlləndi. Üzünü gün batana tutub qışqırdı:

– Ay dayı, hey!

Yadına düşdü ki, dayılarının öldürüləni öldürülüb, qalanı da Qazaxıstan çöllərinə sürgün olunub. Naçar qalıb üzünü şimala, "Şirvan ata" qəbiristanlığına tutdu:

– Ay dədə, hey!

Qəbiristanlıqdan səs gəlmədi. Üzünü göyə tutdu:

– Ay Allah, hey!...

...Çərkəz ağanın qırx məclisində Famil kişi Şəmşir kişiyyə deyirdi:

– Dünən haylavarlılar iki öküzungü aparıblar...

Semih İPEK

GECEDE

Yoktur yar o çeşminin kara rengi gecede.
Bulunmaz siyah saçın ne bir dengi gece de.

Kapanmaz şu gözlerim, her gece yeni başlar
Hayalle hakikatin bitmez cengi gecede.

Kara gece karartır kara olan sevdayı,
Bağrı yanık aşığın artar tengi gecede.

Yar gözüne sürmeyi, maşuka mili çeker,
Oyulup da dikilir garip sengi gecede.

Zincirlerin koparır canıma kasti ile
Gelir boğmaya kara bir pelengi gecede.

Yumarım gözlerimi, arar dişim, dudağım,
Yüzündeki kâbeyi, kara bengi gecede.

KİTAB-I ÜMMİ

Hangi kitaptan okumuş ümmi anam bilmiyorum,
Duvarında nar çiçekleri açan zalm padişahı?
Hangi dağlarda dinlemiştı babam
Kıyameti getiren kavalları?
Hangi eller dokudu Seyhün üstündeki kilimi?
Hangi yürek dokundu benim yüregime sen gibi?

Cehennemi kıskandırır bu sönmez yüregim,
Secde eder mecusiler
Aşkınnın ateşine...
Dağların reddettiği yükü
Ben yükledim, Eyvah!
Takıldım peşine bir Kıtmir gibi,
Al beni de gizle ne olur Hira'da gizler gibi.
İzle...
İbrahim göğü izler gibi.
Ellerim yok, illerim yok, dillerim yok.
Oruçluyum Meryem gibi.

Sapla Poseidonun zıpkınıni sineme,
Vız gelir ki yeminle
Senin bakışlarından sonra
Aramadım seni ne Medusanın saçlarında,
Ne Cemin kadehinde;
Kabilin pişmanlığı var içimde
Taşıyorum Atlas'ı göz kapaklarında.

Sensiz yarılır sinem
Kızıldenizler gibi,
Sensiz inler bu kalbim
Kase-yi fağfur gibi.
Kesilir elim, kolum
Yahya'nın eli gibi.
Garip bir Hüthüt oldum,
Yok mu dilimi bilen
Yaşlı Süleyman gibi?

Gidemem, bırakamam
Sessizce Yunus gibi,
Roma'da yeniden
çarmıha gerilmeye giderim de.
Judith'in kollarına gitmem,
Beklerim başım eşikte,
Çağır yeter ki beni:
“Ey Lazarus, gel buraya!”
Uyandır gaflet uykusundan
Uykusu çok gözlerimi

Hangi evrenin hangi köşesinde
Seni arıyorum.
Usturlabım yok, ne yelkenim, ne gemim.
Denizi olmayan dağlarda
Nuh'a inandım ben.
Tur dağında bir çalıydım,
Aşkın ile yandım ben,
Konuş benimle, ne olur,
Çıkarma nalınlarını.
Saçlarınla bağla ellerimi,
Ama verme ellere
Ağlarım Yakub gibi,
Düştüm artık dillere.

BİR GİDEN Mİ VAR?

Son günlerde:
Gökyüzü daha kızıl,
Ufuklar daha sessiz,
Bulutlar daha dolu,
Kuşlar daha telaşlı,
Dallar daha yorgun.
– Bir giden mi var?

GECENİN BİR SAATİ

Ay ışığı odama
girmeden vurur gider.
Gökte bir garip serce
eve yol bulur, gider.
Saatlerin çanları
yne çalar başımda.
Durur sensiz anları
azap gibi karşısında.
Yelkovanlar dönerken
her anımı biçiyor.
Geldin aklıma, saat
üçü on beş geçiyor.

YAR OLSUN

Ey güzeller şahı, kara saçların
Boynuma sarılıp asan dar olsun.
Sen gülün yanında tek durayım da,
Bağrıma saplanan kanlı har olsun.

Neylerim ben bilmem, döndüm şaşkına.
Gark oldu gözlerim sele taşkına.
Gece gündüz yansam senin aşkına,
Gönlüm içi gayya, cismim nar olsun.

Önünde kul olsun eğilsin başlar.
Çatılmasın yalnız o kalem kaşlar.
Uykusuz geceler, döktüğüm yaşlar,
Bırak ta, hayatta bana kâr olsun.

Gözlerin içinde bir yerdir ilim.
Karşında lal olur konuşmaz dilim.
Sana yar olmaya layık değilim,
Dilerim ki, sana Allah yar olsun.

NERDESİN?

Nerdesin ey! Saçlarına ırmakları bağlayan.
Nerdesin ey! Kirpiğiyle yanık bağrim dağlayan.
Hayalde, düşümde sensin, taç gibi başımda sen,
Nerdesin, ey gözü gülen, yüreğinden ağlayan.

Neredesin, sarp kayalık gönül dağımin karı?
Gözde nurum, dilde türküm, dertli sazımın tarı,
Sen yüreğin yarasısın, gözün akı, karası.
Çıkıp gelsen issız çölün hayat veren pınarı.

Nerdesin ey! Bu dünyadan tek muradım, nerdesin?
Sen yüreğimin attığı, gittiğim her yerdesin.
Ben ölümün eşiginde, ölüm döşeğindeyim.
Varım, yokum! Sen, kim bilir, hangi iklimlerde-
sin?

ÖMÜRLÜK ARZU

Ruhum ilden illere sürgün eden bakışlar,
Saplanır yüreğime, damarlarımıda kışlar.

Görmesem seni bir gün, her yaram bir-bir kanar.
Kalbim gama, hasrete ziyadesiyle kanar.

Bak, benim gözlerime yansın siyah gözlerim,
Ben bir ömür boyunca bu visali gözlerim.

Yüzüme kardan soğuk bir nazik el dokunur,
Bu gönül tezgahımda ne desenler dokunur.

Gelsen yine uzaktan, baksam boylu boyunca,
Düşmesin adın dilden, garip ömrüm boyunca.

BİR ÇOCUK ÖLDÜ BUGÜN

(*Doğu Türkistan'da Çinliler tarafından öldürü-
len bir çocuk için*)

Bir çocuk öldü bugün, hiç kimseler duymadı,
Ağlar bütün gök ehli, insanlar umursamaz.
Küçük bedeni kayıp, kimse bulup yuymadı,
Bu anayı ölenle öldüren unutamaz.
Kaç yaş olursa-olsun, yok yaşıının önemi,
Koşma çağydı onun sokaklarda, dağlarda,
Bir mühürle kapansın cahiliye dönemi,
Mirasları kalmasın ölülerin saqlarda.
Yerde yatan o beden gözlerime gömüldü,
Kapattım üzerini göz kapaklarım ile,
Yıldızlar üzerime teker-teker döküldü,
Söyledim nice dile, susmayın bile-bile,
Soracaktr Allah'ım "Neden kıyıldı?" diye,
Saklanmak isteyecek katiller maktulünden,
Sonra yalvaracaklar "Bilmedik" diye-diye,
Ama bir kaçış yoktur büyük hesap gününden.
Bir çocuk öldü bugün, adını bilmiyorum,
Ama bir tanığım, kardeşten de yakınım.
Biz nasıl yakınız ki, ben senle ölmüyorum?
Deme bana ne olur, deme "Sana darginim".
Sen akları büründün, bana karayı verdin,
Neden yerde duruyor dualı küçük eller?
Uçup gittin zamansız, cennet arayıverdin,
Ardında kaldı bugün ağıt dolaşmış diller.
Bir çocuk öldü bugün, ağladı dağ ile taş,
Benimle tek varlığı acısını böülüştü,
Ağlamadı anası, gözünden çekmedi yaş,
Çünkü garip anası ondan önce ölmüştü...

İNKAREDİLMƏZ İNKAR

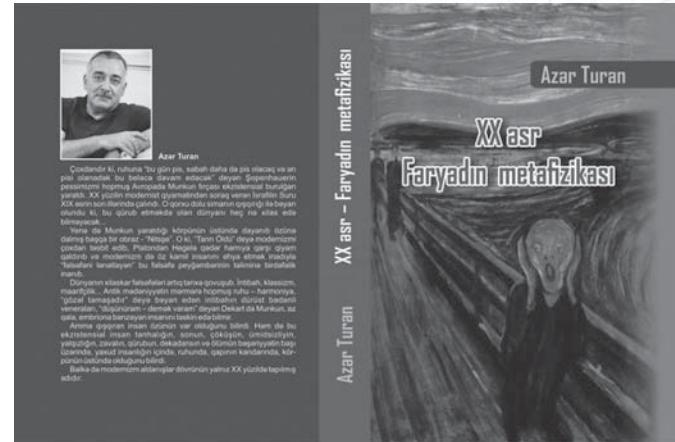
(Azər Turanın "XX əsr – Fəryadın metafizikası" kitabı haqqında düşüncələr)

Mənə elə gəlir ki, bu dünyada mütləq həqiqət elə də çox deyil, müəyyən qədərdir. Hətta mən deyərdim ki, bu dünyadanın ən böyük gerçəkliliyi olan bəşər övladı da mütləq deyil. Bəşər övladından bu dünyaya qalan yeganə həqiqət – yalnız onun bütün hallarda mütləqliyə can atmasıdır, o reallığı bir yaşam kimi yaşamaq istəməsidir. Fikrimcə, yaşadığımız dünyadanın ən böyük həqiqətlərindən biri və bəlkə də, ən birincisi, bu dünyada çox şeylərin mütləq olmasına müünbit şərait yaratmayan inkar anlayışının hər bir məkanda mövcud olmasıdır. Bu dünyadanın ən böyük reallığı inkardır, inkar bu dünyadanın simvoludur. Tanınmış düşüncə adəmi, ədəbiyyatşunas Azər Turanın "XX əsr – Fəryadın metafizikası" kitabı bu mənəni ifadə edən yazılarla, esselərlə zəngindir. Mən belə düşünürəm ki, Azər Turan kitabında məhz bu böyük məqamı diqqət mərkəzinə çəkib, mütləq inkarı inkar etməkdən ötrü həmin esseləri yazıb, böyük bir yaradıcı missiyaya iddia edib (bu iddiyanı da gerçəkləşdirib).

Azər Turan həmin esse toplusunda bir tənqidçi kimi deyil, əsl düşüncə adəmi və ədəbiyyatşunas kimi mövqə sərgiləyib, esselərdə "tənqidçi" anlamından tamamilə kənarlaşaraq yazdığı mətnə fərqli və orijinal bir münasibət ortaya çıxarıb. Kitaba çox məzmunlu və intellektual giriş və ya ön söz yazan düşüncə adəmi Elnarə xanım Akimova esselərə yüksək mənada yanaşib, fərqləri, kitabda deyilənləri və deyilmək istənilənləri maraqlı,

professional bir şəkildə qruplaşdırıb. Məncə, Elnarə xanım kitabın mahiyyətini və bədii mənasını, bədii məziyyətini yaxşı sezdiyindən Azər Turanın qələmindən çıxan yazıları, esseləri yüksək səviyyədə dəyərləndirib. Akimova giriş sözündə nə artıq, nə də ki lazımsız, bədii mətnə xələl gətirən heç bir şeyin məzmuna, mahiyyətə çevrilmesinə imkan yaratmayıb. Azər Turanın qələminə bələd olduğumdan əvvəlcədən bildirim ki, o, heç nəyə ötəri münasibət bəsləmir, nəyə müraciət edirsə, həmin yazıya, mətnə həssas münasibət sərgiləyir. Azərbaycan ədəbiyyatında bədii mətnlərə geniş mənada müraciət edən çox elə qələm sahibi görməmişəm. Həmin yazarların yazılarında bütövlüyün olmamasının reallıqlarını hiss etmişəm. Çox güman ki, bu, o cür yolda olan həmin ədəbiyyatşunasların hələ də sovet anlamanın təfəkkürümüzdə yaratdığı məhdudluqdan qopmasından, yüksək təfəkkürə malik olmamasından irəli gəlir. Deyərdim ki, Azər Turan ilk yazılarından etibarən sovet təfəkkür tərzində qopmuş bir qələm sahibidir. Bəlkə də, elə bu cəhətinə görə o hər hansı bir yazı yazanda araşdırıldığı, incələdiyi mətnə dünya ədəbiyyatı kontekstində yanaşır və bu cür yazınlarda indiki dövr yazarlarımızın və həmçinin ötən yüzilliyin əvvəllərində olan yazarlarımızın bədii mətnlərinə, yazılarına o bucaq prizmasından münasibət göstərir. Düzünü qeyd edim ki, onun kitabda toplanmış esselərində yeni ədəbi faktların ortaya çıxarılması və həmin ger-

çəkiliyə dünya ədəbiyyatı konteksində münasibət göstərməsi təqdır etdiyim bir ədəbi addımdır. Bizim ədəbiyyatşunaslarımız öyrənib ki, hansısa Avropa və ya Amerika yazarısının bir romanını oxuyaq, o barədə böyük bir məqalə yazaq və bu manevr bucağında da hansısa Azərbaycan yaziçisininmi, şairininmi, düşüncə adaminınmı yazardıqlarına, yaratdıqlarına müraciət etməyək. Bəlkə də, kimsə deyər ki, indiyə kimi bizdə elə mətnlər yaradılmayıb, elə bir ədəbi fakt rast gəlinməyib. Mən qətiyyən belə deməzdim, bizdə elə məntlər, elə yazarlar yetərincədir və bizlər həmin mətnləri dünyada düzgün təbliğ etməyi öyrənməliyik, o ədəbi nümunələrimizə sahib çıxmaliyiq, indiki halda bizim ədəbiyyatşunaslarımız bunu öyrənməlidilər, nəhayət ki, məhdud düşüncə tərzindən qopmalıdır. "XX əsr – Fəryadın metafizikası" kitabında diqqəti cəlb edən bir esse var. O esseinin adı "Ceyms Coys və Əli bəy Hüseynzadə"dır. Həmin essedə Ceyms Coysun məşhur "Uliss" və Əli bəy Hüseynzadənin "Siyasəti-fürsət" yazısı araşdırılır və bu araşdırmadan məlum olur ki, Əli bəy Hüseynzadə "Siyasəti-fürsət" Ceyms Coysun "Ullis" romanından düz on iki il önce yazıb və çap etdirib. Azər Turan hər iki mətni müqayisəli araşdırarkən məlum olur ki, Hüseynzadənin "Siyasəti-fürsət" i səviyyəsinə və hansısa cəhətinə görə heç də Ceyms Coysun "Uliss" romanından geri deyil, əksinə, bir sıra bədii parametrlərinə görə ondan üstündür. Sadəcə olaraq, geniş təfəkkürə malik olub müqayisə apar malisan, Azər Turanın ədəbiyyatımızda istisna təşkil edən bu cəhəti mühüm və xüsusi yanaşmaya layiq olan cəhətdir. Mən tamamilə onunla razıyam və Azərbaycan ədəbi nümunələrinin dünya ədəbiyyatı konteksində incələnməsinin, araşdırılmasının tərafdarıyam. Mütləq mənada deyirəm ki, artıq Azərbaycan ədəbiyyatında çox ciddi nəşr, poeziya nümunələrinin olduğu ilə razılaşmaq lazımdır, hər bir ədəbiyyatşunas və düşüncə adamı bu məqamı mütləq nəzərində saxlamalıdır. İsa Muğannanın, Anarın, Elçinin, Sabir Əhmədlinin, Çingiz Hüseynovun, Rüstəm İbrahimbəyovun, Çingiz Abdullayevin, Seyran Səxavətin romanlarına çox qayğılı bir tərzdə münasibət göstərmək lazımdır və bu münasibət digər ədəbi nəsildən olan yazarlarımıza yazdıgı yazırlara da aid edilməlidir... İsa Hüseynovun "Məhsər", "İdeal" ro-

manları, Anarın "Ağ liman" povesti, "Yaxşı padşahın nağılı" və sair yazıları, Sabir Əhmədlinin "Toğana", "Yaşıl teatr", "Yasamal gölündə qayıqlar üzürdü" və sair romanları, Elçinin, Çingiz Hüseynovun, Yusif Səmədoğlu'nun, Rüstəm İbrahimbəyovun, Çingiz Abdullayevin, Seyran Səxavətin bir sıra roman və povestləri belə bədii mətnlərdəndir. Bu və digər nəsildən olan yazarlarımıza yaratdığı nəşr nümunələri və həmçinin Azərbaycan ədəbiyyatına keçən yüzilliyinin sonunda gəlmiş yaziçi və şairlərin yazıları hər bir ədəbiyyatşunasına imkan və əsas yaradır ki, onlar həmin yazarların yaradıcılığını dünya ədəbiyyatı konteksində incələsinlər, araşdırınsınlar... Bir nüansı da sizə bildirim ki, bu məqam artıq intellektual çevrədə də qəbul edilməkdədir. Azər Turanın bir çox esseləri mahiyət və bədii səviyyəsinə görə Avropa ədəbiyyatının indiki dövründə mövcud olan, məşhur fransız yaziçisi və esseisti Mişel Uelbekin esseləri ilə müqayisə edilməyə laiyqidir. Bildiyiniz kimi, Mişel Uelbek əsasən utopik romanları və esseləri ilə məşhurdur. Düzdür, onu bir utopik romanına görə müsəlman dünyasına antisimpatiyası olan şəxs kimi dəyərləndirirlər, belə tanıdlırlar, guya o, düşüncə tərzinə görə konservatorudur. Məncə, qətiyyən belə deyil. Yازılarda xristian dünyasındaki demoqrafik, mənəvi tənəzzül məsələlərini araşdırması və bu araşdırmları apararkən müsəlman obrazından istifadə etməsi ona belə bir münasibət yaradıb, sadəcə olaraq, o, həmin romanında hər şeyi düz görüb və yazıb, yəni artıq o xristian dünyasının demoqrafik və mənəvi tənəzzülini görür, bundan yazır. Həm ədəbiyyat, həm də elm sahəsində nüfuzlu Nobel mükafatının iki türkə təqdim edilməsi, Böyük Britaniyanın baş nazirinin türk mən-

şeli olması, Amerikada iki müselman qadının konqresmen seçilməsi və türk, islam dünyasından yetərincə güclü yazarların meydana çıxmazı, o yazarların dünyaca məşhur olması Uelbekin narahatlığının ciddi olmasını göstərir. Sadəcə olaraq, o, bu məsələni bir yazıçı kimi gündəmə gətirib ki, başqları da bu məqamın ciddiliyini qəbul etsin, bununla belə, deyim ki, onun esselərində hansıa irqə mənsub olmaq məsələsi diqqət mərkəzinə çəkilməyib, o, esselərində yalnız mənəvi məsələlərlə əlaqəli araştırma aparır. Azər Turan da türklüyü ilə qürur duyan bir yazardır. Mişel Uelbeklə onun yazıları arasında çox fikir ortaqlığı var. Mişel Uelbek hər bir yazısını xristian təfəkküründən, təxəyyülündən keçirərək yazır, Azər Turan da əksər esselərini türkçülüyü libe-rəl dəyərlərinin təfəkküründən, təxəyyülündən keçirərək yazır. Bununla belə, bu iki yazar hər bir halda varlıqlarını hifz etməyi bacarırlar, inandıqlarında ifrata varmırlar, yəni yazılarında ideolo-giyani mütləqliyə çevirmirlər. Azər Turanın “XX əsr – Fəryadın metafizikası” kitabındaki esselər-də sosial mahiyyətli heç bir gerçəklilik mövcud deyil, əgər hansıa essedə sosial yönümlü bir anlam varsa, o da birbaşa qlobal reallığın ifadəsidir. Mişel Uelbekin də esselərində hər hansı sosial yönümlü bir məqama rast gəlinəndə həmin anlam mütləq sonda qlobal bir mövcudluq predmetini ifadə edilməyə yönəldilir. Azər Turanın essellə-rində türkçülüyü mahiyyətinin bədii tərəfləri dərin incələmədən keçirilir və həmin incələmədə də türkçülüyü ideoloji tərəfləri deyil, məhz dünyəvi tərəfləri diqqət mərkəzinə çəkilir. Mişel Uelbekin yazılarında da xristianlığın ən adı və dünyəvi tərəfləri haqqında söhbət gedərkən bu dünyəvilik prinsipləri mövcudluğunu qoruyur, o, esselərində oxuculara aqressivliyi deyil, dünyəviliyi təlqin edir, məncə, dünyadakı bütün yazarlar dinə və ideoloji məqamlara bu prinsiplərlə yanaşsa, o halda yaşadığımız dünyada hansıa dinlərin mənfi mənadakı qarşılaşmasını, qarşıdurmasını deyil, qarşılıqlı çulgalışmasını, qarşılıqlı dözümlülüyü-nü görərik, yəni hər bir halda bəşər övladlarının yaxşı mənadakı mütləqliyinin qlobal nəticəsinin gerçəkləyini yaşamış olarıq. Azər Turanın esselə-rində (mədəniyyətlərin inkarının) inkarı mütləqdir, o, bəşər övladının inkarını hansıa mövcudluq üslundə görmür, göstərir ki, əslində ən böyük da-

ğıdıcı anlayışda da bəşəri anlam tapmaq olar, bundan ötrü hər bir bədii və yaşam anlamında inkarın mənfi tərəfini sezməklə bərabər, fövqəlkultun mütləqliyini görmək lazımdır. Axı hər bir inkarın fövqündə də bir inkar durur, yəni inkarın elə tə-rəfləri var ki, o nüansların fərqliliyi fövqəlyasa-mın prinsiplərinə əsaslanır, təəssüf ki, hələ də bu dünyada dünyəviliyi həmişəlik təmin edən fəlsəfi sistem tapılmayıb, yaxud hələ ki, elə bir fikir və düşüncə tərzinin təməlləri ortada görünmür (Sufilikdə belə prinsiplərdən danışılır və məncə, dünyada mütləq bir yaşamı təmin etmək baxımdan o fəlsəfi sistemdən çox yaxşı şeylər mənim-səmək olar). Azər Turanın “XX əsr – Fəryadın metafizikası” kitabında toplanmış bir çox esselər-də cəmiyyətimizdə, ədəbiyyatımızda bir sıra mə-sələlərə məsuliyyətli münasibət var. Nə yazırsa və nədən yazırsa, o mətndə Azər Turan nəfəsi, üslubu və fikirləri var. Ədəbiyyatda elə yazarlar var ki, o bir müddət öncə yazılmış fikrini sonradan yazdığı yazıda inkar edir, yəni o dəyişkən, olduq-ca ziddiyyətli bir mövqe sərgiləyir, Azər Turan elə müəlliflərdən deyil, o əvvəlcə nə yazırsa, həmin fikrinin üstündən xətt çəkmir, əksinə, həmin şe-yin, yəni mövzunun heç kimə görünməyən tərəf-lərini araşdırır ədəbiyyata və düşüncə dünyamıza gətirir. Ədəbiyyatda ziddiyyət məsələsi vacibdir, bunu mən də inkar etmirəm. Azər Turanda da bu cür ziddiyyətli məqamlar mövcuddur, bununla bə-həm, o, həmin ziddiyyətləri yazılarında elə bir üsulda gerçəkləşdirir ki, həmin mühüm ziddiyyət nəyinsə, hansıa fikrin mahiyyətinin açılmamasına səbəb olmur, əksinə, onun yazılarındakı, esselərindəki hər bir ziddiyət hansıa bir fikrin aydınlaşmasına gətirib çıxarır. Məsələn, Azər Turanın mənim çox bəyəndiyim bir essesinə diqqət yetirək, həmin essedə söhbət modern, anlayışı ilə modernizm anamlarının həm hərfi, həm də fikri fərqindən gedir, o həmin ifadələri eyni məkanda qarşı-qarşıya gətirərək, gerçəkliliklərin məqamını açıqlayır. Onun Azərbaycan ədəbiyyatındaki ye-rindən danışır və həmin məqamın Azərbaycana gəlişini Əli bəy Hüseynzadənin adı ilə bağlayır. Həm də qeyd edir ki, “Türk şeirində modernizm XX yüzilliyin iyirminci illərində etibarən gənc Nəcib Fazılın yaradıcılığı ilə gəlisməyə başlayır”. Gördüyünüz kimi, Azər Turan heç nəyə dar çərçivədə maraq göstərmir, nəyi yazırsa-yazsın,

toxunduğu məsələlərə türk dünyası daxilində, dünya ədəbi fikrinin müstəvisində münasibət sərgiləyir, yəni ədəbi mətnlərin hamısını müqayisəli bir formada oxucuya təqdim edir, sezilməyən fərqi göstərir. Oxucusuna təlqin edir ki, əgər bir qədər dərindən düşünsək, görərik ki, bizim və həmçinin dünyanın mövcudluğunu bir-birimizə münasibətdən çox asılıdır, bizlər birmənalı formada bir-birimizi inkar etməkdən çəkinməliyik. Ən əsası da, bir-birimizə layiq olan məxsusiliyi yaşamalıyıq. O halda hər şey bütün məkanlarda eyni bir tərzdə və müxtəlif formlarda məzmunumuza çevrilə bilər, bizim dünyaya baxış formamızı müəyyənləşdirir. Müəllif modernlə modernizm anlayışlarının fərqini araşdırarkən onun Azərbaycan və türk dünyasındaki yerini, zamanını müəyyənləşdirir, belə bir fikri qeyd edir ki, əslində modern və modernizm anlayışı fəlsəfi məzmunda bir ədəbi, zaman tərzi kimi qavranmalıdır...

Azər Turanın bir çox esselərinin türk dünyası ilə əlaqəsi inkaredilməzdır, onun hər bir essesində türk dünyası ilə əlaqəsi olan hansısa fikrə və yaxud ədəbi faktə rast gəlirik, bu esselərin prinsipləri geniş anlamın üzərində gerçəkləşdirilir, hər bir ədəbi rakursa həm türk dünyasının, həm də dünyanın ədəbi sistemləri üzərində münasibət bildirir. Müəllif esselərində inkarçılığa da şərait yaradır ki, həmin inkarın mahiyyəti hansısa cılız bir fikrə əsaslanmasın, yəni inkar anlayışının reallığı o anamları inkar edərkən həmin anamlar və anlayışlar hansısa mənasızlığın predmeti olmasın, o, bütün hallarda yaşamının fövqəlliyyində məkanlaşın. Azər Turan türkçülüyü bir mütləq kimi seçməsinə baxmayaraq, o ətrafda söhbət apararkən məhşur fransız şairi Şarl Bodlerin poeziyasına da müraciət edir, onun dövründəki “izmi” araşdırarkən müasir dünya ədəbiyyatının mistik bir çevrəyə meyillənməsini də diqqətindən kənar da saxlamır, həmin məqamı bir gerçəklilik kimi yaşayaraq, fəlsəfi fikirlərlə düşüncələrini əsaslandırır. Müəllif mistik ədəbiyyat anlayışına müraciət edərkən belə bir mühüm məqamı önə çəkir ki, əslində mistik yaşam və ya mistika anlayışı fiziki anlam kimi bu dünyanın əsas yaşam anlamından biridir, sadəcə olaraq, bizlərin inkişafı əvvəlcədən, bəlkə də, düşünülmədən fiziki reallığın prinsipləri əsasında qurulduğundan biz har-

dasa mistika anlamına yad münasibət bəsləyirik. Belə zənn edirik ki, əgər biz bu dünyadakı yaşayışımızda yalnız mistika anlayışına meyl etsək, o halda çox yanlış bir səmtə gedəcəyik, mənəvi inkişaf tempindən kənarlaşacaqıq... Azər Turan göstərir ki, bu, qətiyyən belə deyil, əgər bizlər yaşayışımızda mistika anlayışının mahiyyətinə varsaq, ola bilər ki, biz həmin reallığı öyrənməklə böyük, həmçinin çox mükəmməl bir yaşayışın əsaslarını öyrənmiş olarıq. Əgər bizlər mistika anlayışına bu cür münasibət göstərsək, ömrümüzə rəngarənglik, ən əsası da, mükəmməllik gətirərik. Məncə, “XX əsr – Fəryadın metafizikası” kitabında toplanmış esselərin bir mənası da belədir ki, əgər biz bir yaşam gerçəkliyi kimi fiziki gerçəkliyi seçmişiksə və bu reallıqda kifayət qədər vaxt keçsə də, istədiyimiz inkişafı görmürükəsə, onda niyə bu cür aşkar fərqli nəticəsini görmək istəmirik? Bu kitabda bütün bunların cavabı, yəni dünyanın o, cür axardan aralanması məsələsi onun poeziyaya aid olan esselərində daha çox qabardılır, o türk dünyasının poeziyasının incəliklərinə bələddir və bu bilgi Nazim Hikmətin, Orxan Vəlinin, Cemal Süreyanın, Cahid Sıtkı Tarancının yaradıcılığına münasibətdə özünü daha çox göstərir. Müəllif həmin şairlərin yaradıcılığına müraciət edərkən onların yaşadığı dövrü, o zamankı mənəvi ab-havanı elə ustalıqla təsvir edir ki, istər-istəməz varlığını o vaxtin içində hiss edir-sən, o dövrdə yaranmış güclü və nəhəng poeziyanın mütləq mənada sənin olduğuna inanırsan. Bir məqamı da qeyd edim ki, Azər Turan “İki Çingiz” essesində Çingiz Aytmatovun və Çingiz Dağçının yaradıcılığını incəliyərkən həmin yazarların mövcudluq və yaşam prinsiplərini professionallıqla əsaslandırır.

Kitabda təqdim edilmiş “İslamda Modernizə” essesi də olduqca dəqiqliklə işlənilib, həmin essedə istədiyin ədəbi prinsiplərin təsnifatı ustalıqla sıralanıb ki, esseni oxuyarkən həm mənəvi, həm ruhi baxımdan varlığının bütövləşməsini Allahın yaratdığı mükəmməl reallılarda hiss edir-sən. Azər Turanın “XX əsr – Fəryadın metafizikası” kitabındaki esselər bir-birini həm məzmunca, həm də mahiyyətcə tamamlayır. Müəllif bu kitabda nə istəyirsə, onu deməyi bacarib...

İbrahim İBRAHİMLİ

Aytac SAHƏD

ELLADA

- Niyə belə gec gəldin?

- İşimiz uzun çəkdi. Mebellərin yerini dəyişməli olduq. Sonradan fikirləşdim ki, beşik pəncərəyə çox yaxın olsa, uşaqa soyuq olar, ona görə yerini dəyişdik. Sən yaxşısan?

- Bizim niyə uşağımız olmadı? - Samirin ağarmış saçlarına baxanda onun beşik arxasında qəçmaq üçün çox gecikdiyini düşündüb qeyri-ixtiyari bu sözləri dedi.

Samir öncə duruxub heç nə demədi, amma bilirdi ki, indi Elladanın əlini tutmasa, sonra onun göz yaşlarını silməli olacaq. Ətrafa göz gəzdirdi, dəhlizdə tanış adam olmadığına əmin olduqdan sonra arvadının yanında oturub, əlini ovcuna aldı:

- Yenə başladığ da! Deyirəm, eyni şeyləri nə qədər danışmaq olar axı?! Bircə uşaq tez doğulsayıdı, bu mövzunu daha açmazdin. Bax, o uşaq bizimdi. Mən o qədər ailələr tanıyıram, uşaqla ana-atanın damarlarında eyni qan axmasa da, xoşbəxtirlər. Mənim üçün bunun bir fərqi yoxdu. Guya uşaq xəstəxanada səhv düşsə, kim nə bilər? Doğma uşaqları kimi böyüdərlər.

Sonuncu zarafatının mənasız səsləndiyini özü də hiss etdi, amma Elladanın fikri onda deyildi. Artıq qəlbinin dərinliyindəki ağrını təsəllilərlə boyamaqdan yorulmuşdu. Sakitcə başını Samirin çiyninə qoyub gözlərini yumdu. İkisi də həmin an heç nə danışmaq istəmir, saniyələri iplə çəkirdilər. Bayaqqdan Elladanın əlində saxladığı balaca bantı görən Samir, nə-hayət, bu cansıxıcı sükutu pozmaq üçün bəhanə tapıb dedi:

- Bu bant nədi?

Ellada bantı ona uzadaraq gülümsədi:

- Bu bantı neçə il bundan qabaq almışdım. Həmişə şagirdlərin ağ bantlarına baxıb elə həsəd aparırdım ki, görəsən, mən də nə vaxtsa qızımın saçlarına bu bantı vura biləcəmmi? Təsəvvür edirsən, mənim də qızım olacaq, onun saçının ucuna bu bantı vuracam. Elə bil yuxudayam, saatlar keçmək bilmir.

- Dəhşətsən e, vallah! Uşağın saçlarının bu banta gəlməsinə bir əsr var. Səndən olsa, uşağı bu dəqiqə məktəbə yazdırarsan, - deyəndə hər ikisi güldü.

Həqiqətən də, Ellada indi anlayırdı ki, ömür boyu bu uşağı necə gözləyib. Ellada və Samir on beş il idи evliyidilər. Xoşbəxt olmaq üçün Tanrı onlardan heç nəyi əsirgəməmişdi. Evliliklərinin ilk illəri xoşbəxt sabaha daha yaxın keçir, bir gün uşaq səsinə oyanacaqlarının xəyalı ilə yaşayırdılar. İllər təkcə xatırələrə çevriləmir, həm də onları bu xəyaldan uzaq salırırdı. Günlər ümidlərin qəsdinə durduqca bu ağrı Elladanı daha çox incirdi. Bunun səbəbi təkcə onun həssaslığı, qadın təbiətindəki analıq ehtiyacı deyildi. O, müəllimə idi. Hər dəfə körpə uşaqları gördükcə, az qala, hər şagirdinin anası olmayı arzulayırdı. Məhz uşaqlara sevgisindən müəllimə olmuşdu.

Samir polis olduğu üçün tez-tez canilərlə rastlaşmalı olurdu. Günahsız valideynlərin göz yaşlarını, saatlarla ziyarət növbəsində necə dayandıqlarını görür, "Belə övladım olmaqdansa, olmasa, yaxşıdı" – deyib özünü təsəlli edirdi. Elladanın belə bir təsəllisi yox idi. Bəlkə də, o, canilərin əlindən tutub ilk hərfi yazdırırdı, amma o, həmin caninin bıçaq yox, qələm tutacağına ümid edirdi. Onu incidən də bu idı. Nə ərinə, nə işinə olan sevgisi onu, ən gözəl günlərində belə, uşaq oyuncağına baxıb ağlamaqdan saxlaya bilmirdi. Ancaq son aylar Ellada oyuncاقlara baxıb ağlamır, onları bu gecə doğulmali olan qızı üçün alırdı. Belə ki, onun bacısı üç qızdan sonra dördüncü uşağından da qız olduğunu öyrənəndə uşağı tələf etmək istəyirdi. Bilirdi ki, əri dördüncü qızı istəməyəcək. Amma Ellada ona mane oldu. Bacısının bütün müalicə xərclərini üzərinə götürüb uşağı ondan istəyəndə, bacısı razılaşdı. O gündən sonra həyatı bu balaca ümidi işığına büründü. Ana olmayı sevinci ilə bəzən uşağıın bətnində olmadığını belə unudurdu. Deməli, bu gecə Ellada xala yox, ana olacaqdı. O, son ayları bu ümidlə yaşıyır, qızını qucağına alacağı günü səbirsizliklə gözləyirdi. Nəhayət, o an gəldi...

Tibb bacısı dəhlizdə oturub xəyallar quran bu cütlüyü yaxınlaşış xəstəni doğum şöbəsinə apardıqlarını deyəndə, onlar əməliyyat otağının qarşısında idilər. Səhər saat yeddiyə işləyirdi. Şəhərin qaranlığı yavaş-yavaş günəşə təslim olurdu. Amma günəş bu gün buludların arasından çıxmaga, xəstəxana dəhlizinin pəncərələrindən baxmağa utanırdı. Elladanın yaşaran gözlərinə düşməyə utanırdı. Axı onun ağladığını heç kim görməməli idi.

...İllik dəfə uşağı qucağına alan Könülün həyəcandan əlləri titrəyirdi. Körpənin boynunu

qoxlayıb, əllərindən öpdü. Qızlarını da ilk dəfə qucağına alanda birinci işi boyunlarını iyləmək olmuşdu. Artıq dördüncü dəfə ana olsa da, bu dəfə keçirdiyi hissələr tamam fərqli idi. Uşağı bağıra basaraq bir anlıq hər şeyi unudub, ana olmayı sevincini yaşayanda Elladanın asta səsle:

– Elə et, oyanmasın. İndi birtəhər yatızmışam, – deməsi onu, sanki yuxudan ayıltdı.

Bir anlıq hər şeyi unutduğunu anladı. Anladı ki, Ellada olmasayı, bu uşaq doğulmayacaqdı. Axı bu uşağı özü öldürmək istəyirdi. Aborta getmək istədiyini xatırlayanda ürəyi sıxıldı. Uşağın məsum sifətinə baxmaqdan çəkinib gözlərini Elladanın gözlərinə zillədi. Bu gözlərdə kədər, bir az da ümid vardi. Bu baxışları da yaxşı tanıyırı, kədəri də. Axırıncı dəfə Elladanın gözlərində belə bir kədəri ona heç vaxt ana ola bilməyəcəyi deyiləndə görmüşdü. Ümidi isə uşağıni ona verəcəyini deyəndə. Öz-özünə, "Ay mənim bəxtsiz bacım! Axı indi mən başıma haranın daşını salım? Uşağı sənə necə verim? Axı bu, həmişə sən ağlayanda dayana bilməyib oynamaya verdiyim gəlinciyim deyil" – dedi. İndi verəcəyi qərarla ya yaxşı ana olacaqdı, ya da yaxşı bacı. Ən pisi də o idi ki, o, bu qərarı tək verə bilməzdi. Ümumiyyətlə, o, əri Yusifdən icazəsiz bir addım ata bilməzdi. Yusifin qərarı isə bəlli idi. Uşaq qız yox, oğlan doğulmuşdu. Bu oğlan uşağının yolunu Yusif neçə illərdi ki, gözləyirdi. Elladanı da ən çox bu qorxudurdu. Könülün əməliyyatı ağır keçdiyinə, əri Yusif isə hələ xaricdən gəlib çıxmadığına görə uşağı bir neçə gün o baxmışdı. Bu günlərdə Ellada uşağı, həqiqətən, ana olmuş, körpəyə çox bağlanmışdı. Ancaq uşağın oğlan olması hər şeyi həll edirdi. Özü də başa düşürdü ki, bacısının ailəsi bu uşağın yolunu neçə illərdi gözləyir. Bir tərəfdən də qəlbinin dərinliyində "Axı mən olmasam, bu uşağı qız bilib tələf edəcəkdilər" düşüncəsinə qorxaq bir ümid bəsləyirdi. Amma Könülün uşağı necə bağıra basığını görəndə bu ümidindən utandı. Könül də çox utanırdı. Heç biri heç nə demirdi. Guya bu sükkutun səbəbi uşağın yatması imiş kimi ikisi də gah uşağı, gah da bir-birinə baxırdı. Əslində iki-sini də eyni sual düşündürürdü: bu uşaq onlardan hansına ana, hansına xala deyəcək? Nəhayət, Yusifin dəhlizdən gələn səsi bu dəhşətli sükütu pozaraq hər şeyə nöqtə qoydu:

– Oğul atası olmuşam e, oğul atası!

Firuz MUSTAFA

ZƏNGİN

yaradıcılıq yolу

Xalq yaziçisi Elçinin yaradıcılığında intertekstual əlaqələr

...Ədəbiyyat – həm də üslubi rəngarəngliyin, daha doğrusu, müxtəlif üslubların məcmusudur. Yaziçi öz üslubunu "yaradıb" formalaşdırıb bilmirsə, polifonik ədəbi "orkestr"də onun "solo"su eşidilmirsə, böyük ədəbiyyat və ciddi ədəbi sima haqqında söhbət gedə bilməz. Elçin öz üslubu, öz ifadə və təhkiyə tərzi olan yaziçıdır. Əgər belə demək caizsə, o, yaziçı stilistidir.

Əsl ədəbiyyat həm də mövzuların rəngarəngliyi, çeşidli hadisələrə müxtəlif bucaqlar altında baxmağın bədii-estetik formalarından biri, habelə sözün müəyyən mənasında, ədəbi iddiası olan adamın öz mövzu "monopoliyası"na malik olması deməkdir. Elçin "öz mövzusu" olan yaziçıdır. Onun ədəbi personajlarının – qəhrəmanlarının əksəriyyəti heç də böyük xarüqələr yaranan "qəhrəmanlar"

deyil. Lakin bu "qəhrəman" olmayan (və ya ola bilməyən) qəhrəmanlar (obrazlar) məhz Elçinin təqdimatında orijinal təsir bağışlayır. Doğrudur, ədəbi təsərrüfatda Elçinə qədər də həmin obrazlara, bir az da başqa cür desək, həmin qəhrəmanlara müraciət edilib. Lakin etiraf etmək lazımdır ki, bu cür "qəhrəman"ların əksəriyyəti o vaxtacan başqa "platforma" və ampluada təqdim olunub; belə ki, qəzet-jurnal səhifələrində, ekran-efir dalğalarında, məsələn, "aerodrom" keşkəli mirzoppalar, mirzağalar, baladadaşlar uzun illər tənqid və istehza hədəfinə çevrilib. Məhz Elçinin təqdimatında oxucu bu "antiqəhrəmanlar"ı yeni rakursdan seyr etmək, onlarla yaxın(dan) tanış olmaq imkanı əldə edib. Və əgər bu cür ifadə etmək təbiri-caizsə, bir çox ənənəvi "mənfi qəhrəmanları" Elçin ədəbiyyata təzə "xasiyyət-

namə" ilə təqdim edib; yazıçı özünün bir vaxtlar ittiham olunan, "təqib olunan" qəhrəmanlarına qeyd-şərtsiz "ədəbi reabilitasiya" verib.

Ədəbiyyat - həyatın bədii inikası deməkdir. Elçinin qəhrəmanları (hətta mifoloji və ya tarixi personajları belə) diri, canlı və həyatıdır.

Elçinin ayrı-ayrı əsərləri haqqında ədəbi tənqiddə vaxtaşırı söhbət açılıb. Mən bu müxtəsər yazıda yazıçının yaradıcılığının yalnız ümumi məziyyətlərinə toxunaraq qısaca onu deyə bilərəm ki, Elçin öz dəst-xətti, öz mövzusu, öz qəhrəmanları, öz stixiyası və özünəməxsus ədəbi arqumentləri olan yazıçıdır. Onun roman, povest, hekayə, esse, dram və oçerkləri bir sıra dillərə tərcümə olunub, müxtəlif məmləkətlərdə çap edilib.

Elçin həm də ədəbi prosesi (geniş spektrdə) diqqətlə izləyən tənqidçidir. Əgər o, bədii əsərlərində hadisələrin "induktiv tədqiqinə" daha çox diqqət yetirirsə, ədəbiyyatşunaslığa aid əsərlərində "deduktiv təhlilə" üstünlük verir. O, bədii yazılarında "detallarla", elmi-tədqiqat xarakterli əsərlərində isə paradigmalarla "danışmağı" sevir.

Və kiçik bir haşıyə (xatirə):

1978-ci ildə mən Uzaq Şərqdə, Vladivostok şəhəri yaxınlığındakı hərbi hissələrdən birində - tank alayında xidmət edirdim. Həmin ilin qışında xəstələnib hospitala düşmüştüm. Məni müalicə edən zabit-həkim həm də ziyali bir adam idi; ədəbiyyatla ciddi maraqlanırdı. Amma ən çox oxuduğu rus klassikləri idi. Mən onunla tez-tez mübahisə etməli olurdum. Məsələ burasında idi ki, həkimin digər xalqlar, o cümlədən Azərbaycan xalqı və onun ədəbiyyatı haqqında təsəvvürü sıfır bərabər idi.

Mən müalicə olunduğum müddət ərzində həkim "dostum" a ədəbiyyatımız barədə xeyli informasiya verməli oldum. Hospitalın kitabxanasından əldə etdiyim (rus dilində çap olunmuş) kitabları - Mirzə Cəlilin, Yusif Vəzir Çəmənzəminlinin, Mirzə İbrahimovun, İsmayılov Şıxlının əsərlərini az qala zorla ona oxutdurur, rəyini öyrənmək istəyirdim. Elə həmin günlərdə "Yunost" jurnalının bir sayı əlimə keçdi; orada Elçinin "Gümüşü furqon" («Серебристый фургон») əsəri çap olunmuşdu. Səhv

etmirəmsə, orijinalda vaxtilə "Bir görüşün tarixçəsi" adı ilə çap edilmiş həmin povesti də hospitaldakı "ədəbiyyat aşığı" nə oxutdurdu. Əsər zabit-həkimin xoşuna gəlmışdı. Hətta, özünün dediyinə görə, həkimlərin "beş-dəqiqəlik" yüksəncəndə fürsət tapıb təzəlikcə tanış olmağa başladığı Azərbaycan ədəbiyyatı və o cümlədən, adını ilk dəfə eşitdiyi yazıçı Elçinin Moskvada "Yunost" jurnalında çap olmuş yeni əsəri barədə xoş təessüratını bildirmişdi.

...Bəzən sənət əsəri böyük bir təbliğat maşınının görə bilmədiyi işi görür. Elə sənətin bir məziyyəti də bundan ibarətdir.

Biz iki epoxanın qoşağında yaşayan yazıçıya yeni yaradıcılıq sevincləri arzu edirik.

May 2003

...On beş il öncə yazılmış bu müxtəsər qeydlərə onu da əlavə etmək olar ki, bu ötən zaman ərzində Elçinin qələmə aldığı bir sıra ciddi elmi-nəzəri yazılar, habelə dram və nəşr əsərləri ədəbi mühitin diqqət mərkəzində olmuşdur.

Sual yaranır: yazıçının yaradıcılığında diqqəti cəlb edən başlıca cəhətləri necə səciyyələndirmək olar? Əlbəttə, bu məsələ barədə konkret kanon və reseptlər çərçivəsində iddialar yürütülmək bir qədər çətin olardı.

İndiki halda onu demək olar ki, yazıçının müraciət etdiyi mövzular və eləcə də obrazlar mif, tarix və müasirlik kontekstində boy verməkdədir. Və bu cəhətlərin konstruktiv mahiyətindən çıxış edərək Elçinin yaradıcılıq nümunələrini də məhz həmin adekvat prinsiplər müstəvisində - neomifoloji, realist və postrealist əsərlər kimi nəzərdən keçirmək olar.

Son illərdə linqvistikada geniş işlədilən bir termin artıq tənqid və ədəbiyyatşunaslıqda da özünə möhkəm yer tutmaqdadır. Bu, "intertekst" və ya "intertekstuallıq" istilahıdır. Adından göründüyü kimi, bu anlayışın alt qatında "gizlənmiş" bir mətn (tekst) və dialoq anlayışı aydın sezilməkdədir. Bəli, burada həm müxtəlif üsluba malik yaradıcı adamların ortaya qoyduğu mətnlərin, həm də müəllifi

konkret şəkildə bəlli olmayan əsərlərlə konkret müəllif tekstlərinin “səsləşməsindən” söhbət gedir. Bu mənada “intertekstuallıq” təkcə bədii deyil, həm də elmi əsərlərdə özünü büruzə verməkdədir.

Bəs Elçinin yaradıcılığında bu “dialoqun” (başqa sözlə, “intertekstuallığın”) kökünü hansı mətnlərdə axtarmaq olar? Mən bu kiçik qeydlərdə yalnız onu deyə bilərəm ki, intertekst Elçin yaradıcılığının bütün mərhələlərində özünü göstərmişdir. Onun təkcə təsvir etdiyi hadisə və qəhrəmanlar deyil, zamanlar və məkanlar da biri digəri ilə dialektik bağlılığa malik fenomenlər kimi diqqəti çəkir.

Elçinin realist planda qələmə aldığı obrazlar kimlərdir? Bunlar ilk növbədə məhdud, “kameratik” mühitdə böyük “kiçik adamlardır”. Yaziçi özünün bu “adi” qəhrəmanlarını sanki mikroskop altında öyrənir və təqdim edir.

Yaziçinin tarixi-mifoloji planda qələmə aldığı əsərlərin qəhrəmanları isə “kiçik adamlar”dan fərqli olaraq, nəsillərə zaman-zaman tarixin və yaddaşın nəhəng simaları kimi təqdim olunmuş persona və personajlardır.

İntertekstuallıq prizmasından yanaşdıqda qəribə nəticələrə gəlib çıxırıq. Sən demə, mətnlər arasındaki “səsləşmə” və ya “dialoq” u bütün hallarda “yad ədəbi qütbələr” arasında axtarmaq işin yalnız bir tərəfidir. Bu mənada Elçinin tarixi və müasir mövzularda qələmə aldığı mətnlərdə kifayət qədər assosiotiv, yəni “intertekstual momentlər” tapmaq mümkündür.

Geniş oxucu auditoriyasının mühüm kəsimi Elçinin “Mahmud və Məryəm”, “Ağ dəvə”, “Ölüm hökmü”, “Qətl günü”, “Baş” romanları ilə tanışdır. Əgər yazıçı, bayaq dediyimiz kimi, öz realist qəhrəmanlarını “mikroskop altında” təqdim edirsə, postrealist qəhrəmanlarını sanki “teleskopla” müşahidə edir və buradaca xatırlatmayı vacib bilirəm ki, Elçinin “Teleskop” adlı pyesi də vardır.

Təkcə oxocular deyil, elə peşəkar ədəbiyyatşunaslar da həmin əsərlərin janrinin müəyyənləşdirilməsi zəminində müəyyən mübahisələrin şahididir. Hər bir istedadlı yazıçı həm də istedadlı oxucudur desək, zənnimcə, səhv etmərik. Bu mənada Elçin dünya ədəbiyyatına yaxından bələd olan, geniş mütalieli bir sənətkardır. İndiyəcən onun tarixi-mifoloji

planda yazılmış əsərlərinin üslub və janr xüsusiyyətləri barədə bir sıra mülahizələr söylənmişdir. Əlbəttə, bu əsərlərdə realizm və postrealizm, modernizm, mifoloji və neomi-foloji elementlər tapmaq mümkündür. Və burada, yeri gəlmışkən, bir nüansa toxunmaq istəyirəm: yazıçı, hətta elmi-nəzəri cəhətdən ən hazırlıqlı yazıçı belə öz yazdıqlarının estetik mahiyyətini tam dolğunluğu ilə açmağa qadir deyildir. Bunun üçün daim “yad göz”ə, “yad baxış” a ehtiyac duyulur. Bu da təbii bir haldır. Heç bir halda heç bir normal yazıçı əlinə qələm alarkən əsərinin hansı janrda, hansı üslubda və ya hansı metodoloji prinsiplər əsasında yazılıcağını əvvəlcədən müəyyən edə, “dəqiqləşdirə” bilməz. Klassiklərin bir çoxunun haqlı olaraq dedikləri kimi, üslub və janr – elə yazıçının özü deməkdir. Bu mənada hər bir qələm əhlinin, eləcə də Elçinin əsərlərinin janr və üslub xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmək məhz ədəbiyyatşunaslığın və ədəbiyyatçıların borcudur.

Elçinin yuxarıda adı çəkilən romanları barədə fikir söyləyən ədəbiyyatçılar bir çox hallarda həmin əsərləri polifonik əsərlər qısmını aid edirlər. İncəsənət və mədəniyyət nəzəriyyəcisi Mixail Baxtin vaxtilə Tolstoy və Dostoyevski yaradıcılığından söhbət açarkən birincini daha çox monoloji, ikincini isə polifonik romanlar müəllifi kimi xarakterizə edirdi. Özlüyündə maraqlı yanaşmadır. Amma hesab edirəm ki, üslubları bir-birindən kəskin şəkildə fərqlənən hər iki dahi sənətkarın yaradıcılığında kifayət qədər “ümumi cəhətlər”, “səsləşmələr” də tapmaq mümkündür.

Bəli, bir qədər əvvəl başlanan söhbətə qayıdaraq bunu da demək olar ki, intertekstuallıq bütün əsərləri boyu Elçin yaradıcılığını izləmişdir. Həm də bu “dialoq” təkcə mövcud mətnlər, hadisələr və qəhrəmanlar arasında baş vermir. Əsl yazıçı həm də öz yaratdığı obrazlarla daim təmasda olur, onlarla mübahisə edir, onların fikirlərini təqrid, təkzib və ya təsdiq edir. Hesab edirəm ki, məhz bu cəhət də yazıçı ilə obraz arasındaki intertekstual əlaqə, rabitə və bağlara aid edilə biləcək bir fenomendir.

Sözümüz sonunda həyat və yaradıcılığının ən məhsuldar dövrünü yaşayan Xalq yazıçısı Elçinə möhkəm can sağlığı arzu edirəm.

İlqar ƏQLİKƏM

Kömək eylə...
 Getmə gözlərimdən, getmə əzizim,
 Gözlərim yol çəkir, qal kömək eylə.
 Əlim aşağıdır, qəlbə satıram,
 Cox da baha deyil, al kömək eylə...

Ruhum ac olsa da qəlbim tox mənim,
 Günahım ömrümdən deyil Cox mənim.
 Havalər soyuyub şərfim yox mənim,
 Qolları boynuma sal kömək eylə.

Mənə soyuq dəyib xəstələnmışəm,
 Səndən soyumuşam, eşq dilənmişəm...
 Həkim bal yazıbdı, kimə demişəm?
 Bir sənsən dodağı bal kömək eylə...

MƏNİ BAĞIŞLA

Gözlərinə baxdım, gözlərindən uzağam,
 Aradabir yuxuna gəlsəm, məni bağışla.
 Bir ürəkdə iki ad yaza bilər duyğular,
 İstəyərək adını silsəm, məni bağışla.

Xatırənə bürünüm, nə dəyişər? Heç bir şey.
 Acsan, toxsan, nə bilim? Qaniçənsən, iç bir şey.
 Neçə illik sakinsən, hüququn var seç bir şey,
 Al ürəyi, ya canı, ölsəm, məni bağışla.

Qulaqlarım adını dilindən duymadısa,
 Fərqi yoxdu bu ömür uzun olsun, ya qısa,
 Qismət güldü, bizi də gülməyə qoymadısa,
 Arsız-arsız qəşş edib gülsəm, məni bağışla.

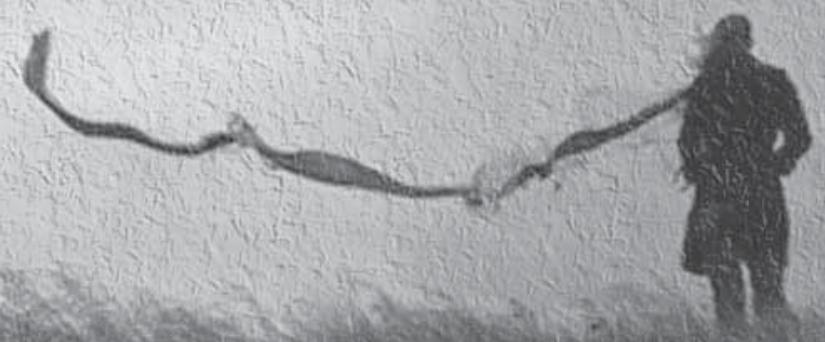
DƏRGİDƏ KİTAB

Safa Vali

BİR AZ VAXTIM VAR...

(povest)

I HİSSƏ...

Özüm

- İnsanlar içində yalqızam. Geriyə dönə biləcəyim qədər irəli getməmişəm çünki... Elə bir yerdəyəm ki, daha mənə "həyatı belə yaşamazlar" - deyən yoxdur. Artıq çox adam bilir ki, həyat deyil bu. Əslində "həyat nədir?" sualına o qədər verəcəyimiz cavab var ki... İstənilən rəngdə don yaraşır bu "həyat" adlı gözələ. Onun əyninə biçilən hər donun düyməsi sədəfdən olmur... Naxışı yalandan oyulur, bəzəyi xəyanətdən vurulur bəzən... Və söylədiyimiz bu hallar bəzən faiz dəyərinə görə artır... Həyat özü yüz faiz hesablanırsa, onun göstəricisi 50-ni keçir...

Danişdinqça özümə elə qapılmışdım ki, mənə elə gəlirdi dünyada təkəm. Amma həyat deyib izah etməyə çalışdığım anlamda tək deyilmişəm. Elə bu balaca otaqda da... Dayımın qızı yenə astaca piçildiyirdi nəsə... Bacılarım ona qoşulub gülümşəyirdilər. Düzdü, dayımın qızının səsini eşidə bilməzdəm. Lakin nə dediyini əzbərdən bilirdim... Hər dəfə eșitdiyim sözlər idi:

- Fəlsəfə...Bu qız fəlsəfədi eee...

Mənə elə gəldi ki, doğrudan da, fəlsəfəyəm...

Fəlsəfə varlığın (yəni təbiət və cəmiyyətin), insan təfəkkürünün və idrak prosesinin təbe olduğu ən ümumi qanuna uyğunluqlar haqqında elmdir. Fəlsəfə ictimai şürur formalarından biridir, nəticə etibarı ilə cəmiyyətin iqtisadi münasibətləri ilə müəyyən edilir.

Bu elmi tərifdə mənə aid nə var, görəsən? Özümə və yaşıdlıqlarıma baxanda fəlsəfə ilə mənim cəmi bir ortaç cəhətimiz vardi: "Nəticə etibarilə cəmiyyətin iqtisadi münasibətləri ilə müəyyən edilir". Bəli, maraqlıdır... Maraqlı olduğu qədər də gülməli haldı... Nəticə etibarı ilə mən də iqtisadi münasibətlərdən asılı idim... Dünyaya gəlmişim belə müəyyən edilməsə də, (Allah hər bir bəndəsini sevərək yaradır) bu günüm sərf iqtisadi münasibətlərdən asılı idi. Nə isə... Doğrudan, fəlsəfə idim, deyəsən... Düşündükərimə bax bir... Allah, məni özün qoru!

Hər gün Allahımı dua edərkən yalnız bir şeyi istəyirəm ondan: "Məni məndən qoru, Allahım!"

Bu da qəribə duadır, deyilmi? İnsanlar içində qorxduğun tək özün olasan... Və səni Yaradandan səni özündən qorumağını istəyəsən... Eh... Allah səbir versin!!! Dünya yaranandan bəri insanlar həmişə bircə şeyi istəyirlər dünyadan, insanlardan, Allahdan: "Xoşbəxtlik!"

Əlisa Nicat deyir ki, xoşbəxtlik iki cür olur: heç nəyi dərk etməmək və hər şeyi dərk etmək. Heç nəyi dərk etməyənlər, məncə, dərk edənlərdən daha xoşbəxtidlər. Məsələn, ağ gəlinliyi geyib ər evinə yol başlayan bir qız özünü xoşbəxt sayır. Çünki ağ gəlinlik geyib... Çünkü sevdiyinə qovuşur... Amma dərk edəndə ki, sevdiyi kişi hələ onu "sevməzdən" əvvəl həyatındakı olan qadınla yenə əlaqə saxlayır, "uzaq rayona işə gedəndə" onun evində gecələyir, onun dərkətmə qabiliyyətinin olmamasını kənardakı mən belə arzulayardım... Bu da xoşbəxtliyin bir cür izahı... Bəli, xoşbəxtlik...

Bu fikirlərdən məni diksindirib ayıldan yenə dayım qızının səsi idi. Bu dəfə o piçildamırıldı. Ucadan nəsə danişirdi. Eşitdiyim cümlələrdən, həqiqətən, diksindim:

- Filarmoniyanın rəqs müəlliminin qızıvardı ey, axşam əri onu bıçaqlayıb... Boğazını neçə yerdən kəsib, özü də 3 yaşlı uşağın gözlərinin qabağında...

Qız gəldi gözlərimin önünə. Uzun, qara saçları vardı o qızın. Özü də rəqs edirdi. Həyat yoldasını özü sevmişdi. Ailəsinin etirazına rəğmən evlənmişdi. Bir gözəl-göyçək oğlu da vardı. Uşaq... Yenə fəlsəfə tərəfim işə düşdü, deyəsən...

...Ana olmaq hər bir qadının arzusudur. Təəssüf ki, nikahların ümumi sayında sonsuz nikahların nisbi miqdarının artması ilbəil müşahidə olunur. Bu problemin bir neçə tərkib hissəsi var. Bu gün artıq mübahisəsiz qəbul edilmişdir ki, sonsuzluğun kişilərlə və qadınlarla əlaqədar səbəblərinin nisbəti, təxminən, eynidir və buna görə də ər və arvadın hər ikisi müayinə olunmalıdır.

Müasir mətbuat bunu bağırır... Müasir statistika boşanmaların sayının ilbəil yox, günbəgün artdığını deyir. Müasir tibb elmi sonsuzluğu boşanmanın ümdə səbəblərindən biri kimi qəbul edir. Bəs uşaq olan ailədə ər niyə arvadının başını kəsməlidir ki? Niyə? Deməli, ana olmamaq, sonsuzluq ən böyük boşanma bəhanəsidir... Bəli, bəhanə...

...Keçdim o biri otağa. Balaca bir dəftərçə vardi pəncərənin qabağında... İndi oturub bacılarımı və dayım qızına bu dəftərçədən danişsam, məni "fəlsəfənin atası" edəcəklər. Dəftərçəni əlimə aldım. Hər vərəqinə ağladığım bu dəftərçəni yazanı nə görmədiyimi, nə də tanımadığımı sanırdım. Amma oxuyunca, sanki ən yaxınımı görürdüm, duyurdum... Öz ürəyimin yerində iki ürək hesab edirdim... O ürək ki, içimdə özümdən çox dünya üçün, fəlsəfə üçün döyüñürdü... Bu, mən idim! Bu dəftərçəni özümə yazığım gəlmədiyi anlarda yazmışdım, deyəsən. Bəs niyə özüm-özümün tanışı olmağa bu ömürdə vaxt tapmamışdım?! İlahi! Dəlimi oluram mən? Məni özün qorū, özün yaşat, Allahım!

Yenə üzümü tutdum Allahıma... Yenə üzümü söykədim pəncərənin soyuq çərçivəsinə. Dəftərçəni açdım. Burdakı həyat hekayəsini əzbərləmişdim. Uşaqsız evi tanıyırdım. Övlad həsrətiylə yanan gənc qadını özüm kimi bilirdim... Və qərara gəlmışdım ki, dəftərçəni kitab halına salım. Nəşr etdirim... Ehhh... Arzular... Yenə iqtisadi münasibətlər... Yenə... Zəhləm gedir iqtisadiyyatdan... Niyə pul lazımdı mənə? Niyə mən lazım olan pulu zamanında və məkanında tapmiram? Axi niyə? Bu sualı kimə ünvanlayım, bilmirəm də...

Dəftərçə belə başlayırdı: "Bir az vaxtim var..." Elə mənim də bir az vaxtim var idi. Başladım oxumağa... Oxuduqca onu yazanı, cümlələrin arasında, vergüllə nöqtələrin ayrılığında, nida işarələrinin həyəcanında yenə axtarırdım... Özüm özümün axtarışına çıxmışdım...

Sevgi...

Gənc qadın körpəsini qucağına elə sıxmışdı ki, elə bil bu an bütün əcinnələr və divlər Qaf dağından aşib nağıllar diyarından gələcək, balaca qızını əlindən alıb aparacaq, mağarada saçlarından asacaqlar. Yevlax şəhərinin tozlu küçələrini arxada qoyduqca gənc ana sevinirdi. Öz evinə çatmayınca ürəyi rahat olmayıcaqdı. Balasını qorunmayırdı. Öz həyatı asan deyildi. Doğulmamışdan anası onu bacısına verəcəyini vəd etmişdi. Vədinə xilaf da çıxmadı. "Sonsuz" sayılan bacısına verdi qızını... Və gənc ana zamanında bir evin yeganə uşağı kimi böyü-

düldü. Biləndə ki, qucağına sığınib yatdığı doğma anası yox, xalasıdır, onun kiçik ürəyi, sanki qəfəsdəki quşa döndü. Niyə belə olmalı idi ki? Bir müddət özünə gələ bilmədi. Anasından küsdü... Daha doğrusu, "analarından"... Yeniyetməlik çağında "özünün axtarışına" da çıxdı. Tapa bildiyi isə yenə taleyinə üsyan etməmək idi. Etmədi də... İki bacı birləşib onu üçüncü bacının ogluna ərə verdilər. İdeal ailə sayılacaqdi hesabda... Onun yaşamı yenə hesablanırıdı... Yenə... Hesabdakı ailə xoşbəxt olmalı idi... Hesabla...

Özüm...

Hesaba bax ey... Kim ödəyəcək, görəsən, axırdı bu hesabi? Kimə lazımdı axı bu hesabı ödəmək elə? Ailə də hesablanarmış... Ailə də plana salınmış... Yaxşı yadıma düşdü, qanun layihəsi də var... Plana baxın da... Mən anlamırıam ki, niyə insanın hissələri, həyəcanları, müqəddəs bildiyi nəsnələr bir kənara qoyulur, ancaq iqtisadi münasibətlər nəzərə alınır ailə məsələsində? Niyə oğlanlar düşünür ki, qızların atası varlıdisa, onunla evlənmək olar? Maraqlı bir məsələ də var.

Bir şair deyir ki, oğlanların evlənmək fəlsəfəsi fərqlidir. Onun təbirincə, oğlanlar 25 yaşa çatanda anlayır ki, evlənmək lazımdır. Bu zaman ya varlı bir qızla evlənir, ya da, əksinə, sevgi axtarır. Sevir, evlənir, sevgi isə uşaq bezlərinin qiymətində əriyir... Başqa bir yönən isə oğlanlar düşünür ki, kasıbdırsa, onun sevməyə də haqqı çatır. Odur ki, qarşısına məqsəd qoyur: 30 yaşadək işləyib pul qazansın, sonra evlənsin. Bəzən bu arzular reallaşır, oğlanlar 30 yaşında ev, pul, avtomobil təşkil edir özünə və 15-16 yaşlı ceyran bulağındakı bir qızla evlənir. Yaxud da, əksinə... 30 yaşında da hələ kasıb olduğunu anlayır, özündən yaşça böyük, bir-iki dəfə ərdə olmuş "xalaşkayla" evlənib "şad-xürrəm yaşamaq"dan başqa çarəsi qalmır.

Bəli, bəli, bu əhvalatı öz təbirincə bir şair söyləyib mənə. O şair ki, onu Allah sevərək yaradıb, sevərək dəyərləndirib və şair edib. İlham pərisini ona tanıdıb. Məhz o, "cəhənnəm odunda yanacaq şairlər" kəlməsindən qorxmayan insan bu cür düşünür. Onu düşüncəsinə görə qınamaya dəyməz. Çünkü qınamayanın başına gələr. Qınamırıam da. Amma gəlin etiraf edək ki,

bu düşüncə də düzgün deyil. Bu da planlı həyatdır və mən bununla da razılaşmırıam.... Niyəsini isə yenə tam özüm belə anlaya bilmirəm. Əslində məntiqlə düşünəndə nəyi pisdir ki, bu planlaşdırılmış ailənin? Zəmanəti də var üstündə. Məsələn: 10 il, ən azı 25 il və s. Ancaq mən düşünürəm ki, ailələr qurulan zaman insanlar bir-birinə ürəyini verəydi... Üstündə də zəmanət kartı. Yazılıydı: "Zəmanəti: bir ömür..."

Amma yazılmır. Bəlkə də, belə olsa, insanların robotdan fərqi olmazdı. İnsan elə bu cür yaxşıdı, plansız həyat... Planlaşdırılmamış uğur və uğursuzluqlar, onda həyat daha maraqlı keçir.

"Ovu" uğursuz olan ölümə,
Pərt olmuş əcələ
gülə bilmədim yenə də...¹

İlahi, sözə bax... Bəs mən? Mən niyə gülə bilmədim pərt olmuş əcələ? Bu şairi bilmirəm, amma mən gülə bilərdim, əgər əcəl tək məni aparmağa gəlsəydi... Amma bu əcəl başına daş düşmüş, (el qarğısı ilə qarğadım onu) balamı da aparmağa gəlmişdi. Apardı balamı özüylə... Məni isə aparmağa gücü çatmadı başı batmış əcəlin. Onun bu pərtliyinə gülə bilərdim əslində, balamı da aparmasayıdı... Gülmədim... Balamın yoxluğununa gülə bilmədim... Ehhh...

Hesablı evlilikdən karlı çıxmayan hər kəs idi... Övladlarını xoşbəxt görmək istəyən üç bacı da, gənc ana da, dünyaya öz kiçik gözləriylə boyلانan qızçıqaz da... Üç bacı öz övladlarına görə düşmən olmayı da bacarmadılar, dost olmayı da... Üçüncü bacının oğlu az keçmədən elan etdi ki, iki bacının sevimli qızını sevmir... Sevgi deyə bir şey yoxmuş bu evlilikdə... Hər şey saat dəqiqiliyi ilə hesablanan bu evlilikdə təkcə sevgi hesaba salınmamışdı. Elə ona görə də sevgi qisasını yaman pis aldı. Sevginin haqsızlıq etdiyi cəmi bir nəfər vardi. O da balaca qızçıqaz idi... Anasının tək sevinci olan bu qızın bundan sonrakı həyatında atasına yer olmayacaqdı. Bunu anası seçmişdi, müəyyən etmişdi, qəti qəraraya gəlmişdi. Və bacardığı qədər ana bunu etdi də...

¹ Şeirin müəllifi Gündüz Sevindikdir

...Ana öz körpəsinə "ata" kəlməsini öyrətdi. Özü də sevgiylə... Onu ataya olan sevgidən təcrid etmədi. Lakin, ata sözünün yanında daha bir kəlməni də əzbərlətdi qızına: "Ata ölüb..." Evdə - uca və ağ divarların arasında Ayşəbəyim ərköyü böyükürdü. Evin tək uşağı olduğundan anası da, nənəsi də onun nazıyla oynayırdılar. O bir növ "anauşağı" kimi böyükürdü. Düşünməzdi ki, nə vaxtsa paltarını da tək geyinə bilər.

İki qadın vardı Ayşəbəyim üçün həyatda. Biri illərlə beşiyə hüznə baxan, övladsızlıq yükündən bükülən nənə, digəri isə ömrü gül açmamış solan, tək təsəllisi yeganə qızı olan gənc ana... Onlar elə düşünürdü ki, hərtərəfli təminat, nazını çəkmək Ayşəbəyimə atasızlığı daddırmayacaq... Lakin qızçıqaz üçün atanın yeri həmişə görünürdü. Pəncərədən küçədən keçən uşaqların atasının əlindən tutmasına baxardı. Öz balaca əllərini birləşdirib bunu məşq edərdi sanki... Onun öz balaca dünyası atasızlığı yaşayırıdı... Bunu anası və nənəsi hiss etməsə də... Atasızlıq onun üçün dərd olmuşdu. Kiçik ürəyinin böyük dərdi...

Ana da işləyirdi, nənə də... Kiçik qızın o qədər paltarı vardı ki, bilmirdi hansını seçsin... Hamisini oyunaq kimi oynadırdı...

Özüm...

Əslində mən uşaqlıq yaşamamışam... Yaşım uşaqqı yaşı olub, amma ürəyim uşaqqı ürəyi olmayıb... Belədirəsə, bunun nəyi uşaqlıqdır ki?! Yadımda o qədər şey qalıb ki, uşaqlıq dövründən... "Kaş qalmayaydı" kimi düşündüyüm anlar da olur.

Evdə olan yolagetməzlilikdən bezmişdim. Bu sözü babamdan eşitmışdım. Hər dəfə evimizdə anamla atam arasında düşən mübahisənin sonu dava olardı. Babalarım qarışındı işə... İkisi də eyni sözü deməklə kifayətlənirdilər: "Yola getmirlər, eh, bunlar..." Bu sözün mənasını bilmirdim. Elə bilirdim ki, bu söz yalnız dava-dalaş deməkdir... Yadımda qalan zamanlardan dava vaxtı qaçıb içəri gizlənməyim asılıb... Əldəminin tavanındakı tirlərdən asılan quru əvəlik torbası kimi yellənməkdən də qorxur uşaqlığımın bu kiçik parçası... Qaçıb gizlənirdim qonaq otağındaki yükün altında. O qədər balaca idim ki, çarpayının altında otururdum, başım çarpayıyla dəymirdi.

Orada oturub düşünürdüm ki, mən böyüyəndə həmişə “yola gedəcəyəm”. “Yolagetməzlik” nədirdə, onu evimizdən qovacağam. Məni oradan təpib çıxaran olmurdu. Həç axtaran da. Saatlarla orada otursam da, nə acmirdim, nə də yuxum gəlmirdi. Sadəcə, üşüyürdüm. Bərk üşüyürdüm. Elə ki ara sakitləşirdi, evdə səssizliyi duyurdum, tez çıxdımdı ordan. Anamın yanına qaçardım. Anam üzümə baxıb doluxsunmuş gözlərilə oxşayardı məni. Onun baxışlarının həmin ifadəsi bu gün də gözlərimin önündədir... O ifadəni uşaq yaddaşımı elə yazmışam ki...

Oyuncaqlarım da az idi... Gəlinciyim heç vaxt olmayıb. Cəmi bir dəfə kimsə mənə böyük, özüm boyda bir gəlincik almışdı, anamın başı qarışan kimi sindirdim, saçını yoldum, aparıb pəncərədən eşiye atdım. Bununla da gəlincik dövrü bitdi. Bundan sonra heç vaxt heç kim mənə gəlincik almadi... Mən də gəlinciklə oynamadım...

Deyirlər, qız uşaqlarına ona görə gəlincik alırlar ki, o analıq duyğusuna alışın. Körpəni qayğıyla əhatə etməyə öyrəssin. Deyirlər, guya qız uşaqları analığa hazır olurlar gəlinciklə böyüyəndə... Qucaqlarında gəlincik yatanda ana duyğuları oyanır onlarda... Mənim sən heç vaxt gəlinciyim olmadı. Olmadı... Olmadı!!!

Bunun özündə də məntiq varmış... Mən “ana” ola bilmədim... Bilmədim... Bilmədim!!! Əslində bu, mənim bacarıqlarım xaricində idi. Bu da alın yazısı idi...

“Dinimizdə “alın yazısı”, “qismət” kimi anlayışlar mövcuddur. Və çox təəssüf ki, bu anlayışların düzgün qavranılmaması nəticə etibarilə bir çox insanların özlərinə bəraət qazandırmalarına səbəb olur.”

Bəs mən? Mən ana olmadım deyə, alın yazısını özümə bəraət qazandırmaq üçünümü uydurmuşam? Yox... Çünkü ana olmaq əlimdə deyildi... Balamı alan əcəllə savaşmaq da əlimdə deyildi... Bacarmırdım, yox, bacara da bilməzdim...

Cəmi iki oyuncağım vardı: bir sarı dələ və bir sarı zürafə... Hər ikisini qarşı-qarşıya qoyub saatlarla onlara baxırdım. Fikrimdə onları danışdırardım. Onların söhbəti mənə o qədər maraqlı gəlirdi ki... Evimizə gələnlər anama deyirdilər:

- Bu necə sakit uşaqdır. Elə oturub oyuncqlara baxır, vəssalam. Bizimkiler evi dağıdır ey bütün.

Anam isə mənim bu səssizliyimdən narahat olurdu. Ana idi axı... Balasının səssiz duraraq öz balaca qəlbində nəyi gizlətdiyini ondan yaxşı kimsə bilə bilməzdi... Həm də uşaqlıqdan elə hey ağrıyırdım. Ağrıyan yerimi dəqiqliq deməyə dilimin gücü çatmadığı vaxtlarda belə ağrıyırdım. Və anamın gözlərindəki təlaş dolu peşmanlılığı görəndə anlayırdım ki, mən anamın ağrıyan yeriyəm... Anam mənimlə ağlayır, ağriyir, göynəyirdi... Mənim oyuncaqlarım danışıldır ki, bu balaca, qaraca, çirkin qız böyüyəndə daha ağrımayaq... Özünə sarı rəngli don alacaq, anasına isə qara rəngli corablar... Daha anası corabını yamayıb geyimləyəcək... Onların bu söhbəti mənə elə xoş gəlirdi ki...

İndinin özündə də anama azı həftədə bir cüt corab alıram... Anamın donu azdır, amma corabı çoxdur... “Niyə alırsan?” - deyə danlayır məni hərdən... Ancaq bilmir ki, bunu mən o səssiz “danışan” oyuncaqlarımı söz vermişəm... Bunu onlar danışıblar o vaxtlar...

Hər nə qədər Ayşəbəyim paltarlarını, evdəki bahalı qab-qacağı oyuncaq etsə də, tək oynamaq onu sıxırı. Tək oynamaq mənasız idi...

Hərçənd o, öz uşaq ağılıyla sixılmağın, mənasızlığın nə olduğunu bilmirdi, lakin tək oynamaq istəmirdi. Uşaq ağılıyla bircə şey düşünürdü: tək olmaq da, tək oynamaq da pisdir... Cox pis...

Nənə və ana ona başqa uşaqlarla oynamağı qadağan etmişdilər. Qorxurdular ki, uşaqlarla küçədə oynayanda qaçıb tərləyər, soyuqlayalar. Evdə olanda qapını içəridən bağlayırdılar ki, birdən başları qarışanda qaçıb eşiye gedər, xəstələnər...

Ayşəbəyim fiziki cəhətdən zəif uşaq idi... Bəlkə də, qorunmasının səbəbi onun zəifliyi idi. Kiçik qızçıqaz pəncərədən çölə boylanınca uşaqların oyunlarında, şən səslərində belə bir nisgil duyurdu...

Həsrətin nə olduğunu hələ onda anlamışdı... Küçəyə hərdən çıxanda uşaqlar barmaqla onu göstərib deyirdilər:

- Baxın, onu anası oynamağa qoymur...

Biri əgər onu oynamağa çağırısa, o birisi tez ucadan səslənirdi:

- Çağırmə... Onsuz da anası icazə verməyəcək...

Bu sözlər onu ağrıldırdı... Axi niyə o başqları kimi olmamalıdır? Niyə fərqli idi? Düzdü, onun da öz şiltaqlığı, nadincliyi, uşaq nazi vardı... Amma yalnız anasına və nənəsinə naz edərdi. Onların sözündən çıxıb uşaqlara qarışmadı...

Zaman keçdikcə Ayşəbəyimin də arzuları irəliləyirdi... Hər şeylə maraqlanırdı, hər şey haqqında bilməyə can atrdı... Arzusu, özü də ən böyük arzusu alım olmaq idi.

Balaca qızçığazı evdə tək buraxmağın çətinliyini anayla nənə öz ağırlı ürəklərində daşıydılar. Üç yaşlı qızın əlindən tutub bağçaya apardılar. Gülərəzli, mehribanlığı barmaqlarının toxunuşuna köklənən tərbiyəçi-müəllim Ayşəbəyimin əlindən tutub stolda əyləşdi. Saçlarını tumarladı... Hər tumarında bir qayğısızlıq görünüşə də, əslində onun ürəyindəki gizli tərəddüdlər barmaqlarında titrəyirdi... Bu titrəyiş körpə qızçığazın tellərini də titrədirdi... Anasının işə getmək saatı çatdı. Qadın başını aşağı salıb hüznülü bir şəkildə otaqdan çıxməq üçün qapiya yönəldi. Bu an qızçığazın təlaşdan böyüyən gözləri anasının arxasında boylandı. Və cədliklə sıçrayıb kiçicik boyuna uymayan hikkəylə qapiya doğru cumdu. Tərbiyəçi-müəllim hər nə qədər onu qılıqlamağa çalışsa da, anası işə getdiyini desə də, Ayşəbəyim nazik barmaqlarını anasının donundan qoparmadı...

O gündən sonra ana və nənə növbə ilə qızçığazı özləriylə bərabər işə aparırdılar. Ana pambıqtəmizləmə zavodunda işləyirdi. Nənə işə camaatın xeyir-şərində "əl-əl axtarılan" aşpaz idi.

El məclislərində sakitcə bir küncdə oturan qızın marağını heç nə çəkmirdi. Sadəcə, insanların səs-küyünə alışmışdı. Zavodda isə saatlarla qaranquşun yuvasına baxırdı. Uşaq ağılıyla onun yuvasının içini təxəyyülündə canlandırdırdı. Ayşəbəyim üçün qaranquşun yuvasında kiçik taxta stillər, bəzəkli çarpayı, qaranquş balalarının cürbəcür oyuncaları var idi...

Beləcə, illəri yola salırdılar... Artıq Ayşəbəyimin 5 yaşı vardi. Bu gün onu özüylə aparmaq ananın növbəsi idi. İşə çatınca işçilərdən biri zavod direktorunun təcili iclas keçirəcəyini dedi. Anası qızı iclas keçiriləcək zala bitişik otağa aparıb, orada sakitcə oturmasını tapşırırdı. Ayşəbəyim buradan direktorun zəhmli səsini eşitsə də, onun çığır-bağırını anlamırırdı. Bu səs onu yarıqaranlıq otaqda vahimələndirirdi. Qorxa-qorxa ayağa qalxıb asta-asta yeriməyə başladı.

Bura baş mühəndisin təcrübə otağı olduğundan dəzgahlarla dolu idi. Uşaq marağı qorxuya üstün gəlirdi... Və gəldi də! Ayşəbəyim dəzgahların birinə yaxınlaşdı. Üstü bəzəkli, rəngbərəng düymələrlə dolu idi. Bu düymələri yaxşı görmək üçün balaca dabanlarını qaldırdı. Bir az beləcə baxdı, baxdı... Yoruldu. Ayaqlarını yerə ürəklə basıb nəfəsini dərdi. Ancaq baxışları hələ də düymələrdə ilişib qalmışdı. Yenə dəzgaha yaxınlaşıp dabanlarını qaldırdı. Şəhadət barmağından başqa bütün barmaqlarını qatladi. Ehmalca qırmızı düyməni basdı...

Dəzgahın dəmir cingiltisinə bənzəyən səsi bütün zavodu bürümüşdü. Direktor qapını açanda Ayşəbəyim əllərini arxasında gizlədib qorxmuş halda divara qıslımışdı. Anası cəld uşağı qucağına alıb təlaşla dillənmışdı:

- Bağışlayın, məcbur qalib gətirmişdim özümlə... Bir daha olmaz...

Həmin gün Ayşəbəyimin anası ilə işə getdiyi son gün oldu. Artıq nənə də onu el məclislərinə, xüsusilə yas çadırlarına aparmağa utanırdı. Buna görə də məcbur qalib uşağı 5 yaşında birinci sinfə apardılar...

Ana ilə nənə həyatın bütün rənglərini qızı yaxşı tərəfdən, parlaqlığı ilə göstərməyə çalışırdılar. Ancaq onlar bilmirdilər ki, Ayşəbəyim bu rənglərin solğunluğunu duyur. Onu Yaradan belə yaradıb... Atasızlığı yaşayan qəlbinə, fiziki cəhətdən zəif bədəninə rəğmən onda elə bir qəribə duyğu var ki, Tanrı onu hər bəndəsinə vermir. Bu duygunun adını hələ Ayşəbəyim özü də bilmirdi...

Ana müəlliməyə ilk gündən tapşırılmışdı ki, onu uşaqlarla həyətdə oynamaya qoyması. Çünkü yixilar, üzündə cızıq izi qalar. Bir qədər sadəlövh kimi görünən də, bu istək səbəbsiz deyildi. Ayşəbəyimin aq, süd kimi tər-təmiz bənizi anasının aydınlığı idi... Bu aydınlıq ana üçün həyatın bulanıq tufanlarını yuyub aparan dumdur u soları idi...

Ayşəbəyim heç vaxt uşaqlarla oynamırırdı. Daim böyüklerin müdrik kəlamlarını eşidir, onlara riayət etməyə çalışırırdı. Hami onun ağıllı uşaq olduğunu deyirdi. Qonşular, qohumlar öz uşaqlarına onu misal çəkirdilər. Ona isə elə gəlirdi ki, nəsə düzgün deyil. Axi yaşlıların, böyüklerin, müəllimlərin məsləhətinə olduğu kimi əməl edən təkcə o idi.

Hətta bir dəfə direktor müavini məktəb kollektivi qarşısında məsələ qaldırmışdı: "VII sinifdə oxumasına baxmayaraq, biz Ayşəbəyimi xüsusi səliqəsinə, nizam-intizamına, davranışına, hətta savadına, VIII sinfin programını bildiyinə görə bir sinif yuxarı keçirmək istəyirik". Amma anası razi olmamışdı. Onsuz da Ayşəbəyim məktəbə 5 yaşında getmişdi. Bir sinif də qabaqlamaq onun cılız bədəninə, dümağ sıfətinə yaraşmazdı... Anası belə düşünmüşdü...

Özlüyündə isə ana qızıyla fəxr edirdi. Ayşəbəyimi o qədər tərifləyirdilər ki, bütün uşaq-lar dərsdə onunla oturmaq istəyir, tənəffüs lərdə başqa sinfin uşaqları onunla danışmağa can atır, küçədə qadınlar qucaqlayıb öpürdülər. Bütün bunlar ananın, nənənin, müəllimlərin fərəhinə səbəb olsa da, Ayşəbəyim üçün yenə nəsə tam deyildi...

Rayonun işıq-qaz sistemində problemlər yaranmışdı. Sovet dönəmindən qalan işıq xətləri, qaz boruları köhnəlmüşdi, təmirə ehtiyac vardi. Təbii ki, təmir başa çatana kimi müəyyən çətinliklər olmalıydı. Oldu da...

Ana səhər tezdən oyanır, odun yarır, sobanı qalayıb çayı qaynadır, qızını ev isinəndən sonra yuxudan oyadırdı. Ev tapşırıqlarını isə Ayşəbəyim ya axşamdan neft lampasının işığında, ya da hamidan bir saat əvvəl gedib məktəbdə hazırlayırdı.

Dərd gələndə birdən gəlir... Pambıqtəmizləmə zavodu da fəaliyyətini dayandırdı. Ana artıq işsiz idi. Bütün yük nənənin ciyinlərinə öz ağırlığını salmışdı. Əlbəttə, ana buna dözə bilməzdi. Odur ki, bazardan xırda məişət ləvazimatları gətirib yaxın qonşular arasında satmağa başladı. Beləcə, Ayşəbəyimin gündəlik dəftər-kitab xərcini qarşılamağa çalışdı. Zamanla bunu bacardığına evdə hamı-nənə də, Ayşəbəyim də sevinirdi.

Qızın sevinməyi də qəribə idi. Hamı kimi sevinə bilmirdi elə bil. Ürəyində həmişə sevincin kölgəsində bir nisgil olurdu. Bu nisgil onu gizlincə otağa çəkilib saatlarla ağlamağa məcbur edirdi. Əvvəller belə düşünsə də, böyüdükcə Ayşəbəyim gizli ağlamaqlardan ürəyinin boşaldığını, nisgilinin şam kimi ölezidiyini anladı. Və özlüyündə yaxşı oxumaq, ali təhsil almaq, anasına öz savadı ilə dayaq durmaq qərarına gəldi.

Özüm...

Məktəbi bitirəndə sinifdə on səkkiz uşaq idik. Ən kasibə mən idim. Ən yaxşı oxuyanı da. Məni də Ayşəbəyim kimi hamı öz uşağına misal çəkirdi. Adımı eşidib üzümü görməyənlər də vardi. Bu valideynlər vaxtaşırı atamın yanına düşüb bizə gələr, mənə baxardılar. Ən çox yadımda qalan təəccübü baxışlar olurdu. Sanki bu baxışların hamısı eyni dildə danışırdılar: "Bir bunun iynə boyuna, bir də dam dolusu toyuna bax!". Çox balaca idim. Nəinki balaca, həm də qaraca idim. Sinif yoldaşlarım son zəngdən sonra üzü payızə toya hazırlaşırdılar. Mənsə ali məktəbə. Bütün günü oxuyurdum.

Dövlət imtahanına bir ay vardi deyə, son zəng ərəfəsində özümə beş-altı gün istirahət zamanı ayırmışdım. Pilləkənimizin üstündə yarımcıq eyvan vardi. Taxta çərçivələr bir-birinin yanında elə dayanmışdılar ki, elə bil "Günəş krallığı"nı fəth etməyə gedəcək Roma əsgərləri cəngavər əmri gözləyirdilər. Bu taxta çərçivələrdən başımı azca irəli uzadanda evimizlə üzbəüz olan kitabxananın qapısını aydınca görə bilirdim. Bir gün yenə kitabxananın qapısına baxırdım. Dodaqlarımın arasından şeir süzülürmüş, sən demə...

Aradan altı il ölübdür, gülüm,
Hələ üstüm-başım idimə düşmür.
Yadımdan heç zaman çıxmadiğincün,
Yadıma düşdүün yadıma düşmür.²

Misraları təkrar-təkrar piçildamağa başladığım anda sinif yoldaşım Minnətin yolayırıcında durub gözünü mənə zillədiyini gördüm. Sinifdə partalarımızın arasında bir addımlıq məsafə vardi. Üz-üzə dayandığımız zamanlar az olmamışdı. İndi isə Minnətin baxışları mənə ayrı cür görünürdü. Başımı geri çəkib aşağı çökdüm. Ayağa qalxdığımda kitaba cumdum. Özümə verdiyim istirahət günlərini tamamlamaq mümkün olmadı.

Dövlət imtahanlarının cavabı çıxınca məlum oldu ki, imtahan verən cəmi altı şagirddən yalnız ikisi: mən və daim mənimlə rəqabətdəymış kimi özünü hər addımda gözü təpən İnqilab tələbə

² Şeirin müəllifi Bəxtiyar Hidayətdir

olacağıq. Mən sevinirdim... Hələ də o sevinci bəzəyib-düzəyib anlatmaq üçün sözlər tapa bilmirəm...

Tələbə olmuşdum. Dördillik tələbə həyatında cəmi iki cins şalvarım, bir qara, balaca çantam, uşaq mağazasından ucuz qiymətə alıǵım üstü "cirt-cırtla" bağlanan bir ayaqqabım qarderobumu tamamlayırdı.

Bütün bunlara qarşılıq, olduqca gözəl müəllimlərim vardı... Şair İnqilab İsaq, müsiqisünas Şirin Rzayev, professor Qabil Seyidov, professor Kəmalə Seyidzadə... Bu dörd müəllimin qarşısında tələbə kimi oturduğum üçün qürur duyurdum. Və bu qürur hissi mənim duyğularımda öz ömrünün ikinci onilliyinə qədəm qoyub. Büyük oğlan olsun!

* * *

Zaman öz işini görür, Ayşəbəyim böyüyürdü. Yeniyetmə çağlarında hamı onu qaradınməz, qəşqabaqlı, lakin olduqca gözəl bir qız kimi tanıyordu. Bəziləri bu qaradınməzliyi gözəllikdən doğan təkəbbür kimi qiymətləndirir, kimisi isə bunu onun "ağılı", "yerəbaxan" qız kimi olmasıyla əlaqələndirirdi.

Ulu Tanrıının Ayşəbəyimə bəxş etdiyi ən gözəl ərməğan onun içində, ürəyində idi. Öz sərrini tül rübəndin altında gizlədən gözəl kimi cilvələnirdi, nazlanırdı onun duyğuları həyat qarşısında. Daxilindəki tufanları sərin mehlə örpəkləyib olmuşlara və olacaqlara üşyan edirdi bu qızın kiçik ürəyi... Ürəyindən pərvazlanan duyğuları qələmdən süzülürdü, misra-misra vərəqlərə axırdı.

Məktəbdə yaşıdı olan qızlardan çox fərqliydi Ayşəbəyim. Qızlar bulağından su içən gözəllərin hamisinin aşığı vardi, aşkar, ya gizli. Təkcə onun yox idi. Baxmayaraq ki, bu qızın gözəlliyi Yevlax rayonunun sərhədlərini çoxdan aşmışdı, yenə də adını tutan, "Ayşəbəyim" - deyən gözə görünüb, qulağa dəymirdi. Bütün qızların arxasında, xəlvətə düşəndə yanınca məktəbə bir oğlan gedirdi. Ayşəbəyimin isə yanınca həmişə anası gedirdi. Məktəbin darvazası yanında da daim onu gözləyən anası idi.

Ancaq qızə elə gəlirdi ki, anası "evin kişisi" kimi yaranıb və bu, belə də olmalıdır. Onu qorunmalı, evə su, odun daşımali, həyət-bacanı səliqəyə salmalı, barının sökülən, uçulan yerini təmir etməli, bazarlıq getməli, eyni zamanda,

bu bazarlıq üçün pulu qazanmalıdır. Bütün bunların qarşılığında, Ayşəbəyim bəzən beyninə dolan fikirlərdən qorxurdu. Bir cümlə isə nə qədər unutmağa çalışsa da, tez-tez dilinin ucunda bitirdi: "Tanrı da səhv edə bilir".

II HİSSƏ

Nifrət

Ayşəbəyim artıq onuncu sinifdə oxuyurdu. Böyüdüdü. Hər şeyi biləcək qədər böyüdüyündən tale bağlı qapıları onun üçün açmaqdə israrlıydı. Gül ləkləri ilə əhatələnmiş bağçaya stol qoyub dərslərini hazırlayırdı. Elə də hündür olmayan barışan küçədən keçən adamların başı görünürdü. Ayşəbəyim hərdən başını yazıldan qaldıranda bu adamların gah birisiyle salamlışar, gah da tələsik keçənləri baxışlarıyla ötürərdi. Bir də başını qaldıranda saçlarına təzəcə dən düşmüş bir kişinin diqqətlə ona baxdığını gördü. Qız qorxdu. İçinə dolan bu qorxunun yanıyla gələn şübhələr daha betə idi. Çünkü kişinin baxışları maraq dolu olduğu qədər də qızə tanış gəlirdi. Hətta o qədər tanış gəlirdi ki, elə bil hər gün görürdü bu bəbəkləri... Bir neçə dəqiqə bir-birinə kildilənmiş baxışların sonu tez gəldi. Kişi başını aşağı salıb getdi.

Bu hadisə bir ayda dalbadal, ən azı altı dəfə təkrarlanınca Ayşəbəyim nənəsinə içindəki qorxulardan danişdi. Şübhələrini isə bir sərr kimi qorumağa çalışdı. Ömrünün çoxunu yola salıb arxasında su atmaq fikrinə düşməyən nənə üçün bu, ürəyindəki yükü artırardı. Daha qız bilmirdi ki, nənə o kişinin gəlməsini eşidəndə onszə da ömründən ağır yük karvanını hər açılan sabahından keçirərək yuxusu ərşə qaçıdı gecələrə aparır. Və bu karvanın sarvanı elə o, özü olur.

Növbəti dəfə Ayşəbəyim nənəsinin mətbəxdə olmasından ürəklənərək cəsarətlə ayağa qalxıb kişidən soruşdu:

- Axı siz kimsiniz? Niyə mənə elə baxırsınız?
- Tanımadısan... Mən səni görəndə balaca idin, indi böyükəbədən gözəl bir qız olmusan.
- Elə tanımaq istəyirəm. Kimsiniz? - Anan-dan soruş, o deyəcək.
- Anam evdə yoxdur! - Ayşəbəyim artıq hirsətlenirdi. Səsinin daha da codlaşdığını hiss edirdi.

- Mən sizdən eşitmək istəyirəm. Qohumsunuz?

Kişinin dodaqlarının kənarına kinayə dolu təbəssüm yığılmışdı. Həmişə maraq dolu olan bəbəklərindən qəribə bir hiss asılmışdı. Bilmək olmurdu ki, nəyəsə hirslənib, yaxud nəyəsə heyfsilənir. Ya da hər iki hiss orda necə doğmalaşa bilib? Nəhayət, kinayə ilə bükülən dodaqların arasından ikicə kəlmə ilan qayadan sürüşən kimi sıyrılıb çıxdı:

- Sənin atanam.

Yox, Ayşəbəyim bu kişiyyə inanmadı. Onun atası çoxdan ölmüşdü axı. Anasıyla nənəsi ona yalan danışmazlar. Düşündü ki, yəqin, o kişi sərxoşun biridir, nə danışdığını özü də bilmir. Ağlı başında adam nə durub kimsənin usağına barıdan baxmaz, nə də yalandan "sənin atanam" - deyib uydurmaz. Kişi gedəndən sonra zamanın bir ölçüsündə özünü günahlandırmayı da bacardı. Necə icazə vermişdi ki, yad bir adam atasının xatirəsinə toxunsun?! Bircə şəkli olmasa da, atası onunçün vardi. Onun xəyalında idi... Onun bütün "atalı arzularının" qəhrəmanı idi. Uşaqlıqdan bəzən atasının-xəyalı qəhrəmanın şəklini çəkirdi. O qədər hər dəfə daha yaxşı çəkim deyə cəhd etmişdi ki, axırda rəsm müəllimi çəkdiyi şəkillərdən bir neçəsini Bakıyaşagirdlərin sərgisinə aparmışdı. Ayşəbəyimin rəsm çəkməkdə qabiliyyətli olmayıla hər yerdə fəxrələ danışardı. Amma o, ağlına da gətirməzdı ki, bu qabiliyyət qızda atasının rəsmini daha yaxşı çəkmək cəhdil ilə yaranmışdı. Üstəlik, "ata" kəlməsinin dilinə gəlməsiylə ürəyində özünü qatil sandığı, anasının uşaqlıqda danışlığı daha bir əhvalat da vardi. Eşitdiyi gündən bu yana bir dəfə də olsun atasından danışmasını istəmədiyi, özünü qatil hiss etdiyi əhvalat... Anası danışmışdı ki:

- Sən onda çox balaca idin. Bütün gecəni kukla deyib ağladın. Atan da səhər açılan kimi qaça-qaça sənə kukla almağa gedirdi. O qədər tələsirdi ki, üstüne gələn maşını görmədi. Maşın da onu vurub öldürdü.

Bu əhvalata inanmışdı. Həmin gün kukla deyib ağladığı üçün özünü olduqca günahkar hiss edirdi. İllərlə içindəki bu özünü bağışlaya bilməmək hissiyələ yaşamışdı. Bu necə olur, bilməyi kimsəyə arzulamırdı... İndi isə hansısa

danişığını bilməyən bir kişi onun atasıyla bağlı xatirələrini alçaldırdı.

Axşam anası evə gələndə xahiş etdi ki, bir dəfə atasının məzarını ziyarətə getsinlər.

- Çox uzaqdadı. Məktəbi bitir, instituta qəbul ol, aparacağam. Hər şeyi öz göznlə görəcəksən, - dedi anası. Danışdıqca bir dəfə də olsun başını qaldırıb qızına baxmırıldı. Anası bir də onun gözlərinin içində bir həftə sonra baxdı...

Həmin gün Ayşəbəyim məktəbdə keçirilən tədbirə görə hazırlığa gecikmişdi. Müəllim yanına aparacağı kitablar evdə olduğundan məktəbdən evdək yürüymüşdü. Təngnəfəs darvazanı açmaq istəyəndə içəridən gələn qarma-qarışq səslər onu dayandırdı. Anası bir kişi ilə mübahisə edirdi. Dayanıb dinləməyə başladı.

- Hər şey boş yerədi! - anası deyirdi.

- Bir səhvlikdi elədim də. Bağışla, - kişinin səsi də tanış gəldirdi.

- Qayıt ailənə. Qızımla öz həyatımızı qurmuşuq.

- Mən sizsiz darıxıram... Yenidən...

- Gecdir, get, bir də qapıya gəlmə! - anası kişinin sözünü kəsdi.

- Ayşəbəyim heç bilmir ki, onun atası sağdı,

- Kişinin səsinə bir az hikkə də qarışdı.

- Bəs sən nə fikirləşirdin? Elə bilir atası ölüb.

- Niyə ki? Mən onun atası deyiləmmi? Məni niyə gizlətmisən uşaqtan? - Əsəbi qışkırtı qızın tüklərini ürpəndirdi.

- Onun həyatını məhv edə bilmərəm. Ali məktəbə hazırlaşır. Get, imkan ver yaşayaq.

Dünyaya niyə gətirdiklərini dərk etməyən övlad isə darvazanın arxasında valideynlərinin bu söhbətini eşitdikcə onun üçün həyat məhv olmağa başlayırdı. Elə bil hər şey rəngini dəyişib bozarır, ağaclar əyiş-üyüş olub bir-birinin üstünə yixılır, quşlar civildəmir, boz-boz ulayırdılar. Ayşəbəyim darvazadan uzaqlaşdı. Yeridikcə yol gözləri önündə gah axır, gah çökəlir, gah da hər bir torpaq dənəsi bir qara qayaya çəvrilib getməsinə imkan vermirdi. Geri döndü. Məzarına qoymaq üçün uşaqlıqdan bəri hər yaz çəməndən gül yiğdiyi atasının üzünü görmək marağı hər şeyə üstün gəlmışdı. Uşaqqı ağlıyla özünü ölümünə səbəbkar saydığı atası bu dəmir darvazanın o üzündə idi. Darvazanı əli titrəyərək itələsə də, dimdik dayandı. Əvvəlcə düz anasının gözlərinin içində, sonra da atasına baxdı. Hər gün barının o

üzündən ona baxan, "sənin atanam" deyən kişi idi. Dodaqlarının kənarındakı kinayəli təbəssüm bütün üzünü bürümüşdü. Dodaqlarından saxta bir müləyimlik asılıb yixiləcəkini gözləyirdi. Ayşəbəyimin ürəyində qəribə sizilti baş qaldırdı. Qız bu siziltiyə dorğudan-doğruya qatıl olmayı arzulayırdı. Bu kinayəli təbəssümü yarıda qoyacaq bir qatıl olmaq arzusu bütün əzalarını gərmişdi. Bu hissin adı nifrət idi. Ayşəbəyim atasına nifrət edirdi...

O gün heç nə yeməmişdi Ayşəbəyim. O gecə səhərədək anası ilə nənəsi pəncərənin o üzündə, o isə bu üzündə öz yorğanına bürünərək ağlamışdı. Səhər bitib-tükənmək bilməyən suallarla açılmışdı. Bu suallar anasına ünvanlansa da, cavabları nənəsi vermişdi. Ayşəbəyim bilməmişdi ki, atası anasının xalası oğlu imiş. Hələ hamiləyikən anası atasının xəyanətini eşidib qızını doqquz ay tamam olmamış dünyaya salamlaşmağa məhkum etmişdi. Hər an ölümlə üz-üzə yaşayan körpə illərdir məhz bu səbəbdən çöl-bayırdan, isti-soyuqdan qorunmuşdu. Övladını itirmək qorxusu anaya doğum sancılarıyla birgə göndərilmişdi. Və bütün bunların günahkarı ata idi...

Ayşəbəyimin dünyaya gəlişi də atanı evinə, ocağına bağlamamışdı. Yenə hər gün evdə davada, yenə içki şüşələri, yenə xəyanətlər... Bir gün, hətta uşağı qucağına alıb nənəylə ananın qarşısına da çıxmışdı:

– Bu uşağın atasız böyüməyini istəmirsinizsə, mənə maşın alın!

Bu, ailə adlı sarayın açıq qalan tək pəncərəsi idi. O gün o pəncərə də bağlanmışdı. Bir daha günəş işıqlarına açılmayacağına qərar verilmiş pəncərənin o üzündən görünən keçmişdə nələr olmuşdusa, hamısının günahkarı ata idi. Hardasa bir məzarının olduğunu bildiyi atası daha doğma, daha əziz idi Ayşəbəyimə. Yaşadığına əmin olduğu ata isə onun üçün əsl günahkar idi... O, ata deyildi. Ayşəbəyim ona ata deyə bilməzdi. Onu xəyalına yaxın da buraxmazdı... Lakin həyat öz gerçəkləyini güzgü işığı kimi insanın gözlərinə salıb qamaşdırmaqdan həmişə zövq alıb.

Ayşəbəyim gözünə düşən güzgü işığında bütün kişiləri eyni ölçüdə görürdü; elə bilirdi ki, bu dünyada nə qədər oğlan, nə qədər kişi varsa, hamısı onun atası kimidi... Hamısı da yalnızca

günahkar olmayı bacarırlar. Onun içində dünyanın bütün kişilərindən qisas almaq kimi bir hayta vardı. Lakin bütün bunlarla yanaşı məktəbi bitirib ali təhsil almaq arzusu da ürəyindən bəbəklərinə yol tapa bilməşdi. Ayşəbəyim kitablara insanlardan daha çox etibar edirdi. Bütün oğlanları acılayır, kiminsə ondan xoşlandığını eşidəndə mütləq onunla dalaşardı. Bunu bütün kişilərdən aldığı intiqam sayaraq rahatlana bilirdi. Üstəlik, eşitmişdi ki, atası ikinci arvadından da boşanıb, hardasa tək-tənha yaşıyır. Bu, onu sakitləşdirən daha bir təsəlli idi. Və bu təsəlli onun əla qiymətlərlə məktəbdən məzun olduğu zamanda qulağına çatmışdı. Heç kəs təbrik etdiyi, xoş sözlər dediyi qızın içindəki tükürpədən dəhşətli təəssüfdən xəbərdar deyildi. Qarşıda ali təhsil vardi.

Özüm...

Bir dəfə qanlı knyaginya Batori haqqında kiçik bir yazı oxumuşdum. Onu qanicən, kişilərin məhvinə çalışan bir cəllad kimi tarixə salan həqiqətin nə olduğunu bilmək marağı oyanmışdı məndə. Sonra bilmirəm nələr oldu, hansı maraq Batorini kölgədə qoysusa, bir də qanlı knyaginya haqda yeni film çekildiyini eşidəndə yadına düşdü. Rejissoru qadın olan iki saatlıq filmə nəfəs çəkmədən baxdım. Əvvəllər oxuduqlarımın üstündən iri bir projektor işığı keçdi kimi təsirləndim. Macar rejissor bu filmdə Batorinin kişilərə olan nifrətinin günahkarını bir-iki epizodda gözəl açıqlayır: knyaginyanın əri...

Demək istədim odur ki, kişilərin qadın nifrətinin də, qadınların kişi nifrətinin də altında mütləq və mütləq öz həmcinslərini gözdən salan biri vardır. Biz bunu görmürük. Görməyə heç can atmırıq da. "Cinayət psixologiyası" adlı məfhüm dünyamızda psixoloqların ən qiymətli tapıntılarından biridir. Hərçənd ki, bu nəzəriyyə ədəbiyyatda Dostoyevski ilə başlayır, lakin Dostoyevski kimi bir yazıcının əsərin yazılma prosesində psixoloq kimi öz obrazı üzərində seanslar aparmasını unutmaq lazım deyil. Amma ədəbiyyatda da, kriminalistikada da səbəblər çox az hallarda axtarılır. Bunun günahkarı, təbii ki, nə yaziçı, nə də kriminal-psixoloq deyil. Əsl günahkar içində mən olmaqla əsərlərin ünvanlandığı və cinayətlərin baş verdiyi andan marağını

cinayətkara qarşı itiləmiş cəmiyyətdir. Cəmiyyətdə heç kim öz işindən və həyatının düzənindən ayrılaraq cinayətin səbəbi haqda düşünmür. Onlar nəticəni-cinayəti sevir. Bəli, sevir! Bu sevgi növbəti cinayətin cürcərmə səbəbidir. Qadın-kişi nifrətinin də nəticəsi eyni ilə belə maraqlı gəlir insanlara. Çünkü qarşı-qarşıya qoyulsa, kişilər mələk, qadınlar məlakə olduqlarını sübut etmək üçün dəridən-qabiqdan çıxırlar. Təbii, qanuna uyğunluqla düz edirlər. Axi bütün qadınlar Silviya Plaz, bütün kişilər də Aqata Kristinin obrazı Amyas Krale deyil...

* * *

Ali məktəb imtahani yaxınlaşdıqca Ayşəbəyimin ciliz bədəni sürətlə cilizləşməyindən. Qızı elə gəlirdi ki, ürəyinin içində boyundan böyük bir hava şarı var və bəzən nəfəs alıqca o şar şışır, şışır, partlamaq dərəcəsinə gəlir. Bütün günü kitab əlindəydi – yeyəndə də, saçını darayanda da, donunu dəyişəndə də. Ali məktəbə qəbul ola bilməyəcəyindən yaman qorxurdu. Gah imtahan vaxtının gec gəlməsi üçün dualar edir, gah da hər keçən günün bir il kimi uzun olduğunu düşünür, səbirsizlənirdi. Nəhayət, imtahan günü gəldi. Anası onu imtahana bir cümlə və bir dünya təbəssümələ yola saldı:

– Qorxma, qızım, bildiyini yaz, keçməsən, gələn il keçərsən.

Bu bir cümlə və bir dünya təbəssüm Ayşəbəyimə güc, addımlarına inam verdi. Onu ən çox ürəkləndirən anasının bu imtahani, Karlson demiş, “adi həyati hadisə” sayması idi. Qızın qulağının dibindəcə imtahan verməyə gələn uşağını hədələyən, danlayan o qədər valideyn vardı ki...

– Bax, bir ətək pul tökmüşəm sənin hazırlığına. Hünərin var, keçmiyəsən!

– Vaxtında “oxu” deməkdən dilimdə söz cürcərdi! Adam deyilsən ha. İndi üzümə yazmamış qayıdasan, gününü görəcəksən!

– Əgər yazammasan, evə qayıtma! – və s. və s.

Bütün bunların fəvqündə anasının təbəssümü onun üçün Tanrıının ən böyük mərhəməti idi.

* * *

Avqustun altısı Ayşəbəyimin ad günü idi. İmtahan nəticələri məhz bu gün açıqlanmışdı. Ayşəbəyim cavabı bilməyə qəsdən özünü ge-

cikdirirdi. “İmtahandan kəsilmək” adlı hədiyyə almaq onun ürəyinin götürə biləcəyi yük deyildi. Ona görə də anasından bu gün imtahan nəticələrini bilmək istəmədiyi dedi. Ana əvvəlcə qaşlarını çatdı, sonra dodaqlarını bir-birinə kip sıxıb başını yellədi, heç nə demədən qapıdan çıxdı. Ayşəbəyim nə çatılan qaşların, nə bükülən dodaqların, nə də sükunətlə addımların nə “söylədiyini” anlamamışdı. Başını qatmaq üçün stolun üstündəki ad günü tortuna tərəf əyilib üstündəkiləri oxumuşdu: “Happy birthday” və kiçik smaylik. Gözləri yaşarmışdı gülməkdən. Axi, bu tort bişirən qonşuya nə düşmüdü ki, ingilis dili bilicisi çıxmışdı?! Eləcə “ad günün mübarək” yaza bilməzdimi?! Gülə-gülə qapiya çatınca anasının əlində kiçik kağız qarşısında dayandığını gördü. Sakit və ciddi duruş ananın əlindəki kağıza böyük əhəmiyyət verdiyini anladırdı. Ayşəbəyim kağızı ehmalca götürüb açanda da üzündəki gülüşü qoruyub saxlamağa cəhd edirdi. Bu gün, məhz bu gün ağlamaq istəmirdi...

İmtahanın nəticələrinə əsasən Ayşəbəyim artıq tələbə idi. Gülüşünə qarışan göz yaşlarını ağlamaq adlandırmaq istəməsə də, nənəsi öz təbrikində gecikməmişdi:

– Ay səni görüm həmişə sevincdən ağlayasan el!

Özüm...

Ağlamaq... Əvvəllər ağlamağı çox sevərdim. Çox ağlayardım. Göz yaşlarının dəyərini anlamamışam... Sadəcə, gizlin-aşkar ağlamaq mənimcün can rahatlığıydı. Canımın ağrıyan yerini sıggallayıb ağladığım zamanlarda uşaq düşüncəmlə böyük-böyük qəhrəmanlıqlar edirdim. Böyüdükcə, ağlamağım mənimlə birgə böyümədi, təəssüf ki... Get-gedə kiçildi, adıləşdi, gözdən düşdü. Ta ki, iyirmi iki yaşımin tamamına kimi. Qoşalaşmış ikiləri öz təqvimin qızıl çərçivəsinə saldıǵım il göz yaşlarını ilk dəfə özümə axıtmadım... Mübariz İbrahimov şəhid olanda ağladım... Ağlayaraq yazdım ki,

Bu dünyada candan əziz nə var ki?!

Bir ürəkdi, göz yaşıdı, Vətəndi.

Bu dünyada səndən əziz nə var ki?!

Bir ürəkdi, göz yaşıdı, Vətəndi.

Bu ürəklə sevə bilmışəm səni,
Bu vətənin ər igidi, qeyrəti...
Aşan göz yaşımin hər giləsini
Töküm məzarına, yoxdur qiyməti...

Bu dünyada eşqdən uca nə var ki?
Sevdiyimsən, tapındığım ərənim...
Bu dünyada eşqdən qoca nə var ki?
Sevgisini torpağına sərənim...

Bu dünyada candan əziz olanım
Bir ürəkdi, göz yaşdı, Vətəndi.
Bu dünyada səndən əziz olanım
Bir ürəkdi, göz yaşdı, Vətəndi.

İndi daha göz yaşlarım hər şeydən ötrü axmır.
Mənimlə birgə böyüməyən ağlamağımın məni
ötüb keçməsinə baxmaqdan başqa əlimdən nəsə
gəlmir...

* * *

Tələbəlik gözəl keçirdi. Düzdür, hər günü
nağıl deyildi, hər ay bir şahzadə at çaparaq
eyvanın altından keçmirdi, cəngavərlər divləri
öldürmürdü, yenə də tələbəlik öz romantik
dumanlığını qoruyub saxlamışdı. Ayşəbəyim
xoşbəxt idi. Bütün sixıntıların, kədərlərin
tələbəliyin arxasında qaldığını düşünürdü. Ancaq
yanılırdı! Onun xoşbəxt günləri ucuq-sökük
binanın sonuncu mərtəbəsindən gələn işq
kimiydi... Həyatın xoşbəxtliyə ayırdığı reklam
fasiləsi bitirdi...

Bir gün qəfildən nənə xəstələnib yatağa
düsdü. Həkimlərin gözlərini yerə dikib, başını
bulayaraq çıxdığı otaqda qız nənəsini seyr
etməkdən yorulmurdu. Ağ saçları güllü yastığa
döşənmiş nənənin saqlamacığı ümidi küs-
durməmək üçün üçüncü kurs tələbəsi olan
Ayşəbəyim institutdan bir həftəlik icazəni güclə
almışdı. Qızı elə gəlirdi ki, nənəsi onu yanında
görəndə sürətlə sağalacaq, ayağa qalxacaq. Lakin
yaşlı nənə günbəgün Ayşəbəyimin gözləri
önündə əriyirdi. Çarəsiz anlarda əlindən heç nə
gəlməmək kimi bir duygunun varoluşunu da o
kiçik zaman kəsiyində anlamışdı. Nənəsinə
baxaraq... Nənəsinin damarları çıxmış əlini
üzünə sürtərək... Göz yaşlarından diksinər deyə,
gözünü ovuşturmaqdən yorulmayaraq...

Evdən çıxan tabutun arxasında baxmaq isə...
Yox, Ayşəbəyim o gün yaşadıqlarını bir daha
dilinə gətirməmək üçün özünə bərk-bərk söz
verdi.

Tamam tək qalmağı da bu aralar öyrəndi.
Anası xırda alverçilik etdiyindən evdə az olurdu.
Ayşəbəyim nənəsizliyini bir də tək boşqablıq
süfrələrdə, təkadamlıq mürgülərdə, evdən yalnız
televizorun səsi gəldiyində yaşamağa çalışdı. Za-
manla yalnızlığa öyrəşə bilmirdi deyə, qorxuları
da müxtəlif şəkillərə düşə bilirdi. Gah televizorun
arkasından başqa səs gəlir, gah pəncərəyə kölgə
düşür, gah yuxusunda dəhşət filminin ssenarisi
yazılırdı. Lakin qızın yalnızlığa könül verməsin-
dən savayı çarəsi qalmamışdı. Və bir gün bütün
gütünü toplayaraq yalnızlığının qoynuna girdi.
Həyat onların başı üzərində dayanmışdı və kəbin
duasını tənha hicqırıqların melodiyası altında
züzmüə edirdi.

Həmin gün anası Ayşəbəyimə qırmızı don
almışdı. Qız donu geyinib güzgünen önündə fir-
lanınca öz yaraşığından məst olmuş halda demişdi:

- Gərək nənəmə də göstərim, deyirdi, qırmızı
rəng mənə çox yaraşır.

Ana qəfil hönkürmüdü. Ayşəbəyim üçün
dünyanın ən güclü qadını olan anası birdən-birə
acizliyini göz yaşlarıyla etiraf etmişdi. Qız boy-
nunu bükmüşdü... Ürəyini də bükmüşdü...
Həmin qırmızı don əynində yalnızlıqla nigaha
girmişdi.

Özüm...

Yalnızlıq...

Tənhalıq...

Yaxud, heç kimsənin olmaması...

Əslində, böyük bir yalan! Milyonlardan biri
kimi "OL" kəlməsindən qorxub başımızı
dizlərimizə dirəyib, gözlərimizi bərk-bərk yum-
mub, yumruqlarımızı qulaqlarımıza tutub özü-
müzü zamanın və təbiətin ixtiyarına buraxırıq.
Anamızın bətnindən çıxanda isə elə sevinirik ki...
İlk olan bu sevincdən bütün həyatımız boyu əsla
və əsla bir daha dadmırıq. Çünkü bir bugda
dənəsi ilə Həvva nənəmizin qazandığı doğum
sancısı cəzasını anamıza yaşadıb günahsızlığı-
mızla öyünürük.

Bu aralar, doğrudan da, təzadlı fikirlər əlində
əsir-yesir olduğumu bilirəm. Yoxsa mənim nə

həddiməydi ki, Həvvadan danışam? Anamı günahlandıram, tövbə, tövbə! Yenə üzümü göyə tuturam:

- Allahım, sən bildiyin məsləhətdir! Bircə ağlımı alma.

Ağlim varmış kimi, sonuncu xahişi elə ürəklə edirəm ki... Kim deyirsə, şairlər, yazıçılar ağıllı adamlardır, yanılırlar. Onlar qədər ağılsız, məntiqsiz, hamının bədbəxt olduğu yerdə xoşbəxt, ən sevincli gündə qaş-qabağı yerlə gedən, min gülüş içində zariyan ikinci bir insan zümrəsi tapılmaz. Mən də daxil...

Yalnızlıq, tənhalıq, kimsəsizlik kimi kəlmələri də şairlər və yazıçılar uydurub. Guya tək bir yerdə oturmağı, tək ağlamağı daha duygusal sözlə ifadə ediblər. Bilmirəm kim necə yaşayır bu hissələri, mən etiraf edirəm ki, belə hissələrin mövcudluğuna şübhə ilə yanaşram. Çünkü tək ağlayanda da kimisə, nəyisə düşünüb ağlayıram. Tək yemək yeyəndə də həmişə çörək iyləyib anamın, qardaşımın, bacılarımın adlarını sıra ilə sadalayıram, görəsən, ac olanı yoxdur ki? Bu təkliyin özündəki qeyri-humanizmi görürsünümüz? Təkcə öz doğmalarımın ac olmadığının qeydinə qalmaq istəyirəm fikrən. Bu da dünyaya meydan oxuyan yazıçı humanizmi...

III hissə

Yenə sevgi

Sevgi bu dəfə başqa ləçək bağlamışdı. Bu dəfə başqa qoxudayıdı, başqa rəngdəydi... Amma bu dəfə o, hesabdan kənarda qalmamışdı. Əksinə, indi dünyada nə var-nə yox, hamisində haqq-hesab istəyirdi. Bu sevgi üçün ölüm də bir udum nəfəs qədər adı idi. Əlbəttə, belə də olmalıdır! Axi sevgi – bütün dünyanın əzbər bildiyi, lakin oxuyub-oxumamaqda hər kəsin özü qərar verdiyi yeganə nəgmədir...

Ayşəbəyim bu nəgmənin varlığından kənddə xəbər tutmuşdu. Xalası onu evinə qonaq çağırmışdı. Uzaq qohumların toyu ərəfəsində bu qonaqlıq lap yerinə düşmüdü. Qız ilk dəfə kənd toyu görəcəkdi. Üstünə qırmızı lentlər bağlanmış çadır, içəridə yerə basdırılmış ağaç dirəklər, əlində bəzəkli çubuq tutmuş tamada, qız toyunda o ki var ağlayıb, bir gün sonra oğlan toyunda

gəlinin başından şirni tökən qohumlar... Ayşəbəyim yaxşı bir nağılçı olub bütün bunları nağıl etmək istəyərdi. Bu, sehrli aləmə düşən bir şahzadənin başına gəlmış ən gözəl macəra idi. Təbii ki, xalasının təzəcə əsgərlikdən gələn baldızı oğlu da bu nağılda yavaş-yavaş öz yerini tuturdu; qızdan oğrunca asılan bərraq baxışlar, üz-üzə gəlincə titrəyən səs, qızaran yanaqlar, sözlərdən qabaq nəyisə anlatmağa çalışan əllər təkcə ağ atın yoxluğunə heyfsilənirdi. Sanki Allah Ayşəbəyimə xoşbəxtlik üçün xeyir-duasını verirdi.

O gündən Ayşəbəyimin ürəyində bir sizilti vardı. Amma bu sizilti əzab siziltisi deyildi. Bu, ona tanış olmayan bir incə ağrı idi. Qızın elə gəlirdi ki, bu ağrı kənddə gördüyü oğlanın baxışından, gülüşündən qoparaq onun damarlarına hopub. Günün hansı saatında gözləri öünüə o oğlanın baxışları gəlsə, qızın əlləri titrəyər, gözləri buludlanar, dizləri yeriməkçün olan son taqətinə toplayırdı. Hərdən ona elə gəlirdi ki, belə anlarda ürəyinin döyüntüsünü bütün dünya eşidə bilir...

Zaman sevgi həyəcanlarıyla ayaqlaşır. Ona görə də iki il sevən bir gənc qızın ömründən başını aşağı salıb dinməz-söyləməz keçməyə cəsarət edə bildi. Ayşəbəyim isə o oğlanı axtarmaq, heç olmasa, adını öyrənmək cəsarətini özündə tapmadı. Sadəcə, hər axşam, yatağına uzanarkən süd rəngdə boyanmış tavana baxaraq o oğlanı xəyal etdi; gah evləndilər, gah küsdülər, gah hərəsi bir kompüter alıb böyük yazıçı oldular, gah da sakitcə ayrıldılar... Ayşəbəyimə elə gəlirdi ki, bu xəyallar onun həyatdan da gizlətdiyi ən böyük sirridir. Bu sirr ilə yaşamaq ona çox xoş idi. Ürəyindəki sizilti onu xoşbəxt edirdi. Həyat fərqli olmayı bacara bilmışdı.

Ayşəbəyim ali təhsili bitirib diplom aldığı gün anası da ona mobil telefon hədiyyə etdi. Qız iki sevinci birgə yaşayırdı. Həm diplomunu, həm də mobil telefonunu göstərməyə, sevincini bölməyə adam axtarırmış kimi bütün qohumları gözləri öündən keçirmişdi. Nədənsə bu sevinci anlarında kənddə-xalasığında olmaq istəmişdi. Günortadan sonra Yevlaxdan çıxan günün sonuncu avtobus reysinə çatmaq üçün ana ilə qız əllərinə keçən paltarı geyinib evdən çıxmışdır. Avtobusda başlarını qaldırıb heç kimə baxmasalar da, kənd dayanacağında onlardan öncə düşən oğlan Ayşəbəyimin gözündən yayın-

mamışdı. Bu, o idi! Baxışlarıyla, gülüşüylə qızı bir ömürlük incə ağrı hədiyyə edən oğlan!

Oğlan da onları tanımışdı, avtobusun yanındaca salamlasdılar:

- Salam, xala.

- Salam, qadan alım! - Anası özləriylə götürdükləri yükü aparmaq üçün adam tapıldığına sevinmişdi.

- Gəlin kömək edim. Mən də dayımgilə gedirəm. Təsadüfə bax.

- Yaxşı, qadan alım, bir yerdə gedək. Olaq iki qonaq.

- Üç qonaq! - oğlan bunu deyib başıyla Ayşəbəyimə işarə etdi. Hər üçü güldülər.

Yol boyu oğlanın qızı ünvanlandığı bütün suallara ana həvəslə cavab verirdi. Onun təzəcə diplom aldığıni, üstəlik, mobil telefonu yaxşı işlədə bilməməyini, xalasigillə sevincini bölməyə tələsdiyini, hətta gətirdikləri yükün içində dadlı şirniyyatlar olduğunu da ana oğlana danışmaqdan çəkinmədi. Nəhayət, oğlan nəfəsini dərməyə dayandığında özünü təqdim elədi:

- Adım Qalibdi. Dayım da, dayidostum da həmişə sizdən danışırlar. Onların qızları oxumadı deyə, Ayşəbəyim xalasının fəxr yeridir.

Qız bütün yolu özünü üçüncü şəxs kimi görməkdən də utanırdı. Oğlanın dilindən öz adını eşidəndə isə... Ona elə gəldi ki, bu gündən sonra bir daha güzgüyə baxmağa da cəsarəti çatmayaçaq. Qalibin onun adını çəkməsi qızda elə duyğular oyatmışdı ki, sanki indicə yanaqlarından bir çəngə od çıxacaq, hamını, hər şeyi -bu kəndi, Qalibi, anasını, yolun kənarında otlayan inəkləri yandıracaq. Bütün bunlar bir yana qalsın, oğlan bu odun niyə çırtaçırtla yandığını biləcək. Ondan sonra iki il boyunca süd rəngli tavana "yazılmış" xəyalların hamısını oxuyacaq. Və... Və nəticədə Ayşəbəyim ölsə, bundan daha yaxşı olacaq!

Xalasigilə çatan kimi anası çantadan diplomu çıxarıb sevincək özünü bacısının üstünə atdı. Ayşəbəyim isə xalası qızının bükülmüş dirsəyinə dırnaqlarını batıraraq özünü içəri otağa təpdi. Axşam olub, onun şərəfinə düzənlənən qonaqlıq bitənə kimi eşiye çıxmadi. Pəncərənin o üzündən şəninə deyilən tərifləri də, diplomunun necə əzizlənməsini də eşitdikcə xəyalında Qalibin gülüşünü, sirlili baxışlarını canlandırdı. Hətta xalası qızının arada ona baxıb hiyləgərcəsinə

gülümşəməsini və eyhamla danışmasını da anlamamazlıqdan gəldi. Xalası qızı demişdi:

- Qalib bizə gələndə ən çoxu yarım saatdan sonra babamgilə qaçırdı. Bu gün nədənsə hələ getmək fikrinə düşməyib.

Nəhayət, axşam, göylərin öz sevgisini yerə izhar etmək üçün yerə göndərdiyi günəş şüaları qərbədəki Bozdağ silsiləsinin təpəsində yumurtalı təndir çörəyi kimi qızaranda Ayşəbəyim asta addımlarla eyvana çıxdı. Stol başından durmaq istəməyən ailə üzvləri və qonaqlar hamısı maraqla eyvanın o başında dayanmış qızı baxırdılar. Ayşəbəyim özünü cadugərin tilsimiyə nağıllardan qopub insanlar arasına düşən sehrlili şahzadə kimi hiss edirdi. Ona görə də utanmış yanaqlarını qəribə, anlaşılmaz baxışlardan qoparıb yenə otağa təpildi. O, bu gün burda ən doğma qonaq olacağı ümidiindən əl çəkmişdi. Açıq-aydın görünürdü ki, ailə üzvlərini ondan çox Qalib maraqlandırır. Bu marağın səbəbini yalnız axşam -Qalibbabasılğılə gedəndən sonra bildi. Xalası qızı hiyləgər təbəssümünü gizlətmədən sevincdən işıldayan bəbəklərini onun gözlərinə zilləmişdi. Demişdi ki:

- Bilirsən, Qalibin səndən xoşu gəlib. Mən də yalandan dedim ki, Ayşəbəyimin də səndən xoşu gələr...

İstədi xalası qızına acıqı tutsun, alınmadı... İstədi ona yalan dediyini sübut etsin, mümkün süzdü... İstədi bu kənddən də, burdakılardan da küsüb birdəfəlik çıxıb getsin, cürəti çatmadı... Başını aşağı salıb ürəyindəki sevgisinə sığındı. Beynində dolanan bütün qarma-qarışq fikirləri kiçicik bir cümləyə qurban verdi: "Nə olacaqsə olsun, qismətdir". Bu qismətin onu nələrə aparacağından xəbərsizcə başını yastığa əmanət etdi, yuxudan öncə duasını da əsirgəmədi:

- Allahım, nə xeyirlidirsə, mənə onu ver...

O gecə yuxusu da Ayşəbəyimin ürəyinin içindən çıxmışdı. Qız yuxuda görürdü ki, Qaliblə üz-üzə nar ağacının altında dayanıblar. Bir-birlərinə baxmağa utanırlar, amma baxışlar gün işığı kimi arada parıldamaqdan çəkinmir. Onlar iki qərib qürbətdə təpişan kimi sevincliydilər. Həyatın bundan sonrası onlara güvən dolu görünürdü. Qalibin əlləri nar ağacının çataraq budaqları arasından bir ulduz qoparıb qızın saçlarına taxdı və ikisi də gülüşlərinin cingiltisini bir-birinə hədiyyə edə bildilər...

Özüm...

Bizim izahını bilmədiyimiz yuxular ömrümüz boyu axtardığımız həqiqətdən xəbər gətirən carçılardır. Sadəcə, nə biz anlamırıq, nə də anladanlara qulaq asmırıq. Kor-koranə həqiqəti axtarıraq. Dünyanın altını-üstünü bilirmişik kimi hiss etdiyimiz zamanlar da olur, adımızın belə yanlış qoyulduğunu düşündüyümüz anlar da. Üçüncü bir ruh halında isə bu ikisinin hansının yaşamımızda və varlığımızda üstünlük təşkil etdiyini götür-qoy edirik. Nəticə həmişə eyni olur; D=0. Bu sıfırı biz yaradırıq. Bəli, biz! Sən! Mən! Çünkü bizə əta edilən 1-i görmürük, görməyə çalışırıq da. Əgər insan ömründə ona verilən 1-in fərqinə varsa, daha uzaq-uzaq, anlaşılmaz xəyallarda deyil, ovcunun içində, pəncərəsinin o üzündə, oxuduğu kitabın növbəti səhifəsində həqiqətə doğru daha bir addım yerini görəcək. İnamla ayağını həqiqətə doğru gedən pilləkanın növbəti pilləsinə qoyacaq. Və sonunda anlayacaqdır Yaradandan böyük həqiqət olmadığını. Onun öz həqiqətindən yaratdıqlarına necə səxavətlə pay ayırdığını da dərk edəcəkdir. Sonunda həqiqətlə həmişə ciyinçiyinə yaşıdığını biləcəkdir. Axi yaradıcılıq insanı insandan üstün edən ilahi seçimdir.

Yuxular həqiqətdən bəhs edən kitabı oxumağı bacarmaq üçün bizə göndərilən ilk hərflərdir. Bəs biz bu hərfləri bir-bir öyrənib, həqiqətin əlifbasını əzbərləyə bilirikmi? Əlbəttə ki, yox! Yoxsa dünya yarandığı gündən üzübəri hər gün özümüzə bu sualı niyə ünvanlayardıq ki?! "OLUM, YA ÖLÜM?"

* * *

Toy gecikmədi. Ayşəbəyim üçün toya həzırlaşlığı günlər əsl itmiş krallıq ehtisamışıydı. Sevdasının arxasına düşüb ayaq qoyduğu ciğirin o biri başında gözləyən xoşbəxtliyi təsəvvüründə canlandıra bilirdi. Saçlarında ağ lentlər olan kiçik qızçıqaz, göy rəngli idman papağını başına tərsinə qoymuş oğlan və balıq tutmaq üçün tilovunu nizamlayan Qalib xoşbəxtlik nağılinin qəhrəmanları idi. Ayşəbəyim sevinirdi...

Anası da sevinirdi. Bu hissin ölçüsüzlüyünü qadın bütün həyatı boyu yalnız bu gün anlamışdı. Onun üçün ötən günlərin özüylə apardığı gülüşlər, titrək həyəcanlar, kürəyini söykəyib köksünü

ötürə bildiyi güvən bu gün birdən-birə geri qayıtmışdı. Tanrı bu qadının gözlərindəki sevinci görüb özü də sevinmişdi, bəlkə də.

Uşaqlığından bu yana görmədiyi, tanımadığı bütün qohumlar Ayşəbəyimlə Qalibin toyuna yiğmişdilar. Ağ gəlinliyi geyindiyi gün qız bir daha anlamışdı ki, yaxşı adamlar adamın dar gününə gələr. Şən gündə kimi istəsən, qapında, yan-yörəndə görə bilərmişsən. Ona görə də bibilərinin, əmilərinin, atasının əmiuşaqlarının yaxşı adam olduğuna özünü inandırmağa cəhd də eləmədi. Axi Ayşəbəyim doğmalıq ölçüsündə yalnız iki ad təniyaraq böyümüşdü: ana və nənə. Çox istərdi ki, bu gün nənəsi də burda olaydı. Onun öz sevdalısıyla muradına yetdiyi günləri görə biləydi... Onunla birgə sevincini necə gizlədəciyini düşünəydi... Axi toyda gəlin çox gülmez.

Anası yeganə övladından ayrılib tək yaşamaq istəmədiyindən valideynlərinin razılığı ilə toydan sonra Qalib onlarla birgə yaşayacaqdı. Bu da Ayşəbəyim üçün sevincə daha bir səbəb idi. Çünkü toy həyəcanları başlayan gündən ürüyində anasını tək qoyacağı nigarançılığı da vardi. Bu nigarançılığın qucağında əlini atıb cehiz adına aldığı hər qabın, hər dəsmalın yanında iki gilə göz yaşı yığırdı karton qutulara. Amma anasından ayrılmamaq qərarı verilincə yiğdiği bütün cehizləri qutulardan çıxarmış, öz evlərini bəzəməyə bir qucaq fərəhlə girişmişdi.

Toy gözəl keçmişdi... Yevlax rayonunun hər inzibati idarəsindən, məktəblərdən, böyük mağazalardan, hətta televiziya şirkətdən də toya qonaqlar gəlmişdi. Hər biri çıxışında Ayşəbəyim kimi ağıllı, ismətli və gözəl bir qızın qohumu olduğu üçün qürur duyduğunu demişdi. Onda qız yenə nəyisə anlamağa çalışmışdı. Nəhayət, özü üçün bir də bunu kəşf etmişdi ki, sən demə, anasının onun balaca əllərindən tutub özüylə işə apardığı zamanlarda, nənəsinin onun oxuması üçün təqaüdünü qəpiyinəcən yiğib saxladığı günlərdə Yevlax şəhərinin ən mötəbər, sayılıb-seçilən adamları Ayşəbəyimin qohumu olduğunu unudublarmış. Ancaq onu bilmədi ki, bu qohumluğu məhz toy gündəndə bu qədər adam birdən-birə necə xatırlaya biliblər...

Bütün olub-bitənlərin başı üstündə bir ovuc narıncı işiq seli bulud kimi topalanıb elədən-elə, belədən-belə elə sayışırırdı; Ayşəbəyim xoşbəxt idi!

* * *

Xoşbəxtliyin yarımcıqlığını anlamaya insan üçün çox asan olur həmişə. O qədər asan olur ki, barmaqlarını üst-üstə büküb gözlərini o büküyə zilləmək bəs edir. Özünü hər nə qədər xoşbəxt saysan da, bədbəxtliyin burnunun ucundaca bardaş qurub oturduğunu görə bilirsən. Onun niyə gəldiyindən çox, necə gəldiyi düşünmək üçün səbəb ola bilir. Və galən bədbəxtliyin düz ovcundaca anlatdırın-anlatmadığın hüznlər mövcuddur.

Ayşəbəyim də bu vəziyyətdəydi. Toydan keçən yeddi ay ərzində hər həftə qulağına bu sözlər çatırdı:

- Gəlinin bir şeyi varmı?
- Qızın bir şeyi varmı?
- Yeni bir şey varmı?
- Bir şey-mir şeydən xəbər varmı?

Bu "bir şey" kəlməsini eşidən kimi onun kədərlərə örtük olmuş baxışları ayaqlarının ucuna dikilər, ordan üzüyxarı sürünə-sürünə dırmaşar, göbəyinə çatmamış dayanar, susar, susa-susa bağırar, hayqırar, gah naləyə, gah şikayətə, gah da duaya dönərdi. Sonuncu dördcə kəlmə olardı:

- Allahım, mənə bala ver.

Artıq bu "bir şey" kəlməsi Qalibin iş yerini, uzaq qohumların telefon zənglərini də zəbt etmişdi. Qalibin onun baxışlarının ağladığı yerə aradabir çarəsizliklə yönələn gözlərindəki dumani görmək Ayşəbəyim üçün daha ağır idi. Sevginin böyüklüğünə, əvəzolunmazlığına hər nə qədər inansa da, yaşadığın cəmiyyətin yazılmayan qanunlarından xəbərsiz də deyildi. Bu qanunlara özlərindən daha çox inanan, güvənən, özlərinə xeyir edəndə alıləşdirib əməl edən, xeyir etməyəndə yaxasını qırğına çəkən insanlardan "bir şey"siz xoşbəxtliyi rəva görmələrini ummaq düzgün deyildi. Bu, Ayşəbəyimin məhkum olunduğu cəmiyyətdə heç də ədalət sayılmırıdı.

Özüm...

"Bir az vaxtim var..." Belə başlamışdı dəftərçə, amma bitməmişdi. Cümlə-cümlə, söz-söz axtardığım müəllifi tapmışdım, lakin olmuşların indiki zamanını soruşmağa cəsarətim çatmadı. Bunu yazan çoxbilmişin biriydi axı, bilirdim. Tanıydım... Günahkarların ən günahkarı, məsumluğun şeytani rəmzi idi bunu yazan.

Dünyaya gəlmişdə belə özünü suçlu sayanın bəhanəsi ölümü sevmək olsa da, ölüm hələ onun vüsələna can atmırıdı. Bəlkə də, bu çoxbilmişin ölümdən kirayələdiyi ömrü müddəti vardi? Kim bilir... Bəlkə, o, bu kirayəni elə bu andaca Ayşəbəyimə kömək etməklə ödəməyə söz vermişdi? Bunu düşündüm... Və telefonu əlimə alıb Ayşəbəyimin nömrəsini yiğdim.

* * *

Ayşəbəyim Gəncəyə gələndə üzü bahara gedən bir zaman kəsiyinin yarığınəşli günüydü. Nahardan öncəydi. Vədələşdiyimiz kimi Mərkəzi Univermaq Mağazasının qarşısında görüşdük. Onun üzündəki üzgünlüyü kölgəsindən qorxa-qorxa boylanan ümid də mənə tanış idi. Mən o köhnə tanışı illərin o üzündə tərk edib ardına baxmadan üzü gələcəyə qan-tər içində elə qaçmışdım ki, bir daha onunla rastlaşmağım haqqında düşünməmişdim də. Lakin indi, "uşaq" deyilən möcüzəni gözləyib-gözləməməyə qərar verə bilməyən Ayşəbəyimin özüylə gətirdiyi həmin qorxaq ümid qarşımdaydı. Əvvəllər üzülürdüm bu qorxaqlığa, indi isə hırslındım. Az qalırdım tutam o ümidi yaxasından, çəkəm kədərin arxasından bəri, deyəm ki... Deyəm ki...

Yalnız indi anlayıram, mənim o ümidi danişmağa, ona nəsə deməyə üzüm də qalmayıb. Başımı aşağı salıb Ayşəbəyimin əlindən tuturam. Şəhərərəsi avtobusun həzin-həzin bizə yaxınlaşdığını baxıram. Məni üstələməyə çalışan kövrəkliyimi dişlərimin arasında əzirmişəm kimi çənə sümüyümü əlimlə sıxıram. Və həkimə deyəcəyim sözləri beynimdə səliqə-səhmana salıram.

Özüm...

Həkimimi çox istəyirdim. Ona inanırdım.

Biz institutda oxuyanda fəlsəfə dərsində bütün terminlərin adları yalnız və yalnız qərb alımlarının adları ilə bağlı olurdu. Bir gün dözməyiib qrup yoldaşım Sevdaya dedim:

- Necə olur ki, fəlsəfə bir elm kimi şərqdə yaranır, bu gün qərbdən qaynaqlanaraq öyrənilir?

Güldü... Cavab vermədi... Susqunluğunda bir məna var deyə bir daha bu suali ona vermədim. Amma növbəti dəfə fikrimin əsassız olmadığını həyat təcrübəsi ilə qazandım.

Həkimə inam fəlsəfəsi sırf şərq təfəkkürünün yaratlığıdır. Bunun içində qərb nə qədər ədva qatır-qatsın, mən onu bir şərqli kimi doğma mətbəxdə dodaqlarımı yalaya-yalaya qasıqlayıram.

Mən o gecə-balamin məni "mələk" etmədiyi, ölüm başım üstündə dayanıb ətriylə məni bihus etməyə israrlı olduğunu bütün əzalarımla mənə bildirdiyi gecə inanmışdım ki, həkimim məni sabaha sağ çıxarıcaq. Əməliyyat stolundan palataya gedənəcən həkimə qırıq-qırıq sözlərlə, sadəcə, ona inandığımı və Tanrıının məni hələ öldürmək istəmədiyini demişdim. Səhər açılanda onun palatanın qapısına söykənib mənə baxaraq ağladığını gördüm. Baxışlarımız toqquşunca əllərini göyə qaldırmışdı: "Şükür, İlahi!" Sonradan bildim ki, mənim kimi qanına zəhərlənmə keçmiş bir insanın sağ qalması da möcüzə imiş. Tanrıdan və məndən başqa kimsə bilmədi ki, o gecə mən Tanrıya və həkimə olan inamımdan yapışb ölümə qalib gəlmışdım.

* * *

İnanırdım ki, həkimim Ayşəbəyimi "bir şey varmı?" kimi dəhşətli sualın qarşısında məglub olmaqdan xilas edəcək. Elə də oldu. Qızın Gəncəyə gəlməyindən ay yarım keçməmiş ondan iki cümləlik ismarış almışdım. "Salam, bacı. Mən hamiləyəm". Ayşəbəyim bunu yazmışdı mənə. Oturub ismarış oxuyurdum, dəli kimi... Dönə-dönə oxuyurdum...

Bir qadının mələk ola biləcəyinin aksiyadur ana olmaq... Mən bu mələkliyi sevirdim... Şükranlıqla sevirdim... Sevirdim!

Və düşünürdüm ki, Ayşəbəyimin düşündüyü kimi "hərdən səhv edən" Tanrı insanları sevərək yaradanda heç vaxt səhv etmir. Məhz buna görə biz insanlar sevginin səhv olmadığını Tanrıdan öyrənməliyik. Əslində Tanrıdan öyrənəcəyimiz bütün həyatımızdır. Bəlkə də, elə biz bu öyrənmək missiyası üçün doğulmuşuq?! Bəlkə, bu səbəbdəndir, nəyisə bildiyimizi sananda teztələsik Tanrıının özünün axtarışına çıxmışız. Onun yaratıqlarının bir ovucunu görməyə bəsirət gözü istəmək əvəzinə, onu yaratıqlarının hər birində görə bilmək əvəzinə, biz dərk etmədiyimiz həqiqətin axtarışına çıxırıq. Bu işə insanlığın diləgəlməz faciəsidir.

Məncə, Tanrıdan sevgini öyrənmək də çətin deyil. Onun bizə göndərdiyi möcüzələr bəs edir

ki, sevək... Sevə bilək... Bütün ruhumuzla və bütün ömrümüz boyu sevməyi bacaraq. Mən möcüzə deyəndə suyun günəşin yanına qalxıb rəqs etməsini, yaxud da ayın adam dilində danışış rok oxumasını nəzərdə tutmuram. Mən möcüzəni gördüğüm kimi təsvir edərək fikrimi anlaysam, daha yaxşı olar.

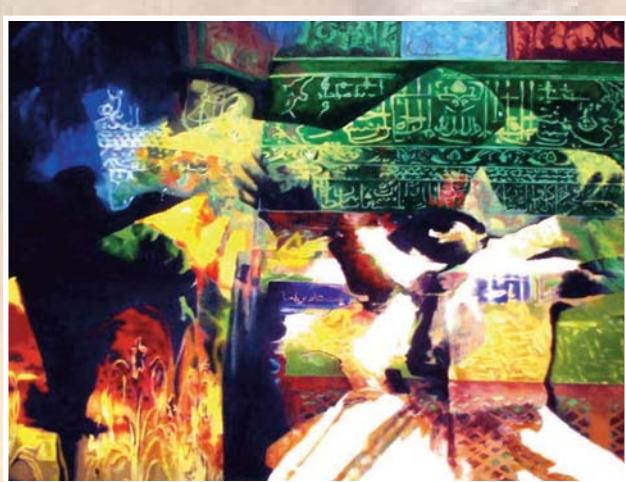
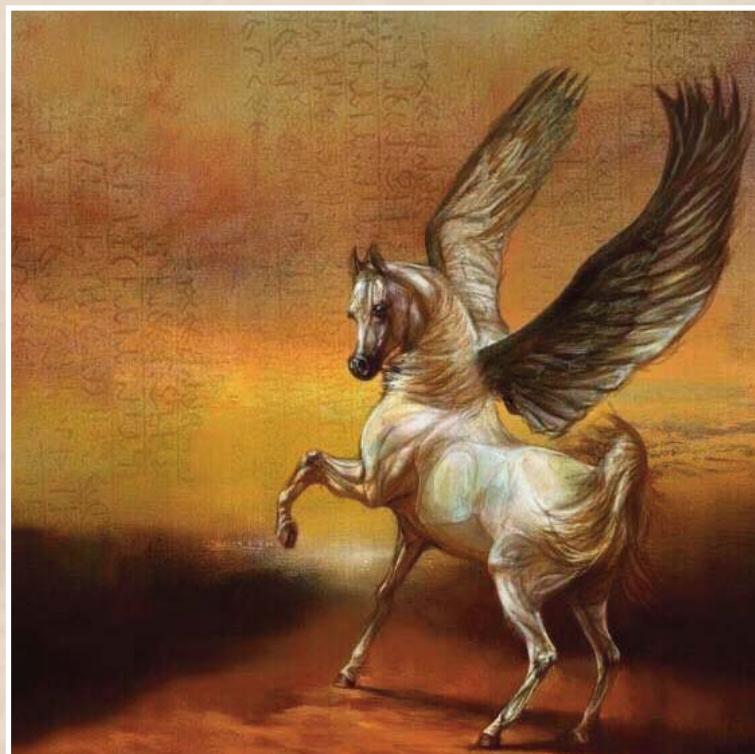
Bir dəfə səhər tezdən işə gedirdim. Hava alaqqaranlıq olduğundan anam məni ötürürdü. İşə çatmağıma bir neçə küçə qalanda təsadüfən dilimdən çıxan sözlərə sonra özüm peşman oldum:

- Heç olmasa, bircə manat pulum olsayıdı, bir neçə gün axşamlar avtobus pulu verərdim. Axşam çox yoruluram, piyada gələmmirəm.

Dediklərim anamın üzündəki qırışları alnına toplamışdı. Gözlərini uçurumun dibinə itələmişdi. Dizlərindən ömürdən böyük yük asmışdı. Əllərini mənim paltomun qolundan çəkib çənəsinə dayamışdı... İçimdəki peşmanlıq anamın bu kədərinin bir damcısına da dəyməzdi. Özüm-özümü danlamağa cəsarətim çatmadı. Başımı aşağı sallayıb addımlarımı yeyinləmişdim. Anam mənə çatmaq üçün var-güçünü toplamışdı, bəlkə də. İş yerimə çataçatda ikimiz də dayandıq. Məni dayandıran yolun kənarında bükülü halda duran bir manat pul idi. Başımı qaldırıb anamın üzünə baxınca onun da eyni səbəbdən ayaq saxladığıni anladım. Bir manat əsl möcüzə idi... Möcüzə bu idi!

Son

İndi Ayşəbəyim iki uşaq anasıdır. Yevlaxın tozlu küçələrində balalarının əlindən tutub yolu, səkini keçir, onlara səki ilə barının arasından türkəkcəsinə boyunan cincilimləri tanıdır... Dö-nüb arxasına baxlığında məni necə xatırlayır, bilmirəm... Bəzən də düşünürəm ki, bəlkə, heç xatırlamır? Xatırlamağa vaxtı olmur? Axi vaxt nədirə, o, heç nəyə lazımi qədərincə yetmir. Elə mənim bu dəftərçəni kitab halına salmağımı da vaxt lazımdır. Nə olsun ki, özümə təsəlli edə biləcəyim iynə boyu kəlmələr var. Bu kəlmələr, əslində məni ölümə gecikdirən təsəllimdir... Sanki hərdən, ölüm məni çağıranda əlacsızcasına, yaxud da cürətkaranə deyirəm: "Bir az vaxtim var!"

Davide Qualtieri
İtalyan bəstəkar və şairi

Sətri tərcümə: Mais Nuriyev
Poetik tərcümə: Qulu Ağsəs

XOCALI

Şərqdən gələn qonağın
yükü hekayət olar –
amma mən eşitdiklərim...
inanmırıam dünyada
belə cinayət ola...
Uzaq, günəşli ölkədə
25 fevral gecəsi
qarlı kölgədə
qırıldılar 613 günahsız adamı –
aman vermədilər biri də qaça
Xocalı şəhid oldu,
Xo-ca -...
Elə bil muncuq
üzüldü sapınnan
topasına biçdilər xocalıları –
topunan...
Xocalı!
qətlinə fərman verənlər –
cani!
bu zülmü görənlər –
cani!
görüb-götürənlər –
cani!
Amma göylər
götürməyəcək bu qədər qani
and içirəm:
Tanrı canı...